

2014. évi köznevelési
törvény
11. § (1) b)

CSALÁD GYERMEK IFJÚSÁG

■ **CSALÁDSEGÍTO**
41-501-110
41-501-111
41-501-112

■ **GYERMEKJÓVŐ**
41-501-113
41-501-114

■ **IFJÚSÁG**

■ **IFJÚSÁG**
41-501-115

Tartalom

■ BEVEZETŐ

- Drosztmérné Kánnai Magdolna: Személyes vázlat Karcsiról két évvel halála után 4

■ FÓKUSZBAN

- Gyórfi Éva: Változó családmodellek és családi szerepek 6

■ MÉRLEG

- Herczog Mária: A koragyermekkorai fejlesztésre, programokra vonatkozó nemzetközi kutatásokról 21

■ NÉZŐPONT

- Dénes Veronika: Változó apaszerepek a mai Németországban 28

■ BESZÉLGETÉS

- Kerényi Kata: Ki hová megy haza? 34

■ AJÁNLÓ

- Havas Júlia: Ha túl nagy a választék... 40
- Havas Júlia: Tony Parsons: Családban marad 47

■ BESZÁMOLÓ

- Gyórfi Éva: Apák és családok 48

■ MHM MELLÉKLET

- Fellegi Borbála: Büntetőügyi mediáció, fiatalok bűnelkövetése, családon belüli erőszak – Mit kezd mindezen kérdésekkel az osztrák intézményrendszer? 53

■ BEMUTATJUK

- Vaskuti Pál: TINCS – Területileg Illetékes Nevelési és Családsegítő Központ 58

■ MOZAIK

- Képzési felhívás 60
- Gyermekvédelmi napok 62

Személyes vázlat Karcsiról két évvel halála után

Mit mondhatok?

Kollégák és barátok voltunk.

Talán máshogy értékelem már, mert változom. Sokat adott, ami most még többnek látszik.

Élő ember ma is, mert rengeteg energiát adott. Most is ad, ki tudja, hogy csinálja.

Senkit nem ismertem, akinek ennyire erős lett volna a személyessége, a jelenléte, a „présence”-a, aki ennyire önazonos lett volna.

Éppen ezzel a tiszta jelenléttel kísért mindennap, mert ezt a legnehezebb megívni nekem, nekünk – ezért is hatott valószínűleg. Mert erős hatása volt szerepeiben és emberként egyaránt, tudta, de nem akarta ezt, nem akart uralkodni.

Tudatossága és spontaneitása, rendszerre törekvése. „Erős az intuícióm”, mondta, (plusz tudta és gyakorolta).

A Gyerekvédelmi törvény életre hívása – és eleve meglévő motiváltsága – addig is azt csinálta, ami a törvény lényege: csak annyi történt, hogy összeállt egy képlet – mintha mindig erre készült volna. 18 éves korától a gyerekvédelemben dolgozott, huszoneves korában vezető lett. A képlet mégsem egyszerű, látjuk, hogy aki korán lesz vezető, gyakran torzul, válik zsarnokká vagy szolgává.

Kollégái (mi) a törvényalkotás idején: a „hardver” – ő mindig a szoftver is. Nem a keretek a lényeg, hanem az ember.

Kiebrudalása a Minisztériumból – amikor éppen kitüntetni kellett volna – és méltósága az ehhez való viszonyban, nem pöffeszkedéssel és nem riadalommal.

ÉS: MIÉRT? Az aktuális vezetéshez képest más volt a stílusa, attitűdje. Sok kicsi ok is volt, de a valódi, az én értelmezésemben: *Nem vagy a miénk, önmagadé vagy, ez hiba! Hitelesebb és legitimebb vagy, mint mi, ezért nem bízunk benned.*

Ahogy megszervezte utána az életét.

Akik mellette maradtak és a bizalma másokban is, a belső bizonytalanság mellett.

A gyerekvédelmi konferencia, rögtön az elküldése után – a szakma részéről érkező szeretet és szolidaritás. Öröme ekkor.

Konformitása mellett örök lázadó-kérdő-küzdő volt – hogyan is lehet ez, hogyan tudott békét találni magával? Gyökerei és ezek mellett – ellenére?

Zsidóságával való azonosulás hiánya, de annak tudomásul vétele. Akarta, nem akarta, mégis bölcs rabbi volt – úgy tanított, hogy a másik tanulhasson- ő is ebben lelte élvezetét. (szórakozott is ilyenkor.) Mindig *fent-együtt*, demokratikus viszonyban, sose *fent-lent* hierarchiában.

Akarta, nem akarta, mégis bölcs rabbi volt – úgy tanított, hogy a másik tanulhasson –, ő is ebben lelte élvezetét (szórakozott is ilyenkor).

Előadásai – ahogy folyamatosan készült, a sok cetli, sose a rutinra bízta magát.

Amit mondott, mindig aktuális is volt – de ennél sokkal több.

A gondolatok sok rétege, mindenki vehetett valamit belőle, megértette – plusz a kötelező poénok.

Küzdött – és valahogy mégis harmóniában volt önmagával.

Kompromisszumok (amit könnyen vállalt és amit nehezen. Ugyanaz a küzdelem a szakmába való visszatérésekor is a szakmai legitimációért).

Az utcán, a mindennapokban – a problémák napi begyűjtése – mindig nyitottan. Amiért napi munkánk nyűgében haragudtunk is rá – mi fontos neki és ne-

künk? (Aluljáróban felkarolt egyedi ügyei, aztán szervezzük meg a kolduló anya sorsát – mi a fontos neked, Karcsi?!) **És tényleg – mi a fontos valójában?**

Belső bizonytalansága – „neurózisa”: üldözési mániám van, vagy üldöznek? (És persze igaza volt...)

Az élet élvezése. Személyisége karbantartása.

Ételek, a tenisz, a teniszpálya.

Az újságok, aktualitások – hivatalos ügyekben is informálva legyünk

Dr. Not at All. – a szakma, amit űzött volna – mindenkinek segíteni, aki bajban van.

Szolidaritása a munkájukat elvesztett kollégákkal, bajba került ismerőseivel, hihetetlen szervezőkészsége, *ami mindig sikerrel járt*, ha valódi motivációja mozgatta. (Máskor nem.)

Volt növendékei ügyeinek intézése (akik valahogy mindig átkeltek a szigorú minisztériumi beléptetőrendszeren).

A Madách kávézó (mert kell egy hely, Karcsi az igazi polgár).

A Nyomorultak – amit mindenkivel megnézetett, főleg növendékeivel.

Gyerekek – mindenkiéi –, a gyerek szent. Csak emiatt láttam/ láttuk sírni.

Sose bírálni őket, hanem megmutatni, saját példáján is, hogyan lehet másképp csinálni.

Saját gyerekei, akiket nagyon szeretett, és akikre büszke volt.

A család – mint alapkötdés.

Csalóka, comme il faut külső, öltöny nyakendő (!!) stb. (Mintha szerep és egyben fal lenne a külvilág felé, de ő mit gondolt?) Megadta helyzetének a méltóságot – így tartotta, én például hiúnak mondtam, ez bántotta.

Karcsi, mint barlangász és barlangfelfedező.

Pszichológus akart lenni – nem tehetette, mégis *sikerült*.

Integratív személyisége – mindenkivel nyitott, volt, ez tudatos is volt nála.

Erőt adni az embereknek, gyerekvédelemben dolgozóknak, motiválni őket.

Mrs. Marple és Karcsi – az analógiás gondolkodás két csúcsa.

A sokszor elmesélt sztorijai ...hányszor is? A hasonlóságok megtalálása az aktuális, éppen őt foglalkoztató üggyel.

És végül?

Az utolsó találkozásunk – március 15-én, a Petőfi téren. (Mindig ott volt – 1990. óta.) Összefutottunk. A frissen mosott-fésült ősz haja a tenisz után. Furcsa és más, mint addig. A szeme is nagyobb – tudta/tudtam, mi lesz másnap? Sietett haza, családi ebédre.

Soha nem léphetünk ugyanabba folyóba – amit gyakran mondott és hitte is.

És ő mégis belelépett – elküldték, de visszament a gyerekvédelembe. Nem tudott mást tenni, visszahívta a feladat – mi volt ez? Az érzelmek győzelme az ész felett? A

Sors próbája, hogy mégsem szabad visszalépni? Amit elbukott, hiszen ezért halt meg. Hol volt az intuíció, Karcsi?

Ahol meghalt, a baleset színhelye Apostaghoz, az író Nagy Lajos szülőhelyéhez van közel. Nagy Lajos, a nehéz gyerekkorú, vívódó, de mégis erős férfi a kevés vonatkoztatási pont egyike volt számára.

A folyamatok (a folyók) mennek előre, tényleg nincs visszaút. És személyes motivációból, szerepemből adódóan továbbra is a gyermekvédelemhez kötődve úgy látom, hogy az a bizonyos szoftver (a munkában való személyesség, hitelesség, kompetencia, a humán fejlesztés) egyre fontosabbá válik a már több mint 10 éves törvényhez kapcsolódó ügyekben. Nem egyszerű, de korábban se volt az. Úgyhogy Karcsi, sajnos már nem veled, de nem nélküled – megyünk tovább. OK?

Kánnai Magdolna

Változó családmodellek és családi szerepek

■ MI JÓ A GYEREKNEK? MI JÓ A SZÜLŐKNEK?

Honnan indulhat el az igazi, immanens változás, változtatni akarás a családi szerepfelfogásban? A tudomány igazolja, hogy a gyerekeknek éppúgy szüksége van az apára is? Az apák és civil szerveződések érdekeikért és jogaiért küzdenek? Az apákhoz csatlakoznak az időközben emancipálódott nők, anyák és gyerekek? A társadalom át- szervezi időbeosztását, igényel bizonyos szolgáltatásokat és szemléletváltást, ami szabályozási feladatává teszi a helyi, regionális, országos intézményeknek a korszerű családi élet és szülői szerepek gyakorlásának garantálását? Az EU és a nemzetközi szervezetek kompetensen irányelveket, nyilatkozatokat és egyéb betartandó dokumentumokat fogadtatnak el a tagországokkal? Vagy éppen a feje tetejétől indulhat el a változás? Ami az utóbbi évtizedben érzékelhető, az egy –focinyelven szólva – egészpályás letámadásnak minősül, hiszen a felsoroltak egymással párhuzamosan és egymást inkább erősítve, mint gyengítve hozták lendületbe és tartják napirenden a témát.

■ SZEREPKONFLIKTUSOK, OSZLÓ SZTEREOTÍPIÁK

Ha a tűnethordozó gyerekekből indulunk ki, lassan közismertként fogadhatjuk el, hogy soha ennyi tanulási és viselkedési zavarral küszködő gyerek, stresszes, depressziós fiatal nem volt, vagy nem regisztrálták őket. De Németországban már a kutatások alátámasztják azt is, hogy a nagyon korán függetlenségre ítélt kisbabák is sokat sírókká, rossz étvágyúakká és stresszebbekké váltak, mint a korábbi generációk csecsemői. A szülők egy része egyre távolságtartóbban bánik gyermekeivel: instruálnak és beszélnek simogatás és ölbvetel helyett, játékot adnak jelenlét helyett. És ez mára nemcsak az apákra igaz. A gyermek későbbi lelki teherbírása szempontjából viszont meghatározó – és ezt számos vizsgálat igazolja –, hogy a szülők mit és hogyan tesznek az első hónapokban, években.

Mi lehet a jelenség hátterében: szerepkonfliktusok? Hiányzó vagy érvénytelen minták? A társadalomtudósok, a szociálpszichológusok és pszichológusok között akadnak olyanok, akik a magyar lakosság – elsősorban a férfiak – korai halálózásáért is több más ok mellett végső soron a női és a férfi szerepekben bekövetkezett változásokat okolják. A C. Molnár Emma pszichológus által szervezett tavalyi női Akadémián a sokak körében népszerű dr. Ranschburg Jenő pszichológus például a férfi és a női szerepek változásáról, illetve e változások társadalmi méretű mentálhigiénés következményeiről szólva kifejtette, hogy a hagyományos, úgynevezett női és férfi szerepekben történt változások mára tisztán érzékelhetőek, mert a férfias tulajdonságnak tartott határozottságot, keménységet, „rámenősséget”, sőt a kezdeményező viselkedést is egyre gyakrabban látjuk megjelenni női magatartásformaként. A nők ugyanis egyre gyakrabban jelennek meg a férfiak riválisaiként az élet számos területén. Azzal, hogy a nők az otthonukból kiléptek a küzdőtérre, az egzisztenciális előnyök fejében feladták a védettségüket, másképpen váltak kiszolgáltatottá. A pszichológus szerint sok nő egyszerre próbál kint is és bent is lenni, így sem munkaerőpiaci résztvevőként, sem a biológiai örökségül kapott, megerősített és hagyományosan elvárt anyas és társszerepben nem képes helytállni. Vajon most már az apák riválisai lesznek az anyáknak a gyermekgondozásban is? Ez folyamatos frusztrációt jelent. Sokak szerint soha ennyi ak-

tív korú depressziós nő nem volt, mint az utóbbi években, és a fiatal anyák többségénél – a gyerekgondozás ideje alatt – mentrendszerűen megjelenik az úgynevezett gyesneurózis, ami mögött sokféle ok húzódik, a szülői felkészületlenség, szegénység, izoláció, napközbeni mama-gyerek program vagy gyerekelügyelet hiánya, vágyakozás a felnőtt közösségbe, munkavégzésre stb., amikről ma alig esik szó, és kevés a jó válasz. Emellett pedig lehet egy kispapa is depressziós, elégedetlen.

■ A CSALÁD ÉS EGYÉB ÁLLATFAJTÁK

A sajnálatosan félreértelmezett rivalitás és kialakuló „versenyhelyzet” rengeteg belső feszültséggel járhat a nők és férfiak számára egyaránt, különösen, ha saját családjukban nem kaptak az alternatívára semmilyen mintát, ha saját életüket és családi kapcsolataikat is folyamatos versenyhelyzetként élik meg. Márpedig a nők aktiválása a családon kívüli frontokon óhatatlanul magával hozza azt, hogy a férfiaknak a családi életben kell nagyobb szerepet vállalniuk – és ez nem versengő szerepek kérdése. Ugyanakkor az apák aktivitása önmagában érték és fontos a gyerek számára, nem elsősorban azért, mert a nők házon és családon kívüli aktivitása megnőtt. Ha ezt a társadalom több szinten – jogi keretek, szociálpolitika, médiakampány, kisgyerekeseknek nyújtott szolgáltatások stb. – nem támogatja, értéktelen területnek, alacsony presztízsű elfoglaltságnak tekinti, ez szerepvesztéssel, szerepzavarral és az „anyaszívű” címkével járhat – amit ma még kevesen vállalnak fel büszkén. Ezt a „karriert” is el kell fogadtatni mind az érintettekkel, mind a közvéleménnyel, ami hiteles és jó példák nélkül nem fog menni. Eleve téves ezt versenyhelyzetnek tekinteni, ami mindkét nem vonatkozásában olyan kommunikáció kialakításához vezet, ami a mai nemzetközi trendekbe egyáltalán nem illeszkedik: megmervíti a szerepeket, degradálja az otthon töltött időt ahelyett, hogy más dimenziót adna a feladatok megosztásában, és kárt okoz az egyénnek, családnak, közösségnek. A családi élet nem túlélőtúra, nem is versenypálya, hanem folyamatos egyeztetés, megbeszélés mentén kialakuló együttélés, főszereplői a benne lévők, a maguk hozott és befolyásolható, változó mintáival, egyéni és közös szükségleteikkel, tapasztala-

taikkal, ambícióikkal stb. Mint egy egyetemi előadásban¹ idézett 10 éves kislány mondta:

- „A család gyűjtőfogalom. Különböző emberekre vonatkozik, akiknek ugyanaz a vezetéknevük, de erről nem tehetnek.”

Nagyon pontosan fejezi ki ez a definíció azt, amit a család jelent valamennyi elemében. És ha a mozaikcsaládokra gondolunk, még a vezetékneveknek sem kell feltétlenül ugyanannak lenniük. Ismert, hogy egyes kultúrákban más és más elképzelések élnek arról, hogy kik alkotják a családot, és mi a feladatuk. Sokféle család létezhet, együttélések házasság nélkül gyerekekkel, újraegyesült családok, mozaik-, töredék- vagy egyszülős családok, gyermektelen párok, kommunák, gyermektelen vagy gyermeket nevelő homoszexuális párok, nevelő- és örökbefogadó családok. Közös bennük, hogy noha csak részben választják egymást, mégis – többféleképpen is – összetartoznak.

A szakirodalom mára letisztult abban a tekintetben, hogy a család – még a leginkább elterjedt nukleáris családmódel – sem zárt rendszer, nyitott a környezetére, folyamatos változásban van, reagál a hatásokra, és a családból jövő belső ingerekre, történésekre is. A hatások rezonálnak, vagy ellentartanak, de mindenképpen érintik a család életét.

A család betölt funkciókat, részben evidens módon, de mindenképp állandó változásban, megfelelő az adott kihívásoknak. Többféle osztályozás létezik, többféle szempontrendszer érvényes lehet, éppen ezért a funkciók nehezen összemérhetők, bár bizonyos értelemben természetesen egy részük állandósulhat, más részük megerősödhet, vagy gyengülhet, esetleg teljesen elhalhat, elértéktelenedhet.

A család egyik legfontosabb funkciója a biológiai-reprodukciós funkció a társadalom és az egyén szempontjából a túlélést, a demográfiai utánpótlást biztosítaná, de mint köztudott, a magyar családok esetében jellemző, hogy csekély a gyermekvállalási kedv, alacsony a születések száma. Mint egy közelmúltban készült tanulmány² utal rá, a nemzetközi trendekhez hasonlóan hazánk felnőtt népességének 27%-a ma már elfogadhatónak tartja, ha egy pár gyermek nélkül szándékozza leélni az életét, ami lényeges változás a tíz évvel ezelőtt mért 3%-hoz képest. A tanulmányban hivatkozott kutatás azt is kimutatta, hogy a 25 évnél fiatalabb nők 10%-a, a hasonló korú férfiak 15-20%-a tervezte tudatosan gyerektelenül leélni az életét. Ugyanakkor, mint a Túsarok meddőségi helyzetjelentésében³ olvashattuk, „a statisztikai adatok szerint 2005-ben Magyarországon mintegy 300.000 embert érint a meddőség problémája, azaz minden 9. pár meddő. Ez a szám – egyelőre szakmai felmérések hiányában csupán a tapasztalati megfigyelésekre alapozva - növekvő tendenciát mutat. A magyarországi népesedési folyamatokra vonatkozó adatok az európai országok rangsoraiban a középmezőnyben helyezkednek el.

A hazai népesedéspolitikát a gyermekvállalásra, családtervezésre való felkészítést, és ezzel összefüggésben a meddőség prob-

lémájának kezelését állami és civil hozzájárulással megvalósítható feladatként tűzi ki. 2005 nyarán az Országgyűlés abszolút négy párti többséggel elfogadta a meddőséggel kapcsolatos problémák átfogó kezelésére vonatkozó intézkedési terv kialakításáról szóló országgyűlési határozatot. A magyarországi meddőségtörténet életében ez a lépés mérföldkő jelentőségű, hiszen ettől az időponttól kezdődően a meddőség ügye hazánkban pártpolitikaikailag semleges, nemzeti ügygé lépett elő. Ettől azonban nem változott semmi, ma is komoly ellenállást vált ki minden olyan törekvés, hogy a gyerekek egészen kicsi koruktól test tudatosak legyenek, és megfelelő módon ismereteket kapjanak az önismeretről, önazonosságról, szexualitásról, családi szerepekről.”

A gyermekvállalási kedv és képesség tehát csökkenőben van, ez világviszonylatban természetesen nem mindenütt érvényes. Az elemzők például az Egyesült Államokban második bébiboom-ról beszélnek. 2006-ban közel 4.3 millió gyermek született, ami a második világháború óta a legmagasabb szám.

Vannak biológiai szempontból nézve sajátos emberi motívumaink: mint Maslow motivációs elmélete⁴ is rámutat, a személyiség fejlődésének alapjait szinte első helyen a jó családi környezet biztosítja. Ebből magyarázhatóan az emberi szükségletek piramisának alapját az élettani, biológiai szükségletek adják, majd ezekre épülve, velük szoros összefüggésben és optimális esetben jól működő családi környezetben épül ki és szilárdul meg az ember biztonságérzete, odatartozás-érzése, a ragaszkodás és az érzelmek.

Az irodalom hagyományosan szorosan ide, a biológiai funkcióhoz kapcsolja a nemi szerepek elsajátításának megalapozását is. Eszerint a gyermek pszichoszexuális fejlődésének alapjait megadják a szülők nemi mintái és viszonyuk egymáshoz. Ezért is lényeges a minták minősége.

A gazdasági funkció lényegében mára annyit jelent, hogy a család jövedelmi közösség, egyfajta sajátos munkamegosztás színtere.

A család alapvető funkciója az érzelmi szükségletek kielégítése is. A gyermeknek tehát elsősorban jó kapcsolatra van szüksége elsődleges gondozójával - az anyjával többnyire - a környezetével ahhoz, hogy nevelése hatékony, sikeres legyen. De milyen is ez a jó kapcsolat? Milyen minőségűnek kell lennie ahhoz, hogy betölthesse szerepét a kommunikációban, nevelésben? A gondoskodás, melegség, az impulzusok iránti fizikai és lelki igényeket megbízhatóan ki kell elégíteni a kezdetektől, de hogy pontosan miként, az kultúránként ma is változó.

Mint a GEO magazin beszámol róla⁵, Heidi Keller gyermekpszichológus évek óta vizsgálja, hogy a világ különféle kultúráiban hogyan bánnak az anyák és apák a gyerekükkel, milyen ideológiákat vagy viselkedésmintákat követnek, a különböző nevelési stílusok hogyan hatnak a gyerekekre: lelkére, énképére és társas viselkedésére. Kutatásában az afrikai anyák számos – Európában szülők iskolájában kifejezetten tanított, bátorított, mert helyesnek vélt – módszert, gesztust értetlenül fogadnak, de egészen más arányban használnak verbális és testi kontaktusos kommunikációt is. A törődést és szeretetet elsősorban a gye-

¹ Forrás: <http://www.szote.u-szeged.hu/psych/pdf/ment6.pdf>

² FIONA: „Férfibeszéd: családról és munkáról”

³ Forrás: <http://www.tusarok.org/rovatok/cikk.php?id=759>

⁴ Theory of Motivation, 1943

⁵ Johanna Romberg: Mi a jó a gyerekeknek? GEO 2007. október, 44. o.

rekkel testi közelségben töltött időben, a szülő jelenlétében mérik. Altatás, külön alvás, kötött etetési idők – csecsemőknél és kisgyermekeknél ismeretlen fogalmak. Ezzel szemben az európai és amerikai szülők jellemzően kíváratják a gyerekekkel, hogy felvegyék, megetessék őt, inkább adnak neki játékszert, mint érintést, testi közelséget, egészen kicsi korban elkülönítik gyermeküket. A vizsgálatba bevont anyukák nagyjából nem tudatosan csatlakoznak egyik vagy másik nevelési iskolához, de lényegében két modell íratlan szabályai uralkodnak: a cikkben függetlenségorientáltak, illetve közösségfüggőnek elnevezett irányzatokról van szó, amelyek láthatóan különbözővé teszik a gyerekeket. A szülők tudatosan vagy tudattalanul azokat a személyiségjegyeket fejlesztik ugyanis, amelyekkel gyermekük az adott társadalomban elismert, boldog, sikeres lesz, és minden, a gyermek nevelése során hozott döntésük, választásuk árulkodik értékrendjükéről, emberképükről és közösségi prioritásairól is – összegzi a cikk a tanulságokat.

A család funkciói közé sorolható szociológiai szempontból a *társadalmi státusok, réteghez tartozások újratermelése*, amely neveléssel, szocializációval, értékátadással valósul meg.

A család erőteljesen befolyásolhatja azt is, hogy tagjai hogyan tudnak érvényesülni. Ennek a családi feladatnak a profilja talán a leginkább változásra, adaptálódásra készített, hiszen e tekintetben nagyon felgyorsult a világ, nagyon sokváltozós az egyenleg, és a család mellé több szereplő beléphet kompenzáló elemként.

Hagyományosan fontos funkciója a családnak a *betegek, rá-szorulókat ellátása és az öregekről való gondoskodás*, ami szintén erőteljesen változik.

Az érték közvetítő, kulturális funkció ma az egyik legvitatottabb területté vált, hiszen a családok jelentős része nem tájékozódik megfelelően, nem jut rá energiája vagy pénze, hogy elérje azokat a forrásokat, amelyekkel biztosíthatná ezt, és különösen, mivel a szűkebb tágabb környezet nagyon sokféle mintát jelent, szemben a korábbi évszázadok kisközösségi homogenitásával, lassú változásával. Kevés a kapaszkodó, a biztos pont, nincsenek garanciák a választásainkra, a világ kinyílt, a befogadás korlátaival és az élmények feldolgozásával meg kell küzdenünk felnőttként és gyerekként egyaránt. A család mellé felsorakoznak olyan véleményformáló eszközök, amelyek hatása, a közvetített értékek és utak gyakori belső családi konfliktusokat, identitásproblémákat eredményezhetnek, a másodlagos szocializáció hagyományos színtereinek szerepe is folyamatosan módosul.

A család kulturális légkörét nagymértékben meghatározza a szülők foglalkozása, iskolai végzettsége, tagjainak szellemi igényei, a családi tradíciók, az otthoni légkör, a kommunikáció minősége, a család ambíciói, az érzelmi harmónia vagy ezek hiánya, és a körülöttük lévő közösség elvárásai, támogatása vagy elutasítása.

A másik legellentmondásosabb funkció a *családtagok életének külső irányítása és ellenőrzése*. Ennek hátterében a szakemberek generációs szakadékot, életforma- és ritmuskülönbségeket és szerepfelfogás-változást látnak, és a legtöbb szülő iskolájában megfogalmazott probléma is az, hogy a szülők nem képesek részt venni gyermekük életében, helyettük a kortársak, és a

tömegkommunikáció befolyásol, miközben gyakran a legalapvetőbb segítséget sem kapják meg a tájékozódáshoz, túléléshez a megfelelő intézményektől, szakemberektől.

Mindezekből is jól látszik az, hogy a szocializációs, nevelési funkció, a személyiségformálás családi helyzetének elsődlegessége és kizárólagossága is jelentősen megváltozott, a gyermeknek az együttéléshez és beilleszkedéshez szükséges szabályokat, magatartási és szerepmintákat elsősorban és stabilan a családban kellene elsajátítania, erre épülhetne a családon kívüli nevelés, és ez működhetne irányítóként a sodrásban. Ha ebben zavar támad, nagyon nehéz kompenzálni és érvényes, közvetíthető szerepmintát nyújtani – másol.

A család támogató rendszerű csoportosulásként is értelmezhető, és ha van ma érvényes családfunkció-meghatározás, akkor ez biztosan az. Az ilyen csoportosulásokat többek között markánsan jellemzik az egyéni elvárások és teljesítmények, sajátosságok figyelembevétele, a nyílt kommunikáció, a személyes szükségletekre való érzékenység, a saját erőforrások mozgósítása és az erőviszonyoknak megfelelő feladatmegosztás. A családnak éppen ezért óriási jelentősége van a támogatásban. Caplan szerint⁶ a család a világra vonatkozó információk gyűjtőhelye és terjesztője, visszacsatoló és útmutató rendszer, a világról kialakuló kép, az életfilozófia forrása, segít a problémák megoldásában, gyakorlati és konkrét segítség forrása, a pihenés és regenerálás színtere, referencia- és kontrollcsoportként hat, az érzelmi teherbírást fokozza, és az identitás-önértékelés forrása.

A támogató funkciók e modellen akkor működnek hatékonyan, ha a családtagok felelősséget éreznek egymásért, elfogadják ezt a fajta kontrollt, a kapcsolatok kölcsönösségen alapulnak, és a kommunikáció nyílt, a mikromilió, azaz a család és a tágabb közösség harmonikusan illeszkedik.

Mint egy 2006-ban megjelent pedagógiai kiadvány⁷ is megerősíti, a család mint csoport, közösség, szerkezet akár történelmi, néprajzi, jogi vagy szociológiai értelemben nézzük, folyamatosan formálódó, változó rendszer. Nem a család válságáról van szó – egyedül az ún. konzervatív, rigid családmódel válságát regisztrálhatjuk ekként –, hanem a formációk és funkciók átalakulásáról. Így ez nem válságjelenség, hanem tendencia és komplex minőségi változás. Ebből csak egy kérdés a házasság mint intézmény népszerűségének csökkenése, és szinte közhelyszerű az a csaknem harminc éve napirenden lévő tény, hogy csökken a házassági hajlandóság, illetve kitolódik bekövetkezésének időpontja a párok életében, nem előfeltétele a gyermekvállalásnak stb., és összefügg számos más tendenciával is (mint élethosszig tartó tanulás, későbbi munkábaállás, a nők magasabb arányú felsőfokú végzettsége, egzisztenciális megerősödése). Mára a házasság kampánytémává vált, van Házasság Világnapja és Házas-

6 Caplan, G: *Támogató rendszerek és közösségi mentálhigiéne. Közművelődés, mentálhigiéne, pszichokultúra - szöveggyűjtemény. OKK Módszertani Intézet Budapest 1987.* (Eredeti: Caplan, G. : *Support systems and community mental health. Behavioral Publications, New York 1974.*)

7 *A gyakorlati pedagógia néhány alapkérdése, Sorozatszerkesztő: M. Nádasi Mária, Lektorálta: Ballér Endre, 5. kötet: Gyermek, család, társadalom, szerk: Hegedűs Judit, ELTE PPK NEVELÉSTUDOMÁNYI INTÉZET, 2006 (HEFOP-3.3.1-P-2004-09-0134/1.0 sorszámu pályázatra, ISBN 963 970 464 4)*

ság Hete, ahol számos rendezvényen elsősorban egyházak főszereplésével népszerűsíteni próbálják ezt a jogintézményt. De egy 2005-ben elfogadott országgyűlési határozat alapján a Kormányzat is elkötelezte magát a tekintetben, hogy „népszerűsítse a társadalom, de különösen a fiatalok körében a családalapítást és a házasság intézményét, valamint mutassa be a gyermekvállalás előnyeit és szépségeit, valamint a felvilágosító kampány keretében helyezze előtérbe a családi életet és az arra való nevelést.”⁸

Ez is csak megerősíti a házasság és hagyományos családfelfogások mellett az erősödő alternatívákat, amelyek létjogosultságáról vitatkozni manapság politikailag nem egészen korrekt. A nem ennek a modellnek megfelelően élők háttérbe szorítása akár jogi, akár politikai vagy csupán verbális eszközökkel, minősítésük, felelőtlenségük hangsúlyozása, kirekesztésük – a hazai és világ trendek és tények ismeretében – egyértelműen zsákutca.

Házások a mérlegen

A Time⁹ év elején számos cikkében tematizálta a legfrissebb házasságkutatási eredményeket. A házasságban /tartós párkapcsolatban, nem tartós párkapcsolatban, egyszülős családban élő, illetve egyedülálló különböző neműek körében végzett vizsgálatok során elsősorban a mentálhigiénés és egészségügyi szempontokat vették górcső alá. Amellett, hogy a kritikák a házasságot mint stressz-, konfliktus-, és mint véget nem érő megoldandó krízisek forrását írják le – ami persze igazolható –, a most publikált információk azt is megmutatják, hogy ez a formáció akár egészségbiztosítási politikának sem rossz. Azoknak a halálozási valószínűsége, akik sohasem éltek házasságban 58%-kal nagyobb azokénál, akik igen. A Time cikkírója szerint ez nem meglepő, hiszen összefügg azzal is, hogy a házások kevésbé kontrollálatlanul dohányoznak, esznek és alkoholistáknak, mint a szinglik, elváltak vagy megözvegyültek, ezen kívül alacsonyabb számban fordul elő köreikben bármilyen mentális betegség vagy öngyilkosság. A kutatók ezt érvényesnek találták minden korcsoportban, etnikumban, de a végzettséget és jövedelmi helyzetet tekintve is. Az azonos neműek kapcsolatait nem vizsgálták ilyen mélyrehatóan, de feltételezhetően ott is hasonló eredményeket láthatnánk. A kutatók nemcsak az ezek háttérben húzódó evidens okokat írták

le, hanem számos olyat is, amelynek jelentőségét csak most kezdik megérteni: ilyen például a stresszmenedzsment, ami elsősorban a férjeknek jelent pozitív hozadékot, minthogy egy izraeli kutatásra hivatkozva a cikk megállapítja, a nők az igazi mentális-fizikai-egészségügyi gazdasszonyai a házasságnak.

Ugyanakkor megállapítható az is, hogy a házasság nem egyértelmű biztosíték az egészségesebb életmódra (sem), hiszen az is tény, hogy a házasságban élők között nagyobb a valószínűsége az elhízásnak is. Az adatok azt is visszaigazolják, hogy minden előny elvész egy ún. rossz házasságban. A negatív házastársi interakciók, mint a veszekedés, a heccelés, nonverbális eszközök középtávon a szervezet immunfunkciójának leromlásához vezetnek.

Tény, hogy a nők egzisztenciális kiszolgáltatottsága csökkent, és megjelent egy olyan réteg, amelyik „megengedheti” magának, hogy az egyedülálló státuszt válassza. A szingliség trendi és divatos úgy tíz éve, de mára mindenképpen elfogadott változat.

Az élettársi kapcsolat megítélése is sokat változott, számos lehetőség kinyílt, legaktuálisabban a 2009-től bevezetni szándékolt élettársi regisztráció adta jogi megoldás jelzi az irányt. Az azonos neműek párkapcsolata, egyes országokban gyermekes családdá válása is elfogadott, és biztosítottak a jogi keretek is. A kevésszámú kutatásból kirajzolódik, hogy a meleg kapcsolatok miben és hogyan különböznek, és miben azonosak a heteroszexuális párkapcsolattal. Többnyire leírható, hogy az együtt élő férfiak esetében jobban érvényesül az egyenlőség, és kevesebb a feszültség, de gyakrabban szétválnak, mint az ellenkező nemű párok.¹⁰ És noha régen felülírták az 1969-ben megjelent opuszt (Dr. David Reuben: Minden, amit mindig is tudni akartál a szexről), a közvélemény és gyakran a döntéshozók nagy része ma is azt képzeli, hogy a meleg párok képtelenek a tartós együttélésre, bizalmi és szerelmi kapcsolatra, családszerű közösség alkotására, mert szüntelenül az élményszerű szexualitást hajszolják, nem tudnak egészséges mintákat nyújtani, megbízhatatlanok és felelőtlenek. Ilyen és ehhez hasonló sztereotípiák és megbízható kutatások hiánya nehezíti a tényleges megértést, ami viszont elengedhetetlen lenne bármilyen érveléshez a párok elfogadásához, családként vagy szülőként való megerősítésükhöz pozitív irányban vagy fordítva. Az első kutatás, amely meleg párok interakcióit vizsgálta – milyen mintát nyújthatnának konfliktuskezelésben, kommunikációban –, 2003-ban jelent csak meg. Mint a Time publikálja¹¹ a kutatócsoport úgy találta, hogy az azonos nemű párok kevésbé harcisan vitatkoznak, több humort vetnek be, jóval kedvesebbek, és nem nyomják le partne-

⁸ A meddőséggel kapcsolatos problémák átfogó kezelésére vonatkozó intézkedési terv kialakításáról szóló országgyűlési határozat (OGYH. 2005. június 24.)

⁹ TIME, 2008. február 4. 29-51. o.

¹⁰ 21% kontra 14%, mint egy 2004-es kutatásból kiderült. Kurdek, 2004

¹¹ Are Gay Relationships Different? Time, 2008.02.04. 40. o.

rüket úgy, mint a kontrollcsoport hetero párijai. Ők ugyanis nem nemi szerepek mögül vitatkoznak, hanem egy jóval partneribb viszonyból. Mára szinte közhely, hogy az együttélés és házasság legalizálása segíthet a kapcsolatok tartósabbá tételében, ez pedig növelheti a pozitívumokat.

Mindemellett a számok tükrében és a megkérdezettek többségének házasságpárti véleményével ellentétesen egyértelműen követhető, hogy a *válások száma* folyamatosan és talán nem véletlenül növekszik. Új szemléletmóddal kell tehát gondolkodni a családról és a párkapcsolatról: legeredményesebben akkor járunk el, ha nyílt és dinamikus rendszerként szemléljük, amelyekben nemcsak a funkciók, hanem az együttélési formák, szereplők és szerepek is változnak.

■ MINTÁK, SZEREPEK: MI A NORMA ÉS MI AZ ALTERNATÍVA MA?

Családapa: *Olyan férfi jelzője, aki az átlagnál többet törődik családtagjaival. Olyan fogalom, hogy családanya, nem létezik, mert ez redundanciának hangzana.*

Szülőség: *Olyan állapot, amely drasztikus változásokat hoz egy újdonsült anya életében – munka, jövedelem és pozíció elvesztése, szociális kapcsolatok kiüresedése, háziasszonyi szerep felvétele. A legtöbb újdonsült apa nem észlel ilyen fokú szociális kizökkenést.¹²*

■ Az oldalborda-legenda vége?

A modern társadalomban sok helyen eltűnni látszanak a nemi különbségek, ugyanakkor évezredekken keresztül természetesnek tartották, hogy más élete, más feladatai vannak férfinak és nőnek. Erre épült minden. Ma már tudjuk, hogy a különbségek sokkal kevésbé a biológiai nem következményei, mint gondoltuk, és ahogyan sokan magyarázni szeretnék. Erősebb a családi, társadalmi és kulturális hatások szerepe, és egyre halványulóban a szülői minta. Ideálok, ikonok mindig voltak és lesznek: hogy kit vagy mit tekintenek egy társadalomban követendőnek, melyek a fontos tulajdonságok, értékek, amelyek a jó élet esélyét adhatják egy gyereknek – nos ezek nagyon sok mindentől függenek. Hogy egy kislány Barbie szeretne-e lenni vagy autóversenyző, abba egyre nagyobb beleszólása van. De hogy mi alapján dönt...

Realitás Európában is, hogy még ma sem mindegy, nőnek vagy férfinak születünk: boldogulásunk, sikereink, kiteljesedésünk, életutunk esélyei, lehetőségei befolyásoltak nemünk alapján. Noha a háttérben nem anatómiai vagy biológiai különbségek állnak elsődlegesen, hanem kulturális, társadalmi meghatározottságunk. Fontos tehát, hogyan lesz nő vagy férfi valakiből, mi történik az anatómiailag férfinak vagy nőnek született gyerekekkel a felnövekedésük során, és hogy hogyan hártja el

mindennek a felelősségét az a társadalom, amely mindezt biológiai adottságokkal magyarázza.

Az ún. időmérleg-kutatások megmutatták: a férfiak általában elvégzik a férfiasnak tartott házimunkákat (barkácsolás, szerelés stb.), és kevesebb ún. női házimunkát vállalnak, többet utaznak és dolgoznak, mint a nők, akiknek munkavállalása társadalmilag elfogadott ugyan, de a hagyományos nemi szerepekről alkotott képek még mindig erősen hatnak. Ennek köszönhető például, hogy a nők gyakran nem engedik ki a kezükből a sajátjukként definiált háztartási munkákat. De mégis: túlnyomó részük igényli partnerétől a családi munkában való fokozottabb részvételt.¹³

Ezzel együtt az újabb trendben érdekes tapasztalatokra tehetünk szert nőként, férfiként egyaránt, a gyerekeink pedig visszaigazolják majd, mit csináltunk helyesen.

Mindenesetre máris kirajzolódó tanulság, hogy a gyermeknevelésben intenzívebben részt vevő férfiak egyre inkább belátják, hogy a házimunka is fontos feladat, de meg sem közelíti a gyerek ellátásából, a vele való törődésből adódóakat. Nagyjából igaz, hogy a hagyományos, ház körüli férfimunkák mára nagyrészt eltűntek, viszont a szokásos ún. női munkák megmaradtak. Sok párnak ma már éppen ezért természetes a feladatok újradefiniálása és elosztása. Ennek a hatékonyságon túl számos egyéb hozadéka is van, akár párkapcsolati szempontból is.

„A nőt jobban látom most benne, mint korábban. Akkor inkább anya volt. (sic!) Annak is van szerepe, hogy nem itthon van, és az itthoni mackóban és pólóban látom, hanem csinosan felöltözik, kicsit sminkeli magát, mikor elmegy a munkahelyére, és csinosan jön meg. Ennek az ismeretében figyelek arra, hogy ne hagyjam el magam, nehogy a feleségem kevésbé lássa bennem a férfit. Igyekszem mindig egy kicsit sportolni, odafigyelek, hogyan öltözködöm, pl. ráérnék csak ötnaponta borotválkozni, de odafigyelek, hogy ezt ne hanyagoljam el.” www.hvg.hu

Ennek a férjnek a vallomása fordított előjellel meglehetősen ismerős és tanulságos lehet sokak számára, noha elsősorban „csak” a külsőről és a mentálhigiénéről szól, és gondoljunk csak bele, hány további dimenzióban okozhat ez változást. Csupán jelzi a számos egyéb önértékelésre és önbecsülésre visszaható dinamikát.

■ Variációk anyára és apára – anya ciklon, apa főz...

Egy gyerekkönyv¹⁴ szerint a lányok és a fiúk nagyon hasonlóan egymásra, és bizonyos „tartozékok” mint pl. lófarok, vagy számos tulajdonság, mint pl. lassú biciklizés, ügyes ugrókötelezés, univerzálisak. Egy oldalon hat káros sztereotípiát old fel. Kezdetnek és genderpedagógiának nem rossz, de amíg az ezen nevelkedett generáció véleményformáló lesz, komoly feladat lesz számolni a ma is igen elterjedt nézettel, miszerint a női hagyományos társadalmi szerepfelfogása nem más, és nem is

¹² Feminista szótár, 1985-ben Cheris Kramarac és Paula Treichler egyetemi professzorok összeállítottak egy feminista szótárt, amelynek meghatározásait a „hagyományos” szótárak, mint például a Webster's New International nem tartalmazza, illetve alternatív női értelmezést nyújtanak azokhoz a szavakhoz, amelyek a többi szótárakban is megtalálhatók. Forrás: Em Griffin – Bevezetés a kommunikációelméletbe, Harmat Kiadó, 2001

¹³ Forrás: <http://hvg.hu/velemeny/20051021mona1.aspx>

¹⁴ Pernilla Stalfelt: *Ne bánts! Könyv, Vivandra 2007.*

lehet más, mint – az anyaság, gyereknevelés, a családi otthon érzelmi melegének biztosításán keresztül – biológiailag meghatározott feladatának beteljesítése. Többnyire teljességgel figyelmen kívül maradnak azok a cáfolatok, amelyek szerint például a szülést és az anyatejes táplálást leszámítva a férfiak mindenben képesek a hagyományos női szerepköröket betölteni, ráadásul a gyermekek megfelelő fejlődését biztosítva. A férfiak ugyanúgy képesek teljesen ráhangolódni a babára, mint az anyák, és mindeközben nemcsak a genetika és a hormonok dolgoznak. Kibontakozóban az ún. új apa képe, aminek szerves része az apás szülés, apák gyesen, részmunkaidőben kérdéskör. Ez megdöntheti az elsősorban a szexualitásból eredő¹⁵, de az élet számos területére kiterjesztett aktív-passzív dimenzióban szemlélt szerepvonalakat.

Az új kispapák döntő többségükben nem láttak ugyan maguk körül hasonló példát, mégis, amikor apák lettek, egyre többen tudatosan vállalták gyerekük mindennapos gondozását. Ne legyünk túlzottan optimisták, ezt gyakran anyagi-egzisztenciális vagy kényelmi-praktikus megfontolásból, esetleg kényszerítő élethelyzetben teszik, nem elsősorban azért, hogy jelen legyenek gyermekük életében. Ezekben az esetekben ennek a belső érzelmi igénynek a hiánya vagy elnyomása, kényszerű figyelmen kívül hagyása hatással van az apa-gyerek kapcsolatra: vizsgálatok mutatják, hogy sajnos a mai gyerekek kevésbé kötődnek az apjukhoz, mivel a legtöbb idejüket anyjukkal töltik, és a szerepek változása héttérbe is szorítja a korábban mindent eldöntő, fegyelmező apát. Ezért kívánatos lenne, ha ilyen vállalás egyre inkább nemcsak anyagi, munkavállalói státusz, vagy egyéb váratlan élethelyzetbe kerülés miatt terjedne, hanem belső igényként a gyerekekkel építhető közeli kapcsolatért és az apaszerep tudatosabb megéléséért hozott döntés volna, hogy karrierjét a „járatlan útért” egy apa is bátrabban hagyja el. Nem azt állítom, hogy a valamennyire is kényszer szülte megoldásokból ne sülné ki pozitív tapasztalat, de nem mindegy – a gyermekek számára sem –, hogy ’várandós’ vagy ’terhes’ helyzetről van szó. Szerencsére követendő, jó példákról, apai motivációkról, szerepválasztásokról, a gyermekgondozási tapasztalatokról, azok magánéletre és munkára gyakorolt hatásairól, híres és hétköznapi apák élményeiről manapság egyre több forrásból olvashatunk.¹⁶

¹⁵ A szexuális kapcsolatban és megtermékenyülésben megjelenő szerepek - passzív, befogadó nő és aktív behatoló férfi, petesejt és hímivarsejt találkozása – leosztását ugyan számos biológiai és anatómiai mozzanat alátámasztja, azonban tévút ennek átvitele a jóval bonyolultabb személyiség-tulajdonságokra. Ma már köztudott, hogy a párválasztás és a szexuális magatartás kémiai és hormonális hátterével együtt túlnyomó részben társ-kapcsolati tanulási folyamatok eredménye, komplex társas-lélektani, pszichológiai és biológiai funkció, amelyet a legkülönfélébb korokban és társadalmakban megpróbáltak szabályozni, hozzájárulva a nemi szerepek rögzüléséhez. (Lsd. részleteiben: *The science of romance*, Time –2008.02.04., 29. old.)

¹⁶ Ajánlom az olvasó figyelmébe a Főállásban: apa c. riportot (<http://hvg.hu/velemeny/20051122apacsakegyvan/page2.aspx>) vagy az Apák gyesen (<http://www.tusarok.org/rovatok/cikk.php?id=81>) cikket.

„Apás lett, apa volt az első szava. Másfél hónapig sírt az anyja után, de aztán hozzám ragaszkodott. Az még nehéz volt, amikor látogattuk az Anitát, sok gyerek volt ott, kevés idő, nyugós lett tőle, és kicsit elutasító az anyjával. De ezt is megszokta, tudja, Öcsi olyan intelligens, mintha értené a helyzeteket. Később, amikor jártunk látogatni a „nagy házba” – mert a gyerekek így nevezték a börtönt –, simán megértette, hogy most itt vagyunk, beszélünk anyjával, aztán hazamegyünk, ő meg marad.” www.tusarok.org

„Kicsit furcsa, hogy egész nap itthon vagyok – mondja –, 6-7 évig, amíg dolgoztam, rengeteg emberrel találkoztam naponta. Annak viszont örülök, hogy mindig vele vagyok, így sokkal többet tudok róla. Meg tudom különböztetni a sírásokat, nézegetem, hogy mikor mi újat tanul, mikor mennyire emeli fel a fejét, ilyenek. Azt az egyet kellett megszoknom, hogy a nyolc órát soha nem tudom „kialudni”, még akkor sem, ha délután én is lefekszem a kicsivel egy órára. A feleségem azt mondja, hogy én engedékenyebb vagyok a gyerekekkel, merthogy rögtön felveszem, ha sír, de hát nyilván azért sír, mert valami nem jó neki, csak nem hagyom az ágyban.” www.tusarok.org

„Lemaradtam arról, hogy Ákos elkezdett mászni, hogy fölállt. Most, hogy itthon vagyok Ákos mellett egész nap, nem tudok ezekről lemaradni.” www.hvg.hu

„A kisfiam úgy nőtt fel, hogy alig láttam, a kislányunkat meg ezerszer én tettem tisztába. Sokkal szorosabb is közöttünk a kapcsolat. Az első ANYA, de rögtön utána – és nem messze – én jövök.” www.hvg.hu

„... itt leszek egyedül a kisfiunkkal, és foglalkoznom kell vele. Tudok-e úgy foglalkozni vele, ahogy a feleségem, vagy ahogy egy ilyen fiatal gyerekekkel foglalkozni kell? Azelőtt sosem voltam ilyen helyzetben. Férfi vagyok, és arra gondoltam, hogy nem erre születtem, nincs benne a génjeimben. Most már tudom, hogy miket kell csinálnom, és így már egyáltalán nem olyan vészes a dolog. Sok türelem kell egyébként.” www.hvg.hu

„Eleinte féltem egy kicsit, de később nagyon élveztem. A feleségem nem tartott tőle, nem is biztatott. Nem úgy beszélünk ezekről a dolgokról, mintha ez valami földönkívüli dolog lenne: természetesnek tartottuk.” www.hvg.hu

Mint a MONA közleményéből¹⁷ is kiderül, „Ha kis mértékben is, de nő azoknak a férfiaknak a száma, akik igyekeznek a kezdetektől tevékenyen részt venni gyerekeik gondozásában. A férfiak egyrészt szintén dolgozó partnerük kívánságára, másrészt pedig saját gondoskodás iránti vágyuk hatására teszik ezt, eltérő módokon és különböző mértékben. Azáltal, hogy aktívabban részt vállalnak a gyerekekkel való törődésből, és továbblépnek a tőlük elsősorban elvárt anyagi gondoskodáson, hozzájárulnak ahhoz, hogy a nők és a férfiak közötti szerepmegosztás kiegyensúlyozottabbá váljon.” Mint az alapítvány rámutat, hazánkban a munkavállaló férfiaknak csupán 1,51 %-a marad otthon gyermekgondozási segélyen. Ez nemcsak a kényelmes és bevett magyarázattal – a férfiak és nők kereseti eltérése közötti aránytalansággal – magyarázható, hiszen számos EU-tagállamban a férfiak és nők között meglévő munkaerő-piaci egyenlőtlenségek *el lenére* a gyerekekkel otthon maradó apák száma növekvő tendenciát mutat. Támogatóbb a környezet: a fokozottabb szerepvállalást bátorítják szülőközpontú szociálpolitikával, szempont a nemek közti egyenlőség elvének betartása, az apák szülői és családi jogait is elismerik és garantálják, például úgy, hogy bizonyos lehetőségeket a szülők nem ruházhatnak át a másokra, tehát megcímzett az anya és az apa is. Ha nem él a lehetőséggel, az elvész.¹⁸ Így biztosítottak a társadalmi előfeltételei annak, hogy ehhez járuló hatásos szemléletformálás, célzott felkészítés és kampány mellett megérjen a leendő apukák döntése.

Mindezt felismerve számos, apaságot erősítő projekt indult el külföldön, jó példa a walesi Fatherhood¹⁹ projekt, amely 2004 szeptemberében indult. Célja, hogy „*hirdesse a gyermekek és apjuk közötti szoros és pozitív kapcsolat fontosságát, és hogy a fiúkat és lányokat arra készítse föl, hogy amikor eljön az ideje, a szülőiséget megosztott, közös feladatnak tekintsék.*” A projekt szoros együttműködésben kormányzati szervekkel és civil ügynökségekkel, népszerűsíti az apaság kérdését, sürgeti az apák bevonását minden közösségi intézménynél. A program további célja egy olyan hálózat létrehozása, amelynek szakemberei kifejezetten az apákkal, illetve a férfi gondviselőkkel való munkára specializálódnak. Magyarországon is léteznek hasonló, bár sokkal kisebb léptékű helyi kezdeményezések, elsősorban szülésfelkészítésben (Születés Hete)²⁰ és kreatív apává válásban (Kreatív apa tréning)²¹, hogy csak két előremutató irányt idézzek ide.

Amit egyébként a gyerekekkel minőségi időt töltött apák – és gyerekek – tapasztalatai máris visszaigazolnak: a gyerek-apa kötődés megerősödik, változnak az apák kommunikációs képességei, gyarapszik a praktikus tudásuk a gyermekgondozásról, magabiztosabbak a gyerekekkel, változik a gyerek viszonya mindkét szülőhöz. Amiben viszont csak nagyon nehezen mérhető és lassú változás figyelhető meg, az a környezet – rokonság, szomszédok, kollégák – viszonya a szülői szerepeket illetően.

17 Forrás: <http://hvg.hu/other/20051010-mona.aspx>

18 Az izlandi gyakorlat szerint az összesen kilenc hónapnyi szülői szabadság egyharmadát az anyák, egyharmadát az apák vehetik ki, a fennmaradó három hónapos időtartamot tetszőleges megosztásban használhatják fel. Ott a kispapák 80%-a él a lehetőséggel.

19 Az apaság-projekt, részletesebben lásd: <http://www.hsrc.ac.za/RPP-Fatherhood-1.phtml>

20 www.szuleseshete.hu

21 <http://www.tudatoseletert.egalnet.hu>

Apának lenni jobb?!

„Angol kutatók – a brit Future Foundation 10 éves kutatása alapján – kiszámolták, hogy az újszülött az apját mindössze 616 óra alvástól fosztja meg. A mamával azonban már sokkal könnyörtelenebb: neki 1968 óra alvásról kell lemondania csemetéje érdekében. Az apáknak összességében 2000 órát kell feladniuk a szabadidejükből a gyermekük első 16 évében, míg az anyukáknak 3700-at.

Dr. Jonathan Scales pszichológus szerint: „A szülővé válás egészen másként hat a férfiakra és a nőkre. A nőknek ugyanis drasztikusan át kell szervezniük életüket és időbeosztásukat; régi állásuk gyakorlatilag megszűnik, és helyette egészen más típusú elvárásoknak kell megfelelniük. Ezzel szemben a férfiak megszokott napi beosztása alig változik.”

Nicola Redwood tanárnő – aki éppen 13 hónapos kislfiával van gyesen – ezt mondja: „A gyerek mindent egészen más perspektívába helyezett. A férjem nem változott, hacsak nem annyiban, hogy még boldogabb... Hát, szerintem neki sokkal könnyebb. Hazajön a munkából és játszik Billyvel, míg én a mosással bajlódom, majd elkészítem a vacsorát. Steve megtesz mindent, rengeteget segít. Azt hiszem, nélküle már feladtam volna. De úgy látom, neki mégis könnyebb. És bár egyikünk sem megy el hazulról túl gyakran, ő akár egyedül is kimaradhat.”

Oliver James pszichológus szerint: „A közvélekedéssel ellentétben, a férfiak sokkal nagyobb örömet lelik az apaságban, különösen abban az időszakban, amikor a gyerekek beszélni kezd. A gyermek visszahozza a férfiak régen eltemetett, de valaha önfeledt, gyermeki énjét. És ez az öröm egészen más, mint amiben manapság a legtöbb férfinak a munkája során része lenne. Másrészt a nőknek nagy valószínűséggel hiányzik a munkájuk. És nem elsősorban a pénz, hanem a társas kapcsolatok miatt. A férfiak sokkal kevésbé engedik el magukat a munkahelyükön. A munka számukra gyakran egyenlő a stresszel és az idegességgel.”

Egy védőnő szerint: „40 évvel ezelőtt szinte csak nőkkel tartottuk a kapcsolatot. Manapság azonban egyre több apával van dolgunk. Szemmel láthatóan élvezik az apaságot.”

Az új apukák azonban mégis csalódottak ebben-ekben. Majdnem kétötöd részük elégedetlen a csökkent családi jövedelem miatt. Ugyanennyien rosszul élik meg a társadalmi életükben bekövetkezett változásokat. De tíz nőből hét számolt be elégedetlenségéről a szociális kapcsolatok vonatkozásában. A kutatók azt is megerősítették, hogy az idősebb apák háromszor olyan jól érzik magukat apaszerepben, mint a fiatalok.

Forrás: <http://www.sulinet.hu/tart/fcikkk/Kfec/0/25671/1>

A kép a Szülők Házában készült. (www.szulokhaza.hu)

■ Mások – mások? leszbikus és meleg szülők

Tévhit: Egy homoszexuális kapcsolatban az egyik fél női, a másik férfiszerepet játszik.

Tény: Vannak olyan párok, ahol valóban megosztják a szerepeket, és az egyik fél unásig mosogat, mialatt partnere nem dolgozik, hanem pl. újságot olvas. Az ilyen elnyomó kapcsolatok mellett vannak továbbá olyan, egyenlőségen alapuló kapcsolatok is, ahol szintén van valamiféle „nő-férfi” szereposztás. Itt a „férfias” szerepet betöltő fél ugyanannyi hasznos háztartási munkát végez (pl. takarít, autót szerel, kertet ás, fát vág, disznótrágyát hord), mint a „nőies” szerepet játszó fél. A legtöbb kapcsolatban azonban nem veszik figyelembe a nemi szerepeket, és a partnerek felváltva vagy egyéni érdeklődésüknek és képességeiknek megfelelően végzik a házi munkát és a „férfiasnak” és „nőiesnek” tartott tevékenységeket.

Forrás: www.labrizs.hu

Amerikában és Európában fokozatosan csökken a melegeket hátrányokkal sújtó jogszabályok száma, miközben elfogadottabbá is válik az azonos neműek törvényesített együttélése. Gyereket viszont hivatalosan egyelőre csak néhány országban (például Franciaországban, Hollandiában, Belgiumban, Dániában, Spanyolországban, Svédországban, Angliában és Walesben, Dél-Amerikában csak Argentínában²²) nevelhetnek, az örökbefogadás lehetősége pedig máig le nem zárult vitát generált a szülői alkalmasság és kompetenciák kérdésében. Eközben többmillió²³ gyerek nevelkedik azonos nemű szülőkkel, és tény, hogy a kérdéssel foglalkozó tanulmányok²⁴ szinte mindegyike arra a következtetésre jut, hogy a meleg által nevelt gyerekek között nem nagyobb az átlagosnál a homoszexuálisok aránya, és nem jelentősek a hetero-, illetve a homoszexuális szülők által nevelt utódok közötti viselkedésminták különbségei sem. Franciaországban például már több mint 100 ezer olyan család van, amelyben azonos nemű szülők nevelnek gyermeket – mint a meleg szülői jogairól Párizsban 2005. október végén rendezett nemzetközi tudományos tanácskozáson elhangzott. Újabb jelenség, hogy a gyermek után sóvárgó francia leszbikus párok az utóbbi években előzönlítették a mesterséges megtermékenyítést végző klinikákat a szomszédos Belgiumban, ahol nem szabályozza törvény, ki részesíthető művi megtermékenyítésben: az igénylők alkalmasságáról maguk a klinikák döntenek pszichológusok bevonásával.

Az örökbefogadók túlnyomó többsége egyébként leszbikus pár, a homoszexuális férfiak közül jóval kevesebben döntenek a „gyermekvállalás” mellett. A legújabb tanulmányok szerint ez, ha lassan is, de változóban van.

A melegek gyermeknevelését, örökbefogadását számos szakember kutatásokra hivatkozva támogatja, az ellenzők egy

része pedig úgy véli, e támogató tanulmányok szerzői elfogultak, módszereik manipuláltak: az eredményeket ugyanis komolyan befolyásolja, hogy meglehetősen szűk számú minta alapján készülnek, illetve, hogy változtak a szexualitással kapcsolatos fogalmak is.

Egy több mint tíz éve megjelent amerikai tanulmány²⁵ szerint a meleg és leszbikus szülők gyermekeit gyakran érik szexuális orientációból fakadó hátrányos megkülönböztetések nemcsak laikusok, hanem szakemberek (bírók, jogászok, és egyéb segítő szakmák, mint pszichológusok, pszichiáterek, szociális munkások) részéről is. Ennek súlyos következményei voltak a gyerekeikre nézve, úgymint a gyermek-felügyeleti jog elvesztése, a láthatás korlátozása vagy az örökbefogadás tilalma. A melegekkel, leszbikusokkal kapcsolatos hiedelmek, előítéletek azonban nem személyes tapasztalatokon alapulnak.

Ugyanakkor – mint a tanulmány leszögezi – annak, hogy a homoszexuális felnőttek nem elég jó szülők, nincs empirikusan igazolható alapja. A szülői alkalmasság kérdését közelebbről vizsgálva, a leszbikus és heteroszexuális nőket nem lehetett megkülönböztetni határozottan a mentális egészségüket vagy a gyerekeik nevelésével kapcsolatos felfogásaikat, elveiket tekintve. Nem találták igazolva azt sem, hogy a leszbikus anyák más nővel folytatott szerelmi vagy szexuális kapcsolata csökkentette volna a gyerek gondozási képességeiket. A jelenlegi tapasztalatok azt sugallják, hogy a leszbikus párok, akik együtt nevelnek gyerekeket, igyekeznek a háztartást és egyéb családi munkákat egyenletesen megosztani egymás között, és elégedettek a partnerkapcsolatukkal. A meleg apákkal kapcsolatos vizsgálatok sem támasztották alá, hogy ne lennének alkalmasak szülőnek. Számos tévhit él arra vonatkozóan is, hogy a homoszexuális szülők gyermekei különféleképpen sérülnek szüleik identitása és viszonya miatt nemi identitásukban, társas kapcsolataikban, személyiségfejlődésükben, és fokozott rizikónak vannak kitéve a szexuális abúzus szempontjából is.

Nemi szocializációjukban ezzel szemben – projektív tesztekkel és interjúkkal végzett kutatások alapján 5-14 éves gyerekek között – nem tártak fel a többségben lévő gyerekektől eltérő fejlődést, a gyerekek jól érezték magukat a saját nemi szerepükben, és egyik sem kívánt az ellenkező nem tagja lenni. Mint a tanulmány leszögezi, nem volt bizonyíték arra, hogy a leszbikus anyák gyerekeinek a nemi identitással nehézségeik lennének. A publikáció más kutatásokra is hivatkozik, amelyek igazolták, hogy a gyerekek viselkedése a konvencionális nemi szerepek között maradt, és nincs különbség leszbikus és heteroszexuális anyák gyerekei között a játékeszköz-preferenciákban, tevékenységválasztásban, érdeklődésben és a szakmaválasztásban sem, nem volt különbség abban sem, hogy mi a kedvenc tévéprogramjuk.

Ami összefoglalónk szempontjából külön érdekes viszont, hogy több utalás volt a gyerekekkel készült interjúkban arra, *„hogy a leszbikus anyák gyerekei az iskolában és a szomszédságban kevésbé választottak olyan tevékenységeket, amelyek tradi-*

²² Az ország 2002 óta törvényesnek ismeri el egy nemű személyek párkapcsolatát: egy homoszexuális férfi házaspár ugyanazokat a jogokat élvezi itt, mint bármely más, hagyományos házaspár.

²³ Egyes becslések szerint az Egyesült Államokban akár 14 millió olyan gyermek is lehet, aki olyan családban nő fel, ahol legalább az egyik szülő homoszexuális. A gyermeküket egyedül nevelőkön kívül ide tartoznak például azok is, akik nemi orientációjukat titkolva heteroszexuális házasságban élnek. (Forrás: <http://www.otkenyer.hu/hvg2.php>) Beljumi adatok szerint: a meleg párok 10%-ának otthonában már most is egy vagy több gyerek él. (Forrás: www.szexualitas.hu)

²⁴ Lsd. részletesen: Németh András: A legforróbb kérdés. A melegek és az örökbefogadás (HVG 2001/31. szám, 2001. augusztus 4.), forrás: <http://www.otkenyer.hu/hvg2.php>

²⁵ Forrás: <http://www.otkenyer.hu/mo1-12-20.php> (kivonat az Amerikai Pszichológiai Társaság 1995-ös kiadványából, megjelent Mások, 2001/12. sz., 20–22. o.)

cionálisan nemekhez kötöttek, mint a heteroszexuális anyák gyermekei. A lányok viszont gyakran vettek részt otthon vadabb játékokban, vagy néha játszottak olyan maszkulin játékokkal, mint a kamionok vagy a fegyverek. Ezek azonban a „normális” határon belül voltak. Fiúk esetében nem találtak különbséget.”

A vizsgálatba vont gyerekek nagy többsége önmagát heteroszexuálisként írta le. A meleg és leszbikus szülők gyermekei között nem mutat magasabb arányt a homoszexuálisok száma, mint a heteroszexuális szülők gyermekei között. Bailey kutatására hivatkozva a tanulmány megállapítja azt is, hogy meleg apák felnőtt gyermekeit vizsgálva több mint 90%-uk heteroszexuális volt. Mindebből arra a következtetésre jut a szerepminták vonatkozásában, hogy „mivel a heteroszexuális és a nem heteroszexuális gyerekek ugyanannyi időt töltöttek az apával, ezért elmondható, hogy az apák szexuális orientációjának hatása a fiúk szexuális orientációjára nagyon kicsi vagy egyáltalán nem létezik.”²⁶

A kortárs kapcsolatok – ellentétben az elterjedt stigmatizálódási, traumatizálódási félelmekkel – normálisan fejlődtek. A gyerekek felnőttekkel való kapcsolatáról is pozitív képet kaptak a kutatók. Az elvált leszbikus anyák gyermekei megfelelőbb kapcsolatban vannak az apjukkal, mint a heteroszexuális anyák gyermekei. A tanulmány szerint szignifikáns különbséget találtak a leszbikus és a meleg szülők, illetve a heteroszexuális szülők között: az utóbbiak gyakrabban jelezték, hogy a láthatás problémát jelent számukra. Mindegyik gyerek jelezte, hogy van kapcsolata anyja felnőtt barátaival, és a leszbikus anyák többsége elmondta, hogy felnőtt barátaik között egyaránt van homo- és heteroszexuális férfi és nő. A gyermek környezete tehát nem kifejezetten homogén.

Az elérhető adatok alapján a tanulmány megállapítja, hogy a meleg férfiak nem követnek el gyakrabban szexuális abúzust, mint a heteroszexuális férfiak. Az a félelem, hogy a homoszexuális szülőnél élő gyermekek nagyobb rizikónak vannak kitéve, a szakirodalom szerint minden alapot nélkülöz.

Az írás szerint makacs tévhit, miszerint azok a gyerekek, akiket homoszexuális szülők nevelnek, sokkal érzékenyebbek a pszichés megbetegedésekre, több alkalmazkodási nehézséget vagy viselkedési problémát mutatnak, és kevésbé lesznek pszichésen egészségesek, mint akik heteroszexuális szülők otthonában nőnek fel. Igaznak fogadhatjuk el viszont, hogy ha az óvo-

26 Egy másik, a HVG cikkében megjelent beszámoló szerint, a Dél-kaliforniai Egyetem két kutatója által végzett vizsgálat „megkísérelte megtisztítani az utóbbi másfél évtized 21 tanulmányát az ideológiai hordaléktól. Szerintük az igaz ugyan, hogy a meleg szülők által nevelt gyerekek között nem magasabb az átlagosnál a homoszexuálisok aránya, ám az elemzett tanulmányok szerzői átsiklottak azokon a részleteken, amelyek a meleg, illetve a heteroszexuális családok által nevelt gyermekek viselkedése közötti különbségekre utaltak. A meglehetősen vegyes kicsengésű különbséglista legfontosabb elemei: a serdülőkorban lévő gyerekek közül az átlagosnál több lépett szexuális kapcsolatra azonos nemű személlyel (ez nem jelenti azt, hogy végül többen vallották volna magukat homoszexuálisnak); a fiúgyerekek agresszivitása és vezető szerepre való törekvése az átlagosnál alacsonyabb volt; a gyerekek átlagosnál nagyobb részét tartották szüleik és tanáraik a fiatalabb társaik iránt gondoskodónak; átlagosnál több megbélyegzés érte őket kortársaik részéről szexuális viselkedésük miatt; az átlagosnál több gyerek érezte úgy, anyja azt szeretné, ha ő is leszbikus lenne; a gyerekek az átlagosnál nagyobb arányban gondolták úgy, megvitathatják szüleikkel saját szexuális fejlődésüket.” (forrás: <http://www.otkenyer.hu/hvg2.php>)

dában, az iskolában, lakóhelyen elutasító környezetbe kerül egy meleg szülőpár gyereke, ez sérülékennyé teszi, ugyanakkor nagyon finomítja is az érzélemlát, szociális alkalmazkodóképességét, hiszen olyan konfliktushelyzetekbe kerül, amibe egy heteroszexuális családban élő gyerek nem. A közvetlen ok nem a szülők nemi identitása, hanem a környezet reakciója.

A kutatások igazolták: a személyiségfejlődés egyéb területein (individualizáció, viselkedésproblémák, énkép, önkontroll, erkölcsi ítélőképesség, intelligencia) feltételezett nehézségek alaptalanok.²⁷

Ezek alapján az eredmények alapján sincs olyan kutatási adat, amely a meleg férfiak vagy a leszbikusok alkalmatlanságát bizonyítaná a szülői szerepre. Egyértelműen azt sem lehetett kimutatni, hogy a homoszexuális szülők veszélyeztetnék a gyermek pszichoszociális fejlődését, vagy bármilyen más hátrányt jelentenének a heteroszexuális szülőkkel szemben.

Tény, hogy meleg és leszbikus szülők és gyerekeik kutatása nagyon új, és viszonylag kevés adat, tapasztalat és publikáció áll rendelkezésre. A meleg apák gyerekeiről még kevesebbet tudunk, mint a leszbikus anyák által nevelt gyerekekről. Hogy kik és milyenek is az azonos nemű párok által nevelt gyerekek, hogy milyen az ő családjuk – erről kevés forrásunk van. Mégis a gyermekpszichológusok és az érintettek vallomásaiból, megnyilvánulásaiból, a szaporodó számú tematikus publikációból, honlapok közléseiből az a kép rajzolódik ki, hogy az ilyen családban nevelkedő gyerekek jóllétére is mindazon tényezők hatnak együttesen és összességükben, mint a heteroszexuális szülők gyermekeire: az otthoni atmoszféra, a megnyilvánuló érzelmek, a szeretet és odafigyelés minősége. A nemi és családi szerepek tanulásában is hasonló komplexitás érvényesül: nagyon nehéz megválaszolni a kérdést, hogyan befolyásolja pontosan a gyerek viselkedését és identitásképzését szülei példája. Az biztos, hogy az alapvető szexuális irányultság csak átmenetileg nyomható el, és hogy az elfojtás káros. A szerepmintákra ezeknek a gyerekeknek is szükségük van, kérdés, honnan és milyenek elérhetőek a számukra: nagyszülő, szülők barátja, rokon, szomszéd, kortárs, a gyermeket oktató, nevelő szakemberek, média. Egy heteroszexuális szülővel bíró gyermek számára is érvényes megállapítás lehet, hogy lehetőleg esélyt kellene teremteni a válogatásra: többféle szerepmintából, többféle viszonyulásból. Mindenfajta családi minta beépül észrevétlenül, a gyerek minden téglát beépít. Az elutasított mintát is. Természetesen nem vagy nem kizárólag tudatos folyamatokban „válogatja” össze a rendelkezésére álló minták közül a természetéhez leginkább közelállókat.

Az ilyen családban nevelkedő gyerekeket az segítené leginkább, ha felszámolnánk az előítéleteket, tabukat, toleranciát garantálnánk, és mind a szülők, mind a társadalmi környezet fel-

27 A Gyakorló és Leendő Francia Homoszexuális Szülők Egyesülete (APGL) 2005-ben egyébként „gaybyboomról”, avagy a meleg és leszbikus párok gyermekvállalási kedvének fellendüléséről, az azonos nemű pároknál születő gyermekek számának gyors emelkedéséről (babyboom) számolt be.

A meleg szülői egyesület szerint már több mint 200 tanulmány bizonyítja, hogy az azonos nemű szülők által nevelt gyermekek körében egyáltalán nem magasabb a lelkiileg károsultak aránya, mint a különemű családokban nevelkedő gyerekek esetében. (forrás: www.pride.hu)

vállalna egy sokkal nyitottabb és támogatóbb párbeszédet. Abban ugyanis biztosak lehetünk, hogy mint minden kisebbségi helyzetben élőknek, gyakrabban kell a gyerekeknek magukat ki-rekesztettnek, megbélyegzettnek érezni, és nyilvánvalóan komplikáltabb feladat a szülő nemi identitásának, kapcsolatainak vállalása a többnyire nem barátságos külvilág felé.

Mielőtt bárki felháborodna, nem az egynemű párok és családok propagandájával foglalkozunk, hanem arra akarunk rámutatni, mennyivel bonyolultabb és sokrétűbb a gyerekek és családok problémája, mint azt a legtöbbször meglehetősen leegyszerűsítő megfogalmazások, értékelések és megoldási javaslatok mutatják. Nem csak laikusok, hanem szakemberek körében is nagy a tanácstalanság, információhiány, és egyre növekvő a harag és a tehetetlenségérzés. Ezen csak az segít, ha megpróbáljuk megérteni, értelmezni a jelenségeket, és a lényeggel foglalkozni, az alapkérdésekre jó válaszokat adni, aztán jöhetnek a módszerek, technikák. Ha homokba dugjuk a fejünket, mert nem tesszük, vagy nem értjük azt, amit látunk, érzékelünk, bizonyosan nem jutunk előbbre, és nem tudunk segíteni a gyerekeknek.

■ A LECKÉT AZ ÉLET ADJA? – SZÜLŐVÉ VÁLNI

Noha nagyrészt gyermekkorából hozott és begyakorolt szerepkészlettel élünk az előtt is, hogy előhívnánk ezeket, mikor a szülői identitásunkat építgetjük, vagy a gyermekvállalás kérdésén gondolkodunk, a tesztelés szinte csak mások gyermekein vagy élesben történik. Az anyai vagy apai minták aktiválásakor azonban könnyen rádöbbenhetünk, hogy – csakúgy, mint általánosabb női vagy férfi szerepmintáink nagy részének – ezek érvényessége lejárt, de legalábbis megkérdőjelezhető. Igaz ez elsősorban a tanult mintákra. Tudtuk ezt már serdülőként is, akkor volt helye először jó esetben legálisan a lázadásnak, tagadásnak, de fiatal vagy érett felnőttként új szerepünket keresve is mintáinkhoz viszonyulunk, amikor törekszünk szüleink hibáit elkerülni, jó példájukat alkalmazni. Leendő apaként például nehéz megfelelni annak a kihívásnak, hogy „aktív apaság első perctől a feleség kívánságára”, kontra „apai nagyanya óvása a pelenkázástól, bébipempőtől, taknyos-nyálás ingtől”... Apákat nemigen lehetett így azonosítani, nem csoda, ha pozitív példákat inkább korosztályunk tagjaitól, bátorító barátoktól, vagy a médiából kapunk. Vagy belső gyerekünk sugallatára.²⁸ Ma még azt is nehéz felvállalni, ha valaki nem szeretne anyaként vagy apaként teljesíteni, az élet teljessége számára nem ezt jelenti, vagy nehéz elfogadni, ha másoknak kell kimondani: nem anyának való valaki. Ha félúton az ösztöneink, belső igényeink, a készen kapott sztereotip minták és a tudatosan formált szerepálmok között felismerések segítenek, és van honnan segítséget kérni, az mindenképpen előmozdítja az elég jó szülővé válást. Sokan gondolják még ma is azt, hogy a szülőséghez nem kell felkészülés, képzettség, ugyanakkor a nem vér szerinti családmodellbe illeszkedő, szülői feladatokat vállalóknak – helyettes szülők, nevelőszülők, örökbefogadók, meleg szülők – bizonyítani kell az alkalmasságukat a gyermeknevelésre.

A szülőséget tanulni kell, mert szemben a tévhitekkel, ez nem ösztönös tevékenység, és a korábbi évszázadok biztonságos családi mintakövetése, a gyerekek családi tanulása legalább annyi kárt, mint örömet okozott. Ahhoz, hogy a szülőknek jó minőségű felkészítést, szülői készség-karbantartást, korrekciót tudjunk nyújtani, a szükségletek mentén szolgáltatásokat kellene kínálni. Ebben részben maga a szabad piac non-profit és profitorientált képviselői is részt vesznek, hiszen az önképzésre vágyóknak számos formában (nyomatott sajtó, szaklapok, ismeretterjesztő kiadványok, könyvek, médiakampányok, rölapok, internet) nyújtanak ismeretterjesztést, szemléletformálást. Ez többnyire kevés és nem is könnyű tájékozódni, képzések, felkészítések még nem állnak nagy számban rendelkezésre, szemben pl. Svédországgal, ahol a gyermeket váró családok 85%-a vesz igénybe ilyen szolgáltatást. Ha problémája van, telefonos vagy internetes szaksegítséget kérhet, személyes tanácsadást, nevelési tanácsadót stb. vehet igénybe. Egyre gyakoribb az önsegítés – szülőcsoport, hálózatépítés –, nálunk is.

Nagyon hiányoznak a speciális szükségletek kielégítésében: ha a szülő egyedülálló, fogyatékkal élő, bevándorló, etnikai kisebbséghez tartozó, családot pótló ellátást nyújtó szülő, nagyszülő, ha a gyereke magatartás vagy tanulási zavarokkal küzd, hiperaktív, autista, iker, indigó vagy down-szindrómás, örökbefogadott, táplálkozási zavara van, fogyatékkal él stb. Ezek speciális igények, de az általános szülői felkészültség, magabiztosság itt is sokat segíthet.

Egyre intenzívebbé kellene azonban válnia a tudatos szülői lobbiknak, fórumoknak, érdekvédelemnek, erre számos hasznos külföldi példa létezik, és hazai kezdeményekhez is lehet csatlakozni. Az egyik legnagyobb befolyású angol Szülők Fóruma²⁹ 1999-ben létesült, és több mint 800 szervezeti tagjával megfelelő platformot biztosít ahhoz, hogy a szülők hallathassák hangjukat. Ezen a közös fórumon a szakemberek és a szülők hatással lehetnek a jogalkotókra, a jogalkalmazókra és a közvéleményre is a jó szülőség értékének elismertetése és elismerése érdekében. A Fórum célja, hogy összehozza mindazokat, akik a szülőség kérdésében érdekeltek, és hogy elősegítse szülő és gyermek jóllétét egyaránt. Szem előtt tartja, hogy a szülőknek, ide értve a kiterjedt család tagjait, a nevelőszülőket és az örökbefogadó szülőket is, minőségi támogatásra és széleskörű információra van szüksége ahhoz, hogy átfogó, holisztikus szemlélettel biztosíthassák a gyermek fejlődését.

Fontos felismerést jelent a szülők képzésének szükségessége és elsődleges jelentősége több prevenció vonatkozásban is. A családok számára igénybe vehető támogatásokat folyamatosan fejlesztik és bővítik a szolgáltatások kínálatát. Európában egyre elterjedtebb, hogy a szülők támogatása során kiemelkedően fontos az anya és vagy az apa pozitív készségeinek és cselekvési mintáinak megerősítése, a visszajelzés arról, mi az, amit jól csinál. Világosan látszik a különböző országok politikájából, hogy felismerve a tényt, hogy a családtámogatás és a gyermekvédelem területén a legtöbb probléma megelőzhető, vagy a gyors helyzetfelismerés és korai beavatkozás útján vi-

²⁸ Lsd. Clarke-Dawson: *Felnővekedni újra*, Z-Press, 2004

²⁹ Parenting Education and Support Forum, www.parentinguk.org

szonylag könnyen megoldható, a legtöbb program és szolgáltatás elveinek és gyakorlatának alappillére a prevenció. Elegendhetetlen a megfelelő *információk biztosítása*: a szülőket minden szinten és formában tájékoztatják a gyermekneveléssel kapcsolatos kérdésekről a várandósságtól kezdve a háztartási baleseteken át az internetes bűnözésig. Különböző profilú telefonos segélyvonalat működtetnek, honlapokat hoznak létre és ismertetőfüzeteket adnak ki, amelyeket a védőnők osztanak ki a kismamák között, biztosítva ezzel, hogy az információ minden családhoz eljusson. A füzetek jegyzéket tartalmaznak azokról a szolgáltatókról, amelyek probléma esetén elérhetőek, akár helyben, akár országosan.

A sokak számára követendőnek tekintett észak-ír, illetve az angol gyermekjóléti és gyermekvédelmi kormányzati stratégia³⁰ például egyértelműen a prevenció lépések közé sorolja a *családtámogatást és a szülőképzési programokat*³¹. A prioritások ott egyértelműen meghatározottak egy széleskörű szakmai és szülői-laikus egyeztetés alapján:

Kiemelt prioritás a szülők támogatása. *A szülők, s az, hogyan teljesítik szülői feladataikat, kötelezettségeiket, a legfontosabb befolyásoló tényező a tekintetben, hogy érzi magát a gyermekük. Gyermekük nevelésével, védelmével, tanításával, és példamutatással ahhoz segítjük őket, hogy boldog, egészséges és felelős polgárok váljanak belőlük. Ebben az értelemben a szülőség úgy definiálható, mint a legjobb megelőzési módszer arra nézvést, hogy a gyerekek (akár fiatal, akár felnőttkorukban) komoly nehézségekbe ütközzenek. A kormányzat felismerte ezt, és feladatának érzi a szülők segítségét abban, hogy minden olyan készséget elsajátítsanak, illetve fejlesszenek, amely ahhoz szükséges, hogy gyermekeiket a lehető legjobban segíthessék életük kiteljesedésében.*

Az észak-írországi védőnők általános és célzott gyermek-, fiatal- és családprogramokat szerveznek, nagy hangsúlyt fektetve az egészséges életmód népszerűsítésére, a megelőzésre és a korai beavatkozásra a veszélyben lévő gyermekek esetében, az Egészség minden gyermeknek (HALL)³² 4. kiadásának megfelelően. Az egészségügyi szakemberek együttműködésével létrehozott HALL célja a családokkal és közösségekkel való együttműködés a gyermekek optimális egészségügyi állapotának eléréséhez. Minden gyermek, fiatal és család számára hozzáférhető. A védőnő feladata alapvető fontosságú a szülők támogatásában, hiszen ez az egyetlen szolgáltatás, amelyhez minden szülő hozzájut. Nyilvánvaló, hogy hangsúlyt kell fektetni annak köztudatba ültetésére, hogy nemcsak a gyermekek fejlődésében, de a korai megelőzésben is fontos szerepet játszanak. A védőnők szerepével kapcsolatos tudatosságot olyan kezdeményezéseken keresztül próbálják erősíteni, mint a Biz-

tos Kezdet³³, a Szülőképzés³⁴ és a Pozitív Szülőség³⁵ programok.

Fontos a szolgáltatásokhoz és az információkhoz való hozzáférés. A tanácsadáshoz és az információkhoz való hozzájutás lehetősége nagyon fontos részét képezi a szülők támogatásának. A családi struktúrák változatossága és széles skálája azonban a szülők szükségleteinek és érdekeinek összeegyeztetését nagyon nehéz teszi. Vannak fiatal szülők, idős szülők, fogyatékkal élő szülők, egyedülálló vagy kisebbséghez tartozó szülők. Ezek a különböző csoportok különbözőképp férnek hozzá a hivatalos és a nem hivatalos tanácsadáshoz. Sajnos, nem minden rászoruló család jut könnyedén a szolgáltatásokhoz, ez rengeteg tényezőtől függ. Vannak olyan családok, akik eleve hátrányos helyzetben vannak és kirekesztettek az élet bizonyos területein, például azok a kisebbségi csoportok, akik nem beszélnek angolul, vagy azok a szülők, akiknek pszichés problémáik vannak, vagy bántalmazás elszennvedői. Az apák a szülők egy másik csoportja, akikre nem tekintenek úgy, mint akik rászorulnak a hagyományos szolgáltatókra, és gyakran kell akadályokkal szembenézniük, ha támogatásra van szükségük. Az idejétmúlt szolgáltatók, a rugalmatlan munkaidő és a vidéki izoláltság szintén jelentős akadályokat gördíthetnek a szolgáltatások hozzáférhetőségének útjába. Az egyik legnagyobb nehézség a segítséget kereső szülők esetében a stigmatizálás, amivel szembe kell néznie annak, aki szociális támogatást vagy pszichológiai/pszichiátriai segítséget vesz igénybe.

Az elmúlt pár évben az információ és a tanácsadás elérhetővé tétele érdekében számos új fejlesztés történt, például a különböző területekhez tartozó weboldalakat hozták létre, ahol a helyi családtámogató szolgáltatókról lehet tájékozódni. A gyermekvédelmi szövetség is létrehozott honlapokat, amelyek afféle útjelző táblaként funkcionálnak a szolgáltatásokhoz.

Az információhoz való hozzáférés fejlesztése érdekében fontos gondoskodni arról, hogy a szülők támogatáshoz, segítséghez jussa-

33 Sure Start. Az egyik legfontosabb, a családi élet megerősítésére létrejött állami kezdeményezés. Célja, hogy alapvető támogatást nyújtson a szülőknek és a gyermekeknek egyaránt akkor, amikor ennek a legnagyobb hatása van, vagyis az egészen kicsi gyerekeknek. A Biztos kezdet úgy próbálja erősíteni a családi kötelekeket, hogy a szülőket bátorítja a gyermekükkel kialakított korai kötődésre. A brit kormányzat extra támogatást biztosít a programnak a „Gyermekek és Fiatalok” csomagon keresztül azért, hogy fejlesztését garantálja. Nálunk Biztos kezdet névvel 2003 óta kísérleti programok valósultak meg, és jelentős kiterjesztése várható a TÁMOP program keretében elsőként a leghátrányosabb helyzetű 33 kistérségben.

34 Parenting Education. Az emberek nagy része úgy gondolja, hogy a szülőség természetes, ösztönös folyamat, amelynek képessége velünk születik. Egyértelműen látszik, hogy azok a szülők, akik a különböző szülőképző programokban részt vettek, könnyebben bíróznak meg a problémákkal, és hatékonyabban segítik gyermekeik iskolai munkáját is. A különböző szülőképzési tanfolyamok eddig úgy működtek, mint olyan szolgáltatók, amelyek egy-egy meglévő problémára segítenek választ adni, olyan szülők számára, akik már valamilyen krízishelyzetben elbuktak, vagy legalábbis így érzik. Ez alapvető felreállítás: minden szülőnek alkalmának kell lennie arra, hogy okuljon a megosztott tapasztalatokból, növelni a tudását, új nézőpontokat megismerni, fejleszteni saját készségeit. A szülők támogatásának biztosítása a szakemberek széles rétegén és a minőségi szülőképző programokon keresztül sokkal hatékonyabb.

35 Positive Parenting. Fontos, hogy a szülők olyan készségek és információk birtokában legyenek, amelyek hozzásegítik őket, hogy gyermekeik viselkedésére pozitívan reagáljanak. A pozitív szülőség program népszerűsítése több lépcsőn keresztül történik. A pozitív nevelési és az indulatkezelési programokat oktató tanfolyamok számának növelésével például támogatják a szülőket abban, hogy a fizikai büntetéssel szembeni alternatívákat megismerjék. Emellett olyan tájékoztató kampányt indítanak, amely nemcsak felhívja a szülők figyelmét a fizikai fenytéssel szembeni alternatívákra, de a szakembereket is arra ösztönzi, hogy ezeket terjesszék és tanítsák. Az ügyért felelős minisztérium egy tudatosságot erősítő stratégia terjesztésébe is belekezd a médián keresztül.

30 „Az Egészségügyi, Szociális Szolgáltatási és Közbiztonsági Minisztérium Javaslatai és Stratégiája a Regionális Családügyi és Nevelési tervet részére”, [The Department of Health, Social Services and Public Safety's Proposals on a Regional Family and Parenting Strategy].

31 Pl.: Parenting Academy: www.parentingacademy.org

32 Health for All Children

nak, amikor csak szükségük van rá. Egy megfelelően érzékeny és felelősségteljes segítővonal létrehozásával a szülőknek meglesz az a lehetőségük, hogy akkor jussanak segítséghez, amikor csak kell. Ez a szolgáltatás arra is jó, hogy útba igazítsa a szülőket, milyen szolgálathoz vagy intézményhez kell fordulniuk a problémájukkal, és arra is, hogy adott esetben közvetlen segítséget nyújtson.

A brit stratégiában kulcsfontosságú a szükségletek értékelése, a szakmai és szülői segítőszervezetek információ-megosztásának szorgalmazása, és az ehhez szorosan kapcsolódó integráció és összetett képviselés.

■ GYEREKEK – A TANANYAG. HOGYAN ADAGOLJUK A VALÓSÁGOT?

A szakemberek döntő hányada még ma is úgy gondolja, hogy a gyerek szocializációjában a férfias és a nőies mintáknak meghatározó a jelentőségük. A kérdés csak az, milyenek is ezek a minták, és a kisgyerek hol és hogyan találkozik ezekkel, mi módon kapja őket. Tudunk arra biztosat válaszolni – trendkutatóként, szakemberként, civilként vagy szülőként –, hogy mit is jelentenek ma ezek a fogalmak? Hol-mi minősül pontosan nőiesnek, férfiasnak, ki az elég jó anya vagy apa? Mik az ideálok, kellene-e ideálok? Mikor mi a legmeghatározóbb hatás, lehet-e, kell-e és kinek kell ezeket kompenzálni? Kulturálisan, földrajzilag és történelmileg is más-más megközelítés lehet helyénvaló. Mindenesetre folyamatosan változó mintákról beszélünk, és egy dolog biztos: a gyerek elsősorban és legkorábban a szüleiire figyel, azokkal azonosítja magát, majd az ő viselkedésükből építkezik későbbi élete folyamán. A szülői minta tudattalan és tudatos elemei egyaránt hatnak, és a különféle kultúrákban a tudatosan használt nevelési eszközökkel – mint láttuk – különbözőképpen befolyásolhatóak a gyerekek. Mint Csányi Vilmos is leírja, a kultúra és a tanulás nagymértékben meghatározza az egyes tulajdonságok minőségét³⁶. Az etnográfusok két ma élő, szélsőségesen eltérő konfliktuskezelési metódus érvényesülését, és az egyes törzsekben nevelkedő gyerekek nevelését és viselkedését hasonlították össze. A ma legagresszívebbnek tartott dél-amerikai yanomamo szülők gyermekeiket arra ösztönzik, hogy minden sérelmüket azonnal torolják meg: a játszó gyerekeket hangos biztatással egymás megtámadására, verekedésre készítik, a sírókat megszegyenítik. A megalázó helyzet elkerülésére és a dicséret elnyerésére a gyerekek egyre aktívabbak, és ebben a nagyon fogékony szocializációs időszakban megtanulják az agresszív viselkedésmintákat, amivel ők is harcos, vad és kegyetlen felnőttekké válnak, biztosítva a túlélést a közösségnek. A busmanoknál viszont a legfontosabb értékmérő a békés együttműködés képessége. A busman gyerekek szülei éppen a verekedésre adnak negatív visszajelzést, azonnal szétválasztják, és kibékülésre biztatják őket.

A szülei és a környezete, a referenciaszemélyek példájából és visszajelzéseiből építkezik egy európai gyerek is éppúgy, mint egy afrikai vagy dél-amerikai. Az értékmérés szempontjai azonban korántsem ilyen egységesek, hiszen nagyrészt nem optimális kisközösségekben él együtt a társadalom, a normák relativizálódnak, kevesebb a közös nevező. Nehéz érvényes mintát találni. Bajban van-

nak a szülők, bajban a bölcsik és ovik, iskolák, és a többi másodlagos szocializációs terepek képviselői is. Hogyne lennének bajban a gyerekek, amikor a számtalan, sokszor egymásnak ellentmondó, kontextusából kiragadott és számukra nem értelmezhető mintákat, üzeneteket kellene megfejteniük? Ki-mi segíti őket az eligazodásban? A szülő, aki maga sem tud hiteles mintát nyújtani, vagy nem tud jól választani a tudatos eszközkeresésben, a nevelés titkainak feltárásában? Aki már nem hisz az ösztöneiben és még nem hisz a könyvekben? Az óvó néni, aki mamás-papást játszat, és különülte-ti evésnél a fiúkat és a lányokat, vagy más témát rajzoltat velük, csak mert megdönthetetlen vélelme a különböző érdeklődési körük? Aki nem teszi helyre a dolgot – mert vagy magát a csúfolást vagy a saját, színek és nemek-tárgy elképzeléseit is kellene –, ha egy kisfiú piros pulóvert vesz fel, és mert „csajos”, kicsúfolják? Aki megállítja a kisfiú sírását, mert a fiúk nem sírnak, ámbátor hagyja, hogy verekedje ki magából a feszültséget? Az átlagiskola, amely egy korszerűtlen, mert antidemokratikus modellt demonstrál, és korántsem meggyőzően bizonyítja, hogy a gyerekek-fiatalok jó helyen vannak, a hasznos tulajdonságokat, tudást, szociális képességeket erősíti és a káros hatásokat professzionális szinten kompenzálja? Az oktatási intézmények egyre marginalizálódnak: az iskola többé már nem az éres és nevelés elsődleges helyszíne, követendő minták forrása, sok szempontú újradefiniálása szükséges.

És sorra elhalnak az ún. családi életre nevelés tantervei, modellprogramjai is, amelyek célcsoportja elsősorban az iskolások. Mint Czeizel Endre összegzi³⁷, „számos nyugati ország középiskolájában az 1980-as években bevezettek egy olyan fakultatív tantárgyat, amely a családi életre való felkészítést hivatott segíteni. Ennek köszönhetően az első szeretkezés a fiúknál 2, a lányoknál 1 évvel későbbre tolódott, a korszerű fogamzásgátlási módszerek használata 70 százalékkal növekedett, a nem-kívánt terhességek és az abortuszok arányát sikerült drasztikusan csökkenteni, miként sikerült fékezni a szexuális úton terjedő fertőzések – beleértve az AIDS – terjedését is. Magyarországon az 1995-ben elfogadott Nemzeti Alaptanterv keretében az 1997/98-as tanévben 300 iskolában, majd az 1998/99-es tanévben 502 iskolában kezdődött meg a fiatalok felkészítése a családi életre. Az 1998-ban történt kormányváltás után azonban az új vezetés nem támogatta a programot, ezért ez a legtöbb iskolában „elhalt”, és azóta sincs átfogó akarat a felélesztésére.”

A célnak elsősorban annak kellene lennie, hogy a szexuális felvilágosítás olyan, a kisgyerekkortól, óvodától megvalósuló személyiségfejlesztő, jó önértékelést és önismeretet jelentő programnak a része legyen, amelyben értelmezhető, és nem csupán technikai problémává silányul.

Segítenek-e a könyvek, a sajtó? Manapság szerencsére egyre több gyerekszájíznek megfelelő ún. ismeretterjesztő könyv jelenik meg indirekt vagy direkt üzenetekkel a legkülönbözőbb témákban, csak hogy néhány kiváló példát említsék a más-más korosztálynak szólók közül: könyvek a különbözőségről és hasonlóságokról, könyvek a toleranciáról, elfogadásról, könyvek a sérült emberekről, a gyerekek életéről, könyvek tabutémákról, könyvek a szülőkkel történő kommunikációról. És ha a gyerek nem véletlenül kap meg egy ilyen könyvet, hanem célzattal, akkor biztosan közös

³⁶ Csányi Vilmos: *Etológia és Társadalom*, 304-307. o. (Ulpius Ház, 2005)

³⁷ http://www.fn.hu/hetilap/velemeny/20080115/czeizel_endre_sulyos_mulasztasok/

A kép a Szülők Házában készült. (www.szulokhaza.hu)

hangot talál a szülővel, aki szerencsés esetben szintén nem csak a készen kapott rózsaszín-babakék dimenzióban tud gondolkodni a gyerekszobáról. Mert persze a könyvek nagy része beszélgetős könyv – főként a legkisebbeknek szólók –, vagyis bevonja a szülőket a sokszor nem is olyan kézenfekvő kérdések megtárgyalásába. Ez azonban idő és energia – szerencsére megtérülő. Az aktív szülő pedig maga is megújuló energiaforrás. Hacsak nem veszi el a helyét tömegesen a televízió vagy az internet. Akik ugyanis nem ízeltek a lineáris kultúra ízét, akik túl fárasztónak találják, akiket nem fogott meg a szülő vagy az iskola, akik nem felelnek meg, kudarcosak, sikertelenek, beilleszkedésre képtelenek, azoknak más-ként tállalt ismeretek kellene: más nyelven, másként tematizálva a világot. Ahogy egy neves média tudós fogalmaz, „a kulturális identitás legyártása nem az osztálytermekben, hanem a tévéstudiókban zajlik”.³⁸ Az esti tagozaton pedig manapság már nemcsak felnőttek csücsülnek. A szappanoperákból és kibeszélő show-kból, de a reklámokból is tanul a néző, okul a nép: mi a szép, mi a helyes, mi a tanulság, mit vegyünk fel, mit ne, stb. Nem mindegy persze, mit, és milyen vizualitással, milyen mítoszokat teremtve, milyen megoldási, kommunikációs formákat reklámozva.

Mindezek mellett, a kisgyermekkorban előkészített és gyakorolt szerepek, készségek hogyan találkoznak a serdülőkori moratórium után – önazonosság-kereséssel, eszményekkel, kortárs csoport támasszal és szerepzavarral – a felnőtté válás kihívásaival, miképp kapcsolódnak – Eriksonnal szólva³⁹ – az aktuális foglalkozási és életstílus modelljeinkhez?

A gyerekek nagyon korán, legkésőbb hatéves korukra megtanulják a szülők közötti feladatmegosztást is – és nem mindegy, hogy milyen feladatmegosztást látnak⁴⁰. Fialat felnőtté válva a szüleik kínálta „mintát” a körülmények hihetetlenül gyors változása miatt vagy nem tudják, vagy nem akarják „utánozni”. Egy biztos: gyerekkorban a kislányok éppen úgy szeretnek és tudnak fára mászni, mint a fiúk.

■ MUNKAFRONT – DOLGOZÓ APÁK, DOLGOZÓ ANYÁK: KI NYER MA?

Magyarországon a gyeset nemcsak az anyák, hanem az apák és a nagyszülők is igénybe vehetik, akár fizetett munka vagy nyugdíj mellett. Egyre több férfi próbál nagyobb szerepet vállalni gyereke mindennapjaiban, de ezt – akárcsak a nőknél – leginkább munkahelyi feltételeik nehezítik. Hazánk 165 ezres gyes igénybevevői populációjában a férfiak épphogy csak meghaladják a 10 ezres számot. A kutatók szerint ez lényegében a fizetések egyenlőtlensége és a nemi szerepek változatlanul konzervatív felfogása miatt van így, és az apák is tartanak munkahelyük elvesztésétől. Az európai országok családtámogatási

rendszerei nagyon komplexek és természetesen különbözőek. Sokszor találunk egyes elemében követendő példát, pl. a svédországi, izlandi rendszerben, ahol a gyermekvállalás ténylegesen is közös projekt - hiszen a gyerekgondozási szabadság egy részét csak az apák vehetik igénybe. Van, ahol (Angliában) 25 hét fizetett szabadság jár, van, ahol 16 hét (Belgium), van, ahol (Hollandiában) a részmunkaidőben történő foglalkoztatást mindkét szülőnél preferálják. Franciaországban, Finnországban ismert a bébicsősz, házi gyermekfelügyelet anyagi támogatása is. Magyarországon mindez nem jellemző, illetve nincs is rá jogi lehetőség, vagy nagyon korlátozott. Egyes mérések szerint legfeljebb 7%-a a foglalkoztatottnak dolgozik részmunkaidőben. Egyes vállalatoknál már tekintettel vannak a munkatársak családi feladataira, és lehetőség van rugalmas munkavégzésre, karrierszünetekre, családbarát munkaszervezésre. Az biztos, hogy a pozitív tendencia erősödése nemcsak a szülők megegyezésén múlik; hanem a munkahelyeken is. A munkahelyeket is ösztönözni kell arra - és nemcsak díjakkal, de vezetői példamutatással is -, hogy családbarát módon működjenek, hogy felismerjék az apa mint munkaerő képességeinek fejlődését, és hasznosítási lehetőségeit, hiszen a kutatások szerint a gyereket aktívan ellátó férfiak a munkájukban is terhelhetőbbek, kompromisszumkézsőbbek, hatékonyabban tárgyalnak és fejlettebb a felelősségtudatuk. Ezen kívül a gyerekekkel való foglalkozás a férfiakat ugyanúgy, mint a nőket, olyan képességek kiteljesítéséhez segíti hozzá, mint az empátia, a türelem, a konfliktusok jobb kezelése, amelyek a munkavégzés szempontjából kifejezetten előnyt jelentenek. Gyakorló szülőként viszont éppen olyan hátrányokat szenvedhetnek el az otthon aktívabb szerepet vállaló apák, mint az anyák. Ugyanakkor ma mégis inkább az jellemző, hogy fel sem merül a lehetséges apa-probléma, hogy többnyire a munkahelyeken kizárólag a nők számára alakították ki a gyerekekreveléshez alkalmazkodóbb, rugalmasabb munkaidő-megoldásokat. Mindennek a felismerése és a családi gondoskodás feltételeinek korszerűbb, mert uniszex, és megfelelőbb biztosítása a jogi és társadalmi környezet, de a munkáltatók felelőssége is. Felül kellene írni végre azt a hazánkban máig jellemző munkakultúrát, ami hosszú munkaidőt, teljesítményorientáltságot, és velejárá stresszt jelent. Ez akár női, akár férfi munkavállalói oldalról nézzük, megoldhatatlan aktív és minőségi családi életet is jelez.

Az Európai Unió már kezdeményezte a munka és a családi élet közötti összhang megtalálását, hiszen felismerte, hogy ez minden ember számára fontos ahhoz, hogy élete kiegyensúlyozott legyen, és a munkahelyén is jól teljesítsen. Ennek érdekében számos projektet finanszírozott az elmúlt években, hiszen a dolgozó anyák és apák közötti esélyegyenlőség elve megköveteli a családok magánéleti feladatainak figyelembevételét a mindennapokban is, a családi élet és munka világának összeegyeztethetőségét mindkét nem esetében.

Gy.É.

³⁸ György Péter: *Kell-e óvni attól, amitől nem lehet?* (IN: D. Buckingham: *A gyermekkor halála után*, Helikon, 2002)

³⁹ Erik H. Erikson: *Gyermekkor és társadalom*, 259. o. (Osiris, 2002)

⁴⁰ Egy közelmúltban készült felmérésből kiderül, hogy „régóta vágásúak lehetnek a gyerekek és a kamaszok is. A 12-18 éves korosztályban a 12 évesek a legkonzervatívabbak, legenyébbek a fiúk vagy lányok. A 16-18 évesek már valamivel lazábban gondolkodnak, de a fiúk valamért mégis harminc százalékkal nagyobb arányban (a megkérdezettek 70 százaléka) gondolják azt a jövődöbelijükről, hogy nem fog dolgozni. Ehhez képest a lányok több mint kilencven százaléka természetesen tartja a munkát. Minden harmadik fiú úgy képzei, hogy családfenntartó lesz - náluk nyilván fel sem merül, hogy elmenjenek gyesre.” (www.tusarok.org)

A koragyermekkorai fejlesztésre, programokra vonatkozó nemzetközi kutatásokról¹

Az „első évek örökké tartanak”² címmel kiterjedt amerikai program fut a koragyermekkorai tudatos törődés és fejlesztés rendkívüli fontosságának minél szélesebb körű megismertetéséért szakemberek, szülők számára... Itt nem a nálunk ismert és rendkívül fontos korai fejlesztésről van szó, ahol speciális problémákkal, fogyatékkal küzdő kisgyerekek komplex, de mégis elsődlegesen gyógypedagógiai megközelítésű segítése áll a középpontban. E program azokról a szükséges és kevésbé ismert tennivalókról szól, amiket minden csecsemőnek és kisgyereknek meg kellene kapnia az élete első néhány évében, születése napjától – sőt sokak szerint már jóval korábban –, annak érdekében is, hogy a későbbiekben egészséges, nyitott, kreatív, tanulásra, munkára és értelmes, jó minőségű életre motivált felnőtt váljék belőle. A gyermekkor önmagában is érték és rendkívül fontos, megismételhetetlen életszakasz: nemcsak felkészülés a felnőtt, „hasznos” életre, de ugyanakkor az ebben az életkorban elmulasztott segítség, fejlesztés, a későbbiekben nagyon nehezen pótolható, ha egyáltalán. Ehhez az elmúlt két évtizedben az agykutatás sok olyan képpel is megmutatható információval szolgál, amelyek korábban csak a szakemberek indirekt vizsgálataiból, feltevéseiből, tapasztalataiból voltak ismertek.

A vizsgálatok másik iránya az, hogy mennyiben segíti, illetve akadályozza és hogyan az érzelmi, értelmi stimuláció, a gondozás, nevelés a gyerekek életminőségét, tanulási, beilleszkedési sikerességét. Ez sokféle okból izgalmas és fontos: segítheti a mind szélesebb körben elfogadott szülői felkészítés, szülők iskolája elfogadottságát, a szakembereknek a korábbiaknál sokkal tudatosabb felkészítését, és választ adhat olyan aktuális problémák kezelésére is, mint amilyen a gyerekek fokozódó – vagy annak tekintett – agresszivitása, az iskolai, utcai erőszak terjedése.

A kutatások elsősorban az Egyesült Államokban és az Egyesült Királyságban folytak, de egyre több olyan vizsgálatról is lehet olvasni, amelyet a fejlődő országokban végeztek. Nyilvánvalóan nyelvi okai is vannak annak, hogy elsősorban az angol nyelven íródott anyagok kerülnek be a nemzetközi vérkeringésbe, mivel a fordítások drágák és nem is mindig relevánsak, vagy a nemzetközi megmértetések nem fontosak a kutatást végző országnak.

A Lancet című, legrangosabb orvosi szaklapban megjelent cikksorozat egy különszámban is kiadták kiemelkedő jelentősége miatt, és az UNICEF koragyermekkorai fejlesztéshez kötődő indikátor munkacsoportja is részben ennek alapján dolgozik. A kutatásokról is részletes áttekintést nyújtó különkiadás három cikkben elemzi a koragyerekkorai fejlődést:

- a gyerekek fejlődési potenciálja az első 5 évben a fejlődő országokban,
- a gyermek fejlődése: rizikófaktorok a kedvezőtlen kimenetek szempontjából a fejlődő országokban,
- stratégiák – a fejlődési potenciálok elvesztésének megelőzése a fejlődő országokban élő több mint 200 millió gyerek esetében.³

Noha Magyarország ebben a tekintetben fejlett országnak számít, a megállapítások egy része nagyon is vonatkoztatható a mi helyzetünkre, és segíthet a hazai programok jobb megtervezésében, kivitelezésében.

Míg korábban az UNICEF és a WHO az immunizációra és a fertőző betegségek és járványok kontrollálására, kiszáradás elleni

programokra – mint elsődleges egészségügyi szükségletre – fordította a legnagyobb hangsúlyt, mára látszólag az egészségügytől távolabbi területeken fogalmaz meg szükséges és halaszthatatlan programokat. Ez is jelzi, hogy határterületi problémákról beszélünk, illetve olyan programokról, amelyek nem ismerik a szakmai elkülönítés lehetőségét, csak integráltan, holisztikusan, a szakmai ismeretek és kommunikáció erősítésével valósíthatók meg. Az egészséget, fizikai állapotot mára köztudottan legalább olyan erőteljesen befolyásolják a lelki tényezők, mint a fizikaiak.

A becslések szerint 200 millió olyan 5 év alatti gyerek él a fejlődő országokban, akinek potenciális kognitív és társadalmi-érzelmi fejlődése veszélyeztetett, négy ok miatt: alultápláltság, jód- és vashiány, inadekvát érzelmi és értelmi stimuláció az első 5 évben. Nálunk biztosan ide tartozik a gyerekek egy harmada-negyede. Ez a veszély viszonylag egyszerűen megelőzhető. Vannak olyan ismert és alacsony költségű programok, amelyek megfelelő választ adnak a fenti problémákra. Nem ismerethiánnyal küzdünk, nem kell feltalálni a gyógyírt, hanem alkalmazni kell az ismert eljárásokat, módszereket, aktivizálni a szakmai és a politikai erőket és bevonni a szegény közösségeket, írja Richard Jolly.⁴ Az is nyilvánvaló, hogy minél több rizikófaktor együttállását tapasztaljuk, annál nagyobb a veszély, így ide számítják az előző négy mellett az erőszakot és az anyai depressziót, a hasmenést, a nehézfémeknek – és más környezeti ártalmaknak – való kitettséget és a HIV/AIDS fertőzést az érintett gyerekek életében. Ahogyan a nyolcvanas éveket az akkori sikerek alapján az UNICEF a „gyerekek túlélési és fejlődési forradalmának” nevezte, úgy hasonló sikereket könyvelhetünk el a következő évtizedben a korai fejlődés elősegítésével.

¹ Ez a tanulmány kissé módosított formában a Szociális és Munkaügyi Intézetben készülő Biztos Kezdet koragyermekkorai fejlesztések program előkészítéséhez készült.

² Karen K. Hintz: *First Years Last Forever*, University of Madison, Wisconsin, 1999

³ *The Lancet*, *Child Development in Developing countries*, www.thelancet.com for WebExtra content

⁴ Richard Jolly: *Development: The Global Challenge*, 8. old.

Az ENSZ Millenniumi Fejlődési Célok az extrém mértékű szegénység és éhezés megszüntetését tűzte ki célul 2015-re, második célként pedig annak elérését, hogy minden gyerek fejesse be az általános iskolát. (Azon célkitűzések teljesítéséhez, hogy minden gyerek legalább általános iskolát végezzen – ne csak formálisan, hanem a tudása, ismeret- és készségszintje valóban feleljen meg a nyolc osztálynak – vagy jelentősen csökkenjen a gyermekágyi elhalálozások száma és csecsemőhalandóság, a pénzen kívül szükség van több ezer olyan tanárra, ápolóra és szülészre, aki törődök, szorgalmasak és jó szakmai ítélőképességük, felkészültségük van. Kétséges, hogy 2015-ig ez elérhető, de az erőfeszítések és az elkötelezettség elismerésre és követésre méltók.)⁵

A koragyermekkori fejlődés feltételeinek megteremtése ugyanilyen alapvető; sok kutatás demonstrálja a korai kognitív és szociális-érzelmi fejlődés jelentőségét, amely meghatározza a későbbi iskolai teljesítményeket. Jamaikában, Brazíliában és a Fülöp szigeteken készültek részletes felmérések és programértékelések, amelyek mind egy irányba mutatnak. A longitudinális vizsgálatok eredménye szerint nemcsak az általános iskolai, hanem a középiskolai részvétel és sikeresség is jól prognosztizálható a korai programok sikeressége és kiterjedtsége alapján. Sajnos, Magyarországhoz hasonlóan ma még nincsenek megfelelő számban elérhető adatok a kisgyerekek kognitív és szociális-érzelmi fejlődéséről, ami persze a probléma eddigi kezelését is mutatja.

Az egyik legfontosabb munka jelenleg azoknak az indikátoroknak a kidolgozása, amelyek megbízhatóan mutatják a fejlődést, az eredményeket és a szükséges további tennivalókat. A mélyszegénység az egyik biztos indikátor a kudarcok mérésekor, ahogy az ezzel többnyire szorosan összefüggő súlyos fejlődési lemaradás, alultápláltság is, amelyek egyaránt jelentenek halmozott biológiai és pszichoszociális rizikót, amit több kutatás is alátámaszt Tanzániában, Ghanában, Kínában, Nepálban stb. A longitudinális vizsgálatok megerősítették ezeket az adatokat, egészen a 27-42 éves életkorig történő követéskor is, vagyis a koragyermekkori fejlődési lemaradás alapján. Több országra kiterjedő vizsgálatok támasztják alá, hogy mindez befolyásolja az iskolai teljesítményeket, kimaradást és a család anyagi helyzetét. Az óvodás, iskolai előkészítő időszakokra vonatkozó adatokból sokkal kevesebb áll rendelkezésre, de mindegyik azt mutatja, hogy a 3-6 évesek közül sokkal gyengébben teljesítettek a szegény, fejletlen gyerekek. Egyiptomban a szegénységből eredő lemaradást már 6 hónapos korú gyerekeknél is mérték.

Egyértelműen kiderül, hogy a szegénység megakadályozza, hogy a gyerekek a bennük lévő potenciális lehetőségeket, képességeket, adottságokat megvalósíthassák, részben az alacsonyabb iskolai végzettség, kevesebb iskolában töltött év, másrészt az iskolában kapott kevesebb és gyengébb minőségű tanítás miatt. A költségek ijesztőek. 51 ország vizsgálata alapján látszik, hogy minden egyes plusz iskolában töltött év átlagosan 9,7%-kal emeli a kiadásokat.

⁵ Millennium Development Goal, az ENSZ tagállamai 2000-ben úgy döntöttek: 2015-re radikálisan csökkentik a szegénységet a világban, és megteremtik az alapvető feltételeket a fenntartható fejlődéshez a legnagyobb nyomorban élő országokban. (A nyolc cél: 1. a súlyos szegénység és éhínség megszüntetése, 2. mindenkire kiterjedő alapfokú oktatás, 3. a nemek közötti egyenlőség és a nők felemelkedése, 4. a gyermekhalandóság csökkentése, 5. az anyai egészségügy javítása, 6. küzdelem a HIV/AIDS, a malária és más betegségek ellen, 7. a környezeti fenntarthatóság biztosítása, 8. globális partnerség kiépítése a fejlesztés érdekében)

Ennek alapján a nem szegénységből adódó fejlődési elmaradás átlagosan 22,2%-kal, a szegénység okozta elmaradás, amely nem járt fejlődési elmaradással, 5,9%-kal, míg a kettő együttes megléte 30,1%-kal gyengébb jövedelmi viszonyokat eredményez. Ez nagy számok esetén jelentősen befolyásolja a nemzetgazdasági eredményeket és lehetőségeket is.

A gyermekfejlődési rizikófaktorokról szóló tanulmányban azokat a biológiai és pszicho-szociális faktorokat vizsgálták, amelyek a kedvezőtlen kimenetekhez vezetnek. Egyértelmű az összefüggés a szegénység, a szocio-kulturális nehézségek és a nagyon fiatal gyerekek, csecsemők agyfejlődési és funkcionális zavarai között, amelyek a viselkedést és a tanulási képességeket is befolyásolják. A csecsemők és kisgyerekek gyakran halmozott és összeadódó rizikóknak vannak kitéve. A kutatások szerint az első 3 évben jelentkező rizikók, és ezekből adódó késedelem, vagy fejlődési elmaradás egyenes arányban van a későbbi iskolai kudarcokkal. A problémák már a magzati életben kezdődhetnek, mert az anya táplálkozása és a fertőzések hatással vannak az agy fejlődésére már ekkor is. Az alacsony születési súly ugyancsak erős indikátor. A gyermekkor alultápláltság többféle módon befolyásolja a fejlődési elmaradást, a direkt hatásokon kívül a figyelem és koncentráció gyengesége az éhség vagy elégteltáplálkozás miatt értelemszerűen adódik. A vashiány és a jód hiánya egyenes összefüggést mutat. Magyarországon közismerten kb. 50 ezer gyerek számára jelent évente komoly rizikót a jód hiánya, és noha ez olcsó és gyorsan megoldható probléma lenne, nem történnek megfelelő lépések, amit e programban, legalább az érintett területeken pótolni lehetne és az anémiás gyerekek szűrése és segítése is lehetséges eleme lehetne a programnak.⁶ A fertőző betegségek és a környezetszennyezés további veszélyeket rejtenek, ezeket érdemes lenne a tervezett programok területén külön is felmérni és figyelemmel kísérni.

■ PSZICHOSZOCIÁLIS RIZIKÓFAKTOROK

Három olyan szülői működéssel összefüggő területet azonosítottak, amely összefügg a koragyermekkori kognitív és szociális, érzelmi kompetenciáival: a kognitív stimuláció, a szülő-gondozó érzékenysége és válaszkészsége és a szülő-gondozó szeretete, ragaszkodása (az érzelmi melegség vagy a gyerek elutasítása). Ezek a fak-

⁶ Az Egészségügyi Világszervezet (WHO) és az ENSZ gyermekvédelmi szervezete, az UNICEF, 1992-ben közös levélben hívta fel a világ kormányfőinek figyelmét arra, hogy a jódhiány kialakulása könnyen és kis befektetéssel megelőzhető. Az étkezéshez használt só jódosításával sok-sok millió gyermeket óvhatunk meg az egészségkárosodástól. Az UNICEF az elmúlt években többször sürgette Közép-Kelet-Európa kormányait vezessék be a tengeri (természetesen jódos) só használatát. Ezzel a módszerrel lehet ugyanis legolcsóbban és leghatékonyabban megszüntetni a lakosság széles körét érintő jód-hiányos táplálkozást. A környező országok közül egyedül Magyarországon nincs rendelet a só kötelező jódosítására, pedig a Nemzeti Jódbizottság 1997. óta sürgeti az intézkedés meghozatalát. Az általuk végzett számítások szerint, ha sikerülne 300 ezer golyva kialakulását megelőzni, ez 1997-es árfolyamon 1,77 milliárd megtakarítást jelenthetne a költségvetésnek.

Ma a WHO, az UNICEF és a Nemzetközi Jódbizottság szakemberei szerint az alábbi napi jódbevitel az optimális:
csecsemőkori: 40-50 mikrogramm/napi
csecsemő-óvodás korban: 70-100 mikrogramm/napi
iskolás korban: 100-150 mikrogramm/napi
felnőttkorban: 150 mikrogramm/napi
terhesség idején: 175 mikrogramm/napi
szoptatás idején: 200 mikrogramm/napi

torok szoros és érzékeny korrelációt mutatnak azokkal a körülményekkel, mint a szegénység, kulturális értékek és gyakorlatok, és mind a fejlett, mind a fejlődő országokban azonos képet mutatnak. Két jelentős rizikófaktor van még: az anyai depresszió és az erőszaknak való kitettség.

16 kísérleti vagy beavatkozási program alapján lehetett elemezni a kognitív stimulációt, illetve a gyerekek tanulási lehetőségeit, amelyek között szerepeltek szegény, árva, illetve biomedikális veszélynek kitett gyerekek is. 5 vizsgálatból 4 eredményesnek bizonyult a társas viselkedés, önbizalom és pozitív érzelmi reakciók erősödése tekintetében, az ötödik is korrelált az anyai érzékenységgel és válaszkészséggel.

A szülő-gondozó érzékenysége és válaszkészsége tekintetében chilei, kolumbiai, indiai és dél-afrikai kutatások is azt erősítették, hogy az anyai érzékenység erőteljes összefüggést mutat a sokkal biztonságosabb kötődéssel, hasonlóan a nyugati vizsgálatokhoz. Ahogy az anyai válaszkészség erőteljesen korrelált a csecsemő kognitív képességeivel és a csökkent számú magatartási problémával az óvodás korú gyerekek esetében. Ahol az anyákat megismertették a csecsemő képességeinek és a gondozás minőségének összefüggéseivel, mint Braziliában vagy Dél-Afrikában, ott a rövidtávú anyai viselkedés változott, de nem feltétlenül javult a helyzet hosszabb távon, önmagában ettől.

A fejlett és fejlődő országokban 3-60% közé tehető az anyai depresszió aránya, de jóval magasabb a fejlődő országokban, Dél-Afrikában 34,7% volt, és vélelmezhetően nálunk is jelentős, bár sajnos nem mért és többnyire nem is felismert, kezelt, sőt a szakemberek felkészületlensége és a közvélemény tájékoztatatlansága tovább rontja a helyzetet, pedig ez jelentősen befolyásolja az anya viselkedését, a gyerek jelzéseire adott válaszait, a gondozás minőségét. Ismert nemzetközi adat, hogy a nők szülés utáni depressziójának esélye átlagosan 10%, sajnos nálunk erről sokszor nemcsak a leendő anyák és családjaik, de a szakemberek jó része sem tud, vagy nem ismeri fel a problémát, és még kevésbé képes segítséget nyújtani, vagy ehhez irányítani az érintett nőket. A depressziós anya nem képes jól gondozni, ellátni a csecsemőt, kisgyerekeket, és jelzéseiket érzékenyen venni, azokra reagálni, illetve nagyon hullámzó, sőt veszélyeztető is lehet a viselkedése.

Az erőszak megtapasztalása akár háború, politikai krízis vagy családi, közösségi formájában erőteljes hatást gyakorol. Van néhány vizsgálat erre vonatkozóan, amelyek szerint – nem meglepő módon – a közösségi erőszakos légkörnek kitett dél-afrikai gyerekek sokkal nagyobb számban mutattak post traumás hatásokat, agressziót, figyelemzavart és depressziót, ami mind befolyásolja a kognitív fejlődést is. Ez igaz a fejlett országokban is (pl. Izrael). Ezt fokozza, ha a szülő-gondozó maga is megszenved, és jelét adja e hatásoknak, nem nyújtva elég biztonságot, vagy éppen erőszakot alkalmazva. A szülőknél nyújtott segítség, tréning, amint azt Bosznia, vagy Eritrea példája mutatta, jelentős segítséget jelent a gyerekek kognitív és szociális, érzelmi kompetenciáinak fejlődésében. E téren további kutatásokra lenne szükség, de a mai tudásunk is bőségesen elég ahhoz, hogy Magyarországon a mainál jóval eredményesebben tudjuk megelőzni és kezelni az erőszakkal veszélyeztetett gyerekeket.

A fejlődési rizikók a fejlődő országokban élő gyerekek 20-25%-át érintik – csakúgy, mint nálunk –, ami annak fényében különö-

sen jelentős, hogy e területen erős és egyértelmű bizonyítékok vannak arra, hogy a 4 rizikófaktor – nem megfelelő kognitív stimuláció, vas- és jódhiány, fejlődési elmaradás – alapvető veszélyt jelentik annak, hogy az érintett gyerekek nem fogják tudni fejlődési lehetőségeiket kihasználni, és ezért sürgős beavatkozásra van szükség. A kis születési súly, nehézfém-érintettség, erőszak, anyai depresszió ugyancsak erőteljes hatásúak. A programok, amelyek az egészségügyi és táplálási programokon túl az anyai-gondozói készségek erősítését célozták, mind eredményesek voltak, de erőteljesen összefüggtek az alkalmazott módszerekkel, időtartammal, és az anya-gyerek közös programba vonásával, amint azt a fejlett országokban folytatott értékelések is mutatják. A kumulatív rizikófaktorok sokszoros veszélyeztetettséget jelentenek, és integrált, holisztikus beavatkozási programokat igényelnek.

Kutatások szükségesek annak vizsgálatára, hogy a komplex programok hogyan hatnak a különböző típusú és összetételű problémák esetében.

A harmadik tanulmány olyan használható stratégiákkal foglalkozik, amelyek elkerülhetővé teszik a várható veszteségeket a gyerekek lehetőségeinek kibontakoztatásában: azokat a koragyermek-kori programokat vizsgálja, amelyek segítséget nyújthatnak. Az egészségügyi ágazat a koraszülött, kis súlyú babák, a fejlődési késedelmek és a rossz szocio-ökonómiai, alacsony jövedelmű családok érdekében lobbizik, felismerve a veszélyt a fejlett országokban is. A fejlődő országokban is gyorsan terjednek a koragyermek-kori programok, iskolai előkészítők; az elmúlt 15 évben 13 országban vezettek be kötelező iskolai előkészítő programokat, a Világbank 2005-ben 52 fejlődő országban finanszírozott kölcsönökből koragyermek-kori programokat, összesen 1680 millió dollár értékben, 30 fejlődő országnak van koragyermek-kori fejlődési szakpolitikája, koncepciója, és az UNICEF 60 országban nyújtott ilyenekhez segítséget. Az érdeklődés ellenére kevés szisztematikus értékelés készült.

Az elsődleges feladat a megfelelő élelmezés és a lemaradás, fejlődési késedelem pótlása, már a várandós nők körében is. A fejlődés szempontjából az élet első 2-3 évében meghatározó jelentőségű az étel minősége és mennyisége is, mert azon túl, hogy csökkenti a lemaradást, elősegíti a motoros és mentális fejlődést is. A kizárólagos szoptatás is erősíti ezt egy kutatás szerint, bár ez nyilván függ az anyai táplálkozás minőségétől is. A kizárólagos anyatejes táplálás az élet első 6 hónapjában meghatározó jelentőségű, és a későbbiekben is fontos a vegyes táplálkozás mellett, az egyéni lehetőségek, szükségletek szerint. A Guatemalában végzett longitudinális vizsgálat eredményei alapján, hosszú távú (25-42 év) hatása van a koragyermek-kori – 3 évesnél fiatalabb – kiegészítő táplálás esetén.

A CCT – feltételekhez kötött pénzbeli támogatás – jelentős motiváció a táplálási programokban való részvételre. Mexikóban 20 milliós populáción mérhető, hogy az anyai és a közvetlenül a gyerekeknek nyújtott kiegészítő táplálás hogyan korrelált a gyerekek fejlődésével és motoros készségeivel. (Magyarországon a '30-as években volt erre Zöldkeresztes kezdeményezés, de ismereteim szerint nem mérték az eredményességet. Ebben az időben, aki elvitte a gyereket az orvosi vizsgálatokra rendszeresen, az tej- és cukorutalványt kapott.) Egy brazil mérés ellenkező eredményt mutatott, de feltehetően azért, mert a szülők féltek, hogy ha túl jók az eredmények, akkor megvonják tőlük a szociális támogatást.

Stimuláció és táplálkozás, egészségügyi komplex programok

esetén jobb esélyűek, különösen, ha a szülő-gondozó megfelelő felvilágosítást kap, és együttműködést kérnek tőle, érdekelt lesz. A koraszülöttek esetén kiemelkedően jó eredmények születtek. Esetükben egyértelmű, hogy az érintés, a fizikai kontaktus bizonyíthatóan felgyorsítja a fejlődést. A középosztálybeli családok által örökbe fogadott, alultáplált, ingerszegény, intézeti környezetben élt gyerekek gyors fejlődése is egyértelmű, akár a koreai, akár a romániai utánkötvetéses kutatásokat nézzük. A két évvel később mért IQ eredmények nagyon beszédesek. A fejlett országokban végzett kutatások szerint is a koragyermekkori programok esetében a magasabb verbális és matematikai készségszint, a sikeresebb iskolai teljesítmény, az alacsonyabb anyagi függőség, segély, illetve a bűnözési arány szemben a programban részt nem vevőkkel szignifikáns. A gazdaságossági mutatók is egyértelműek: a fejlett országok 1-8-astól 17-0 arányai jelzik, hogy a korai intervenció jóval hatékonyabb, mint a későbbi életkorban történők.

Az 1990 óta futó programok közül 6 kritérium szerint választottak értékelendőket: véletlenszerű vagy kontrollcsoportos, 6 éves kor előtti beavatkozások, a gyerek fejlődését mérték, eredményesség és programértékelés történt, hátrányos helyzetű gyerek-célcsoport, fejlődő ország. 35 vizsgálatot elemeztek, ezek közül 20 felelt meg a feltételeknek. Ezek három alcsoportba voltak oszthatók: gyerek-központ szerűek (8 db), szülőséget erősítő, vagy szülő-gyerek program (6 db), illetve komprehenzív, amiben volt táplálkozási és eü. program is.

A gyerek intézmény alapú támogatása esetében mindenhol volt jelentős kognitív fejlődés. A leggyakoribb nem kognitív fejlődést a szociabilitás, az önbizalom, a felnőttekkel való kommunikációra való készség és a motiváció jelentették. A longitudinális vizsgálatok kitértek az iskolai részvételre, eredményességre, iskolába lépési korra.

Szülői, szülő-gyerek programok esetében a védőnői – családlátogatási – programok is szerepeltek, amelyek pozitív hatást gyakoroltak a gyerek fejlődésére. Ha aktív szülői részvétel volt, az sokkal hatékonyabbnak bizonyult a pusztán informáló, tájékoztató programoknál. A bolíviai írás-olvasás tanítás az őslakos anyák körében, együtt a készségfejlesztéssel és táplálási, higiénés stb. ismeretek átadásával és családlátogatással jóval hatékonyabbnak bizonyult, mint a nem részvételen alapuló program. A csak információátadó bangladesi program nem volt hatással a gyerek fejlődésére, noha nőtt az anyák tudása a szükséges tudnivalókról, de nem volt készségfejlesztés és közös családi működés. A komprehenzív programok esetében 1975-től volt mód vizsgálni egy kiterjedt indiai programot, amiben mára több mint 30 millió gyerek vett részt sikeresen. Az Integrált Gyerekfejlesztési Szolgáltatás (ICDS) keretében a 0-5 évesek fejlődését monitorozták, de gondot fordítottak a várandós, szülő és a szoptató anyák és a 3-6 éves gyerekek megfelelő táplálására is. 12000, a programban résztvevő gyerekeket hasonlítottak össze 2000, más közösségekben élővel, és jóval alacsonyabb alultápláltságot, magasabb iskolai részvételt tapasztaltak, 3 államban pedig jobb kognitív fejlődést is. A gyenge finanszírozás, a munkatársak túlerheltsége és nem megfelelő felkészítése okozta a Világbank által alacsonynak ítélt hatékonyságot. Egy perui vizsgálat is jó eredményekről számolt be, ahogy a bolíviai, ugandai és Fülöp-szigeti is. A bolíviai program különlegessége az volt, hogy alacsony jövedelmű gyerekes nőknek adtak lehetőséget családi napközi működtetésére, felkészítés és a lakás alkalmasság tétele, jó minőségű

étel biztosítása mellett jó eredményekkel. Az ugandai programban nőtt a szoptatott gyerekek és csökkent az alultápláltak száma, egyben jobb fejlődési mutatókkal, de a kognitív fejlődés nem volt mérhető az alacsony befektetett erőforrások miatt. A Fülöp-szigeti programnál döntő tényező a részvétel hosszúsága volt, a 18 hónapot meghaladó időtartamnál jöttek az eredmények. A vashiányt az adott kiegészítés nem szüntette, a 4 évesnél idősebbeknél a súlygyarapodás megfigyelhető volt.

■ A SIKERES KORAGYERMEKKORI PROGRAMOK FELTÉTELEI:

- integrált egészségügyi, élelmiszeri, oktatási, szociális és gazdasági fejlődés, együttműködés a kormányzati és civil szervezetek között,

- hangsúly a hátrányos helyzetű gyerekeken,

- megfelelő intenzitású és időtartamú programok, amely direkt kapcsolatot tart a gyerekekkel nagyon kicsi korától kezdve,

- szülők és család partneri kapcsolata a tanárokkal, gondozókkal, és a program munkatársaival a gyerek fejlődésének támogatása céljából,

- a gyerekek számára lehetőségek biztosítása, hogy kezdeményezhessenek, és részt vegyenek saját tanulási folyamatukban, a környezet felfedezésében, a koruknak megfelelő tevékenységek, játékok keretében,

- a hagyományos és szokásokon alapuló nevelési, gondozási technikák vegyítése a tapasztalaton alapuló – evidence based – korszerű ismeretekkel,

- szisztematikus, folyamatos tréning a gyerekekkel és családjukkal dolgozóknak támogató szupervízió, a gyerekek fejlődését megfigyelő, monitorozási technikák alkalmazásával⁷.

A bangladesi programba egy pszicho-szociális komponens is bekerült, családlátogatás – védőnői – és anyacsoport-program bevonásával, ami jelentős kognitív fejlődést mutatott a gyerekeknek és a félelem, szorongás csökkenését, de testi fejlődésükre nem hatott.

A sikeres programokat tartósan befolyásoló faktorok jól megfigyelhetők az elemzett programok alapján:

- a direkt programok a gyerekeknek – a szülők bevonásával – jóval eredményesebbek, mint a felvilágosítás, tanácsadás,

- a készségfejlesztés növeli a szülői hatékonyságot,

- a fejlődésben lemaradt, alulfejlett gyerekeknek látványosabb a javulás, mint a „csak” hátrányos helyzetűeknél,

- a kisebbek (2-3 évesek) többet profitálnak, mint az idősebbek (4-6 évesek), még ha a program hosszabb ideig tart is,

- a hosszabb programok – 18 hónapnál hosszabbak – konzisztensebb és nagyobb hatást gyakorolnak a gyerek fejlődésére,

- több, a gyerek önálló kezdeményezésére épülő és kiscsoportos foglalkozás jobb eredményeket hoz, meghatározó jelentőségű,

- a program minősége, a résztvevő szakemberek száma, felkészültsége, csoportméret, gyerek-felnőtt arány, fizikai környezet és a folyamatok (elfogadó-meleg légkör, válaszadási készség, reflexivitás, érzelmi tónus, és sokféle aktivitás) meghatározóak,

- egyenes összefüggés mutatható ki a védőnői családlátogatások gyakorisága és a gyerek fejlődése között. A kombinált progra-

⁷ Adaptált változat :Jaramillo, A, Mingat, A: Early childhood care and education in Sub-Saharan Africa: what would it take to meet the millennium development goals? Africa regions, World Bank, 2003 alapján

mok hatékonysága magasabb, alacsonyabbak a költségek és eredményesebbek. (Egyéni mérés és a szinergiák értékelése általában elmaradt az alacsony esetszám miatt.)

Jelenleg nincsenek globálisan elfogadott és használt indikátorok, amelyek a gyerek fejlődését mérhetnék. Sokat segítené ezek kidolgozása, ami folyamatban van az UNICEF speciális munkacsoportja keretében. A kulturális különbségek, a többféle használt mérési technika és fókusz nehezíti ezek kialakítását, de nagy igény lenne rá, és könnyítené a finanszírozást és mérést is.

A szociális védelemről kevés értékelés történt eddig a rizikók megelőzésére, csökkentésére, beavatkozásra (anyai depresszió, erőszaknak való kitettség, stigma és veszteség HIV/AIDS miatt); a női stressz mértéke nagyon magas a fejlődő országokban (is), a szegénység, segítség hiánya, negatív élettapasztalatok miatt.

Ezekben az esetekben a gyerek kognitív fejlődését súlyosan befolyásolják a rizikók, és evidensnek tűnik, hogy ezek akadályozzák a gyerek esélyeit, meghatározzák lehetőségeit, csökkentik motivációit, aktivitását, érdeklődését.

A környezeti rizikók – nehézfém-terhelés, rendezetlenség, lehetőségek hiánya, ingerszegény környezet csökkentik az aktivitás lehetőségét és szándékát. A megelőzés a leghatékonyabb, itt is látványos eredmények érhetők el, ha motiválhatók az érintettek.

Az értékelések egyértelmű konklúziója, hogy a koragyermekkorba való befektetés rendkívül eredményes és hatékony, ha megfelelő komplexitással, szakértelemmel, forrásokkal, következetességgel és időtartamban történik. Ez nem látszik meg a kormányok politikáján, kevés helyen ismerik fel és el, illetve tartják elég fontosnak. A legutóbbi híradások szerint a 2015-re kitűzött célokat 2045-re lehet majd elérni, de azt sem minden területen.⁸

A kormányzati problémák között kiemelkedő a szektorális szemlélet, ahol egyik ágazat sem felelős speciálisan a gyerek fejlődéséért, és nincs összehangolt tevékenység, központi felelősség. Kevésbé láthatók a problémák és különösen az összefüggések; mire a gyerek 6 éves korában „láthatóvá válik”, már alig behozható és nagyon komplikált, speciális és drága technikákra lenne szükség. Nincs költség- és veszteségszámítás arra, hogy az elmaradt koragyermekkorai programok milyen súlyos veszteségeket okoznak az elmaradt hasznok és a direkt károk tekintetében (alacsony iskolai végzettség, munkanélküliség, mentális és szomatikus betegségek, függőség, kriminalitás, újabb elvesztett generáció bővített újratemlése stb.). Eközben a koragyermekkorai programok nagyon költséghatékonyak, és jóval erőteljesebb közösségi, társadalmi hatást gyakorolnak, mint a közvetlen cél. (Bolíviai adatok szerint pl. az 5%-os kognitív fejlődés és 2%-os magasság növekedés a projekt költségre lefordítva 1,8 és 3,6 dollár gyerekenként.)

A különbségek egyre nőnek a különböző társadalmi csoportok között, ez igaz a gyerekekre is. A korai beavatkozás jelentősen csökkentheti ezt: az amerikai adatok szerint, ha a hátrányos helyzetű csoport teljes létszámban részt vesz a programban, akkor az iskoláskorra a fekete és fehér gyerekek közötti különbség az iskolaérettség tekintetében 24%-ra csökkent, és 36%-ra a hispanó és fehér gyerekek között. A bolíviai muntában is 60%-kal csökkent a különbség a középosztálybeli és a halmozottan hátrányos csoport között. Már vannak longitudinális vizsgálati adatok is, amelyek élet-

hosszig átlagosan 5-10%-os jövedelemnövekedést prognosztizálnak néhány országban.

A koragyermekkorai programokat integrálni kell más rendszer-elemekbe, és koordinációra van szükség az egészségügyi, oktatási, szociális ágazat között. Sok országban csak az egészségügy éri el a 3 év alatti gyerekeket, ezért gyakran ők a kezdeményezők, illetve rendszergazdák. A védőnői hálózat és a növekedés mérése jelentős hozzájárulás ehhez a munkához. A WHO Integrált gyermekkorai betegségmenedzsment-rendszerének egy modulja, a Gondoskodás a fejlődési beavatkozásokért, interaktív tanuláson alapul, amely stratégiai elemeket is tartalmaz annak érdekében, hogy a pszichoszociális gondozás és a felelős táplálás megvalósuljon. A török programban ennek alapján pozitív eredményeket kaptak, ahol a szülői viselkedés változása volt az indikátor. A Kongóban lefolyt programban a szülők tovább információkat kértek a gyerek fejlődési szükségleteiről, a tudnivalókról. Az USA-ban a fejlődési tanácsadás beillesztése az elsődleges egészségügyi ellátásba jelentős minőségi javulást mutatott a szülői gondoskodás terén. A gyerek fejlődésre gyakorolt közvetlen és hosszabb idejű hatás ezekben az esetekben még nem mérhető, de nagyon ígéretes.

Az oktatási rendszer jelentős segítséget jelent, ha komprehenzív programokat nyújt a koragyermekkorúak számára, illetve, ha ezek az ismeretek, készségek megjelennek a gyerekek, szakemberek képzésében, továbbképzésében. Ennek alapvető eleme a jó minőség, a család aktív részvétele, és szükség esetén egészségügyi ellátás, étkezés, vagy táplálék-kiegészítők, ásványi anyagok, vitaminok nyújtása. Ezek segítségével az iskoláskorra jelentősen csökkenthetők a különbségek. Az integrált szemlélet és együttműködés jelentősen csökkenti a veszélyeztetettséget minden értelemben.

Az emberi, gyermeki jogi szempontok nem jelennek meg, pedig önmagukban is indokolnák a programokat. A gyerekeknek joguk van az élethez, egészséges felnövekedéshez, tanuláshoz, játékhoz, erőszakmentes, bátorító környezethez. A kormányzatoknak felelősségük van a szülők gyereknevelési képességének, készségeinek támogatásában.

Bizonyítékok vannak arra, hogy a koragyermekkorai fejlesztések költséghatékonyak, a mérésnél többféle szempontot célszerű figyelembe venni: valamennyi költség és eredmény költségszámítása pénzben kifejezve, a megnövekedett iskolai, intellektuális teljesítmény kvantifikálása, a források költségeinek elemzése, egyensúly a rövidtávú eredmények és a hosszú távú hatások között. A mérések jó országokban is.

Az elemzések alapján egyértelmű, hogy a leghatékonyabb beavatkozások, az integrált és komprehenzív programok a fiatalabb és hátrányos helyzetű gyerekek és családok számára, amelyek időtartamukat, intenzitásukat, minőségüket tekintve adekvátak az egészségügyi és táplálási programokkal összehangolva. Direkt szolgáltatások nyújtása a gyerekek számára a szülők bevonásával aktivitásuk és készségek fejlesztésén keresztül jóval hatékonyabb stratégia, mint önmagában az információátadás.

A gyermekek jogai súlyosan sérülhetnek, ha az országok nem fejlesztik a humán tőkét, nem fordítva kellő figyelmet a koragyermekkorai fejlesztésre. A koragyermekkorai programok hatékony befektetések, amelyek felkészítik a gyerekeket az oktatási, gazdasági aktivitásra, és lehetőségeket biztosítanak számukra, ezzel csökkentve a különbségeket, és a Millenniumi célkitűzések elérését a sze-

⁸ Népszabadság, 2008. február 25.

génységcsökkentés tekintetében, valamint az általános iskola befejezését mindkét nemű gyerekek számára. Az országok elköteleződését jelzi, ha befektetnek olyan, jó minőségű koragyermekkori fejlesztési programba, amely elérhető valamennyi fiatal, hátrányos helyzetű gyerek számára, és amelynek pénzügyi és szakpolitikai feltételei biztosítják a fenntarthatóságot.

Miért kellene a kormányzatoknak befektetni a koragyermekkori fejlődésbe:

1. Ez a leginkább költséghatékony időszak e tekintetben a gyerekek életében.
2. A koragyermekkori történések élethosszig meghatározzák a gyerek produktivitását és tanulási képességét, egyidejűleg hatékony stratégia a szegénység csökkentésére a hátrányos helyzetű populáció körében.
3. A program csökkenti az oktatási költségeket, mert csökkenti az osztályismétlést és korai iskolaelhagyást, abbahagyást.
4. A lányok iskoláztatásának szorgalmazása hosszú távú hatást gyakorol a életkilátásokra, növekedésre és fejlődésre.
5. A beavatkozások és hatásai fenntarthatók, mert a szülők és családok a megtanult ismereteket, készségeket a többi gyerekük esetében is hasznosítják, amint az ő gyerekeik is ennek alapján szocializálódnak.
6. Bizonyítható a beavatkozások hatékonysága, erre sokféle kutatás, mutató, eredményértékelés áll rendelkezésre.

Három éves intenzív médiakampányt követően, amely az agyfejlődést és a gyermekfejlődést, valamint az első évek fontosságát célozta, 1998-ban megszavazták a *Javaslat 10: Kaliforniai gyerekek és családok első törvényét*, amely a kisgyerekek számára nyújtott jó minőségű szolgáltatások nyújtását célozta. Jelentős költségvetési forrásokat biztosítottak (360 millió dollárt 1998-99-ben, 690 milliót 1999-2000-ben) a koragyermekkori programok kiterjesztésére és az egészségügyi, valamint fejlődési programok rendelkezésre állására egész Kaliforniában a kisgyerekek és szüleik számára.

A születés és az iskoláskor közötti időszak minden gyerek számára kihívásokat jelent, amihez a szülőknek valamiféle segítségre szükségük lehet. Ilyen ellátás nem működött korábban Kaliforniában, a szolgáltatások nagy része az 5 éves korú gyerekeknél kezdődik, amikor a gyerekek elkezdik az iskolát. A többség számára elérhető egészségügyi programokban többnyire nem történik meg a szükséges fejlődési mérés, elemzés és ennek megfelelő beavatkozás. A szülők növekvő szolgáltatást igénybevevő aktivitása mellett azt jelzik, hogy a programok sokszor alacsony színvonalúak és nehezen elérhetőek, megtalálhatók és fizetősek.

A fejlesztés és kiterjesztés érdekében erősíteni kell a közösségi kapacitásokat, hogy javítani tudják a környezetet – normatív, családi, szociális szolgáltatás, egészségügyi, gyerek napközbeni ellátás –, ahol a gyerekek megfogannak, nőnek és fejlődnek.

Komprehenzív, integrált, magas színvonalú korai gyerekfejlesztési programok jelenléte minden közösségben.

7. A Gyermekjogi Egyezmény biztosítja a gyerek jogát a fejlődéshez, csakúgy mint az élethez, ami kötelezi a kormányzatokat arra, hogy támogassa a családokat a gyermeknevelés minden vonatkozásában.

Hídépítő program Kalifornia kisgyerekei számára: 12 pontos terv
9 Halfon, N., Gonzales, R., Hochstein, M.: *Building Brides for California's Young Children: A 12 Point Agenda to Enhance Proposition 10, California Policy Research Center és UCLA Center for Healthier Children, Families and Communities, 1999*

A számonkérhetőség erősítése: Erősítsük a számonkérhetőséget, felelősségvállalást és eredményességmérést, a közpénzek átlátható elköltése.

A Koragyermekkori gondozás és kapcsolata a fiatalok fejlődésével című kutatás a legnagyobb hosszú távú kutatás a gyerekgondozásról az Egyesült Államokban. Ez különösen annak fényében aktuális ma Magyarországon, hogy a Gyermekkegészségügyi és Humán Fejlesztési Intézet, (National Institute of Child Health and Human Development) a Nemzeti Egészségintézet része, ahol a kutatás készült. Az eredmények jelentős vitát váltottak ki.

Az eredmények szerint minél több időt tölt egy gyerek a napközbeni ellátásban (vagy intézetben persze), annál valószínűbb, hogy magatartási nehézségei lesznek, nehezen jön ki más gyerekekkel, de azt is megállapították, hogy az anya szenzitivitása, gondozási minősége jelentősen csökkentheti a negatív hatásokat.

A Child Development Journal-ban¹⁰ megjelent cikkekre sok reakció érkezett, és manipulátnak látszik, hogy az ellenérveket csak hónapokkal később publikálták, míg az eredeti számot elküldték több mint 1000 gyerekfejlődéssel foglalkozó szakembernek és kérték a véleményüket.

A minnesotai vizsgálat csak napközbeni ellátásban résztvevő gyerekeket vizsgált, míg az első vizsgálat több mint 1000 gyereket követett 10 városban, akik különféle ellátásokban részesültek, bölcsi, óvoda, au pair, iskolaelőkészítő, rokonoknál. A gyerekek viselkedését az anyák, a gondozók, óvodák értékelték.

A vizsgálat 1991-ben kezdődött, és arra jutott, hogy minél több időt tölt a gyerek gyerekgondozásban, annál nagyobb az esélye a problémás viselkedésnek és a probléma súlyosságának is.

A vizsgálatban résztvevők többsége 10 óránál többet töltött ilyen ellátásban, és 10%-uk 45 óránál is többet. Más változók figyelembevétele mellett is megmaradt az idővel arányosan növekvő probléma; a napközbeni ellátás minősége és a magatartási problémák szorosan összefüggenek bármely más változó figyelembevétele mellett is, beleértve az anya érzékenységét a gyerek szükségletei iránt, és a szoci-ökonomiai helyzetet. A végeredmény szerint a gyerekek viselkedése szempontjából a gondozásban eltöltött órák száma erősebben korrelált, mint a gondozás minősége.

A leginkább meghatározó, gyereket erősítő és a hatásokat gyengítő faktor az anya érzékenysége és a család szocioökonómiai helyzete volt. A szülők magasabb iskolai végzettsége, bevétele és az anya érzékeny figyelme erőteljesen befolyásolta a gyerek viselkedését.

Néhány vélemény vitatta az eredményeket, és állították, hogy a gondozás minősége a leginkább meghatározó faktor a kisgyerekek szociális és érzelmi nevelésében. Egy kutatócsoport nevében John M. Love, aki a Princeton-i egyetem Matematika Policy Kutató főmunkatársa azt jelezte, hogy eredményeik szerint a csecsemők és kisgyerekek minél több időt töltöttek a jó minőségű Head Start programokban, annál kevesebb magatartási problémával küzdöttek és annál erőteljesebb volt az intellektuális és nyelvi fejlődésük.

Harvey S. Firestone, a Harvard Egyetem Gyerekfejlődési Köz-

10 National Institute of Child Health and Human Development, Early Child Care Research Network (2003) *Does Amount of Time Spent in Child Care Predict Socioemotional Adjustment During the Transition to Kindergarten?* Child Development 74 (4), 976-1005 doi:10.1111/1467-8624.00582

pontjának igazgatója 2007-ben publikált kutatása (Preschool matters, www.nieer.org) ismét kimutatja a gyerekek kognitív fejlődése és a szociális és érzelmi fejlődés közötti kapcsolatot.

A többi között megállapítja: „Nézzünk szembe azzal a ténnyel, hogy a gyerekek nem arról híresek, hogy képesek csendben állni, megosztani a dolgaikat másokkal vagy figyelni. A jó szülők által nevelt átlagos gyerek esetében is előfordul embert próbáló viselkedés csakúgy mint a hátrányos helyzetű gyerekeknél. Az óvodásokkal, iskola előkészítőben dolgozó szakembereknek legalább annyit kell tudniuk a szociális és érzelmi fejlődésről, mint az olvasástanításról. Mi, a koragyermekkorai fejlődéssel foglalkozók, nem végeztünk nagyon jó munkát eddig, hogy ez így legyen.”

A Flying Start egy, az Egészségügyi Minisztérium által létrehozott web-alapú program, amelynek az a célja, hogy az újonnan munkába álló szakembereket (védőnőket, nővéreket, szülésznőket, más egészségügyi szakembereket) hozzásegítse ahhoz hogy magabiztosabban, és kompetensebben tudják a munkájukat végezni, az első néhány évben. A program elérhető minden szakember számára, de csak az újonnan belépettek, közelmúltban végzetek számára. Az első évben regisztrálhatnak, és formálisan is elég kell tenniük az ismeretek elsajátításának. Online elérhetőséget biztosít a honlapon az EüM. könyvtárhoz. A program hozzáférhető CD Romon is. A program kapcsolódik a Karrier utak és a Policy programhoz.

Célja, hogy hozzájáruljon az élethosszig tartó tanuláshoz, és a kidolgozott tananyag a készségek, kompetenciák fejlesztésére fókuszál, egyéni munka segítségével. Ehhez arra is szükség van, hogy ki-ki felismerje, mit nem tud, és ezen változtatni akarjon, mert enélkül kevésbé motivált és nyitott.

A Wales-i Parlament¹¹ gyerekszegénység elleni stratégiája végrehajtásához olyan nemzetközileg bizonyított programokat kíván meghonosítani, amelyek bizonyíthatóan hatékonyan segítik a koragyermekkorai szolgáltatásokat, és ezen keresztül az érintett gyereket és családjaikat.

A kiemelt célcsoport a 0-3 évesek, a cél az iskolai és hosszabb távú felkészítés. A célcsoport azok a gyerek, akik a családi körülmények alapján ingyenes iskolai étkezésre jogosultak (45%-a a walesi gyerekeknek). A fő program az ingyenes részdíós, jó minőségű gyermekellátás a kétéveseknek, ami változást jelent a jelenlegi, hároméves kortól való jogosultságban. Ez egyben fokozott védőnői ellátást és figyelmet is jelent. Szó van egy, a védőnők által készíten-dő teljes körű felmérésről, és ezzel sokkal egyértelműbb feladat-meghatározásról és ezzel összefüggő felkészítésről, képzésről is. Helyben, integrált formában vagy közösségi iskolákhoz kapcsolódóan valósítják meg, ahol csak ez lehetséges. Elkészült egy tanulmány, amely áttekinti a szakirodalmat a napközbeni ellátás, fejlesztés hatásáról a hátrányos helyzetű gyerekek esetében. Ez döntően az iskolai felkészítő programok, szolgáltatások hatékonyságáról szóló hosszútávú vizsgálat és az Északír hasonló vizsgálat eredményeit is figyelembe veszi. A két év alattiak esetében is szükség szerint lehet, és kell ilyen ellátást nyújtani, ami növeli a szülői készségeket, ismereteket is.

A megcélzott területek: nyelvi fejlesztés, kognitív fejlesztés,

szociális és érzelmi fejlesztés, fizikai, szomatikus egészség, a speciális szükségletek korai felismerése (a nyelvi a legkritikusabb).

A kapcsolódó iskolai programokat, amelyek a kormány új alapvető készségek programjában vannak (Words talk, Numbers Count – a szavak beszédeselek, a számolás számít) áttekintése és összehangolása szükséges.

A helyi önkormányzatoknak ki kell dolgozniuk a Gyerekek és fiatalok keretszabályozási partnerprogramot, amely 5 éves terveket készít a 0-25 éves korosztály számára. Ezt segíti a 0-10 évesekről szóló együttműködési program és a fiatalokra vonatkozó 11-25 éveseknek szóló. Néhány önkormányzatnak van Biztos kezdet együttműködési programja is.

Szakma- és szektorközi együttműködés, jelzőrendszeri tagok plusz szülők és gyerekek bevonása és egyenrangú kapcsolata a siker kulcsa.

Azokban a családokban, ahol senki nem dolgozik, kiemelten jelen vannak a problémák, ezért ez a program a munkába állást is segíteni próbálja.

A jól képzett munkatársak a játékra és a gyerek fejlődési szükségleteire alapozva segítenek, a család számára megfelelő nyelvet, nyelvezetet használva. A stábstabilitás alapvető kritérium, mert a fluktuáció a kutatások szerint nagyon gyengíti a programot. A szülők számára abban is segítséget kell nyújtani, hogy feszültségeiket, a szülői feladatokkal kapcsolatos nehézségeiket oldják, így pl. néhány óra szabadidőt jelentsen, úgynevezett „lélegzethez jutási időt”. A védőnők esetében intenzívebb családlátogatást, és család-, szülőttámogatást is megcéloz a program, a működő univerzális ellátás mellett.

A „Fair Future for Our Children” (Tisztességes jövőt a gyerekeknek) gyerekszegénység-ellenes parlamenti program három fő pontot emel ki: pénzügyi (jövedelmi) szegénység, a részvétel elégtelensége, hiánya, és a szolgáltatások hiánya, elégtelensége.

A koragyermekkorai fejlesztési programok magyarországi adaptálásánál célszerű figyelembe venni a hazai tapasztalatokat, hagyományokat, és nagy hangsúlyt kell fektetni olyan felmérések, értékelések készítésére, amelyek informatív és kellő részletettségű képet adnak arról, hogy mit gondolnak a közvélemény, az érintett családok különféle csoportjai. Emellett fel kellene mérni, milyen mennyiségű és minőségű ismerettel, információval rendelkeznek a kisgyermekkorai fejlődés különböző fázisairól, feltételeiről, azokról a biológiai, fizikai, érzelmi faktorokról, amelyek meghatározzák ezt az első néhány évet, és miképpen arról, honnan és hogyan szerzik ismereteiket a szülők ezekről. A szakemberek képzését is át kellene tekinteni ilyen szempontból, mert félő, hogy nincs egységes, korszerű, átfogó ismeret egyik olyan szakmában sem, ahol pedig meghatározó a kisgyermekkorai szükségletek és ezek kielégítésének ismerete (védőnő, gyermekorvos, nővér, szülésznőgyógyász, házi orvos, bölcsődei, óvodai szakember, pedagógus, fejlesztő- és gyógypedagógus, szociális munkás, jogász stb.). Nemcsak azoknak kellene érteni és tudni ezeket, akik közvetlenül az érintett korosztállyal foglalkoznak, hanem azoknak is, akiknek mérlegelniük kell, hogy egy idősebb gyerek esetében mi minden húzódnak meg a problémák hátterében, és ezekhez igazítani a beavatkozásokat.

Herczog Mária

¹¹ www.learning.wales.gov.uk

Változó apaszerepek a mai Németországban

„...édesapám más volt, mint a többi apa. Édesapám gyerekei ezt hamar észrevették, nem voltak buták. Más apa együtt reggelizik a családdal, bevásárol, hivatalba jár, gyárba. Hát ez nem. Ebédjét bukkant fel a szobájából. ...”¹

Gondolom, sokan vagyunk így ezzel, s vannak hasonló gondolataink, szavaink arról, hogy a mi édesapánk más, (más volt), mint a többi apa. Jobb-rosszabb, angyalszerű, vagy már-már ördögi. Mert nem létezik mindenkire érvényes apa-klisé, de még általánosan érvényes apaszerep sem, hiába sulykolták – s teszik, gondolom, ma is – belénk elsős olvasókönyvek bugyuta mondatai: „Apa olvas, anya főz.” Mit vártunk, mit várunk tőlük manapság, kinek mit jelent az ideális, a jó Apa. Nekünk (de talán nem is csak egy, hanem két generációnak is) örökre megmarad az a kép, a Gábor Miklós bőrkabátjába bújtatott Apa, akinek kitárt karjába Mahler zenéjére belé lehet szaladni. A bennünk mindmáig élő, néha hősi álmodott, mégis hétköznapi, kordzakós, aktatáskás, bölcs és gondoskodó, a hirtelen öregedésnek indult, egész szellemi-jellemi valónkat felépítő Apa. És mit jelent/ett a mi gyerekeinknek, ha velük volt, vagy ha épp távolodóban, folyamodtak ezért a polcra tett fotóhoz támogató engedélyért („fénykép-apa megengedi). Mit a mai egészen kicsiknek, azoknak, akiknek az abuzív apa csak fantom, a bajok, fájdalmak forrása, akit mély-séges igazságérzettel átítatott három kívánságaikban – halálát, szenvedését nem kívánva – száműznének leginkább, hogy végre békében lehessenek. („Legyen varacskos béka, s ott kuruttyoljon magában a tenger közepén,”) Lehet ezen töprengeni, nem is keveset.

A *Die Zeit* az elmúlt másfél évben több cikkében foglalkozott az apák családban betöltött, radikális változást mutató szerepével. Ezekből ismertetünk röviden néhányat abban a tudatban, hogy a téma nálunk is legalább annyira idő-szerű és elgondolkodtató, mint Németországban.

■ A PATER FAMILIÁSTÓL AZ ANYASZÍVIG

Szembeéltő az íráskor alapossága, sokszínűsége, az, ahogyan a szerzők – néha jellegzetesen női és férfi optikával ugyan, de általában elfogulatlanul – a kérdést minden lehetséges oldalról igyekeznek körbejárni, kezdve a görög mitológiai „előzményekkel”, folytatva friss statisztikai adatokkal, alátámasztva szociológiai, pszichológiai, demográfiai elemzésekkel. Az újságírók szociológussal, társadalomkutatóval és gyermekpszichiáterrel beszélgetnek, a „civiliek” közül pedig megszólaltatnak fiatal, apás szülést megélt és a gyermeknevelésben természetes aktivitással részt vállaló apákat is.

Számomra az volt talán a legizgalmasabb kérdés, hogy honnan eredeztethető az anya-gyermek kapcsolatnál jóval ellentmondásosabb, néha feszültebb apa-gyermek viszony? A bűnbakot nem kell feltétlenül a görög mitológia apagyilkos/gyermekfaló alakjaiban, Kronosban, Zeusban és Ödipuszban keresnünk, hiszen itt van nekünk a magunk zsidó-keresztény kultúrköre. Ábrahámmal, aki Istene iránti feltétlen hitében vagy vakbuzgalmában szíve rezdülése nélkül kész lett volna feláldozni Izsákot; a nemcsak teremtő és védelmező, hanem özönvízzel büntető Istenatyával, a fenyt-

tés jogát törvényében előíróval; a Fiát Megváltóként feláldozó Atyával stb. Talán ezért írta Sartre önéletrajzában, hogy jó apa pedig nincsen, s hogy ezért nem az embert terheli a felelősség, hanem magát az apai szövetséget, kötetést. (A szavak, 1964.) S ezért nyilatkozott úgy az újságíró kérdésére Peter Riedesser gyermekpszichiáter is, hogy a Bibliából ismert gyermekáldozat elfogadottsága vezetethetett oda, hogy az országok vezetői, főleg a XX. században százezerszám áldozták fel skrupulus nélkül saját „fiaikat”?

Mitől, miért olyan más tehát az apát a gyermekéhez fűző kapocs, milyennek kell annak lennie? Gyengédnek vagy férfiasnak? Hogyan alakult az apának a családban betöltött szerepe a korlátlan hatalmú pater familias-tól kezdve az elmúlt évszázadokban, s hogyan alakul napjaink Németországában, ezekre az izgalmas kérdésekre keres választ a hat Zeitbéli írás.

Az „*Apai szeretet*” címet viselő, a 2008. január 3-i számban megjelent írás rövid történeti áttekintést ad a matriarchátustól a XX. század Németországáig. Egyáltalán nem meghökkenő a cikk azon állítása, hogy az *ősi társadalomban a patriarchátussal* kezdődött az apák otthontól való elszakadásának, mondhatni munkába járásnak, az „*Abwesenheit-nek*” hosszú-hosszú korszaka. S hogy azért vannak még a történeti fejlődés logikájának ellentmondó kivételek is, azt azzal a példával illusztrálja, hogy a '70-es

¹ Esterházy Péter, *Harmonia Caelestis*, 302.

években antropológusoknak sikerült még 80 természeti nép közül három olyan törzset fellelteniük – többek között a Pápua Új-Guineától keletre lévő Trobriand szigeteken –, akiknél egészen csodálatra méltó és test/közeli kapcsolatban éltek apák újszülött gyermekeikkel: karjukra téve sétáltak velük a faluban, gagyogva vigasztalták őket...

A nyugati világban a XVIII. században, amikor az otthon és munkahely még nem vált szét egymástól, a család termelő közösségében teljesedett ki az autoriter családfő alakja, ő volt a családi gazdasági közösség feje, korlátlan ura házastársának és gyermekeinek. Megszabta a fiú életútját, kiválasztotta a lány jövődöbelijét. Így volt ez később még a magát haladó szelleműnek valló – hát még a szigorúan tradicionális! – polgári családokban is. (Emlékezzünk csak a Kafka és apja közötti legendásan rossz kapcsolatra, amit a már híres íróvá vált fiatal férfi sem tudott soha kiheverni, s az óriás, félelmetes apához fűződő szorongásainak okát egy soha el nem küldött levélében írta meg.) Csak az ipari forradalom szakította szét ezt az egységes világot magán- és nyilvános szférává: az apáknak lassan el kellett hagyniuk otthonaikat, hogy elartsák a családot. Ebből aztán az is következik, hogy minél jobban megerősödött az apa legfőképp materiális, kenyérkereső pozíciója, annál nagyobb lett a veszélye annak, hogy a munkanélkülivé vált apa talajt-szerepet veszített személynek érezte magát a családban. Ez a frusztráció vezetett elsősorban az alkoholfogyasztás emelkedéséhez és az apai erőszakhoz. Már akkor tehát!!

A gazdasági válság az egész társadalomszerkezetet megingatta: a kilátástalanságba, munkanélküliségbe befásult apákban megnőtt az igény, hogy legalább a családon belül megőrizhessék autoritásukat. Nem véletlen, hogy a gazdasági válságok mindig apai tekintély, presztízs válságát is jelentették. Minél bizonytalanabbá vált a munkaerőpiac, annál kínosabbá vált az apák helyzete a családban. Erre az elmúlt 200 évben többnyire egyformán reagáltak a megingott pozíciójú családfenntartók: káromkodással és ivással. Ezt már egy másik írásban, Mathias Krupa írja cikkében, az *Apák álmában*. Ahol megszűnik a hasznosság tudata, a tényleges hatalom, ott felbuknának az erőszakos nevelési módszerek. Ez a fejlődés a náci időkben érte el tetőfokát... A Hitlerrel való azonosulás mentette meg az apák elvesztett hajdani „nagyságának” maradványát. (Gondoljunk itt a Grass Bádogdobjában olyan kiválóan ábrázolt kis-náci apa alakjára!) S mi történt a háború után? A megtört férfiak konformizmusba és a gazdasági csoda konzumlázába menekültek, bebetonozódott a fegyelmezési joggal felruházott családfenntartó apa figurája, míg az anya leginkább szülésre és gyermekgondozásra predesztináltatott ez idő tájt.

A németországi '68-nak közel akkora jelentősége volt, mint a párizsinak. A szülői – főleg atyai – tekintély aláásásában, megrendülésében mindenképpen. Az ottani fiatalok ugyanis nemcsak egy autoriter szülő modellel, generációval akartak leszámolni, hanem szüleik náci múltjával is. Ez az ideológia szolgáltatta az első ún. „új apák” generációjának nevelésméleti munícióját, azokat, akik a nyolcvanas

években – babahordó kengurukban magukra kötve – cipelték gyermekeiket, pelenkáltak, bőfizettek, mindent legalább annyira jól tudtak, mint asszonyaik.

A legalaposabb és legkritikusabb, néha kissé ironikus elemző, Matthias Krupa, a 2006. július 6-i „*Apák álma*” címmel megjelent írásában határozottan állítja, hogy a férfiak már rég nem idegenkednek a család körüli teendőtől és a házimunkától. Ha hagyják őket, szívesen lesznek gyermekeik példaképei, nevelők és gyermekgondozók. Az más kérdés, hogy akkor ki keresi a pénzt? Mert nem mindenkiből lesz futballszár, mint a kapus Jens Lehmannból, aki kiválóan össze tudja egyeztetni a nem kis pénzt a konyhára hozó sportkarrierjét a közösnek vallott szülői felelősséggel.

■ ELKÖTELEZETT CSALÁDAPÁK

Több mint három évtizede tart a nők és férfiak közötti küzdelem, amelyben kezdetben messze a férfiaké volt a vezető szerep, de jó ideje inkább passzív szerepet töltenek be. Gyakran szolgáltak feminista mozgalmak kritikájának céltáblájául, s nemcsak amiatt, hogy a munkahelyeken a női kolléganők érvényesülésének útjában álltak, hanem azért is, mert az asszonyokat a tűzhely mellé kényszerítették. A családja mellett elkötelezett férfi vált a nőmozgalmak legfontosabb követelésévé. Ha arra van szükség, hogy az asszonyok dolgozzanak, vagy többet dolgozzanak, akkor a férfiaknak részt kell vállalniuk a gyermeknevelésben. Jogos igény. A feministák azonban nagyon is tisztában voltak azal, hogy ennek az elvárásnak igen sok férfi szeretett volna megfelelni, s sokkal inkább szövetségeseik, mintsem ellenfeleik voltak ebben a harcban. A Szövetségi Kormány legfrissebb családjelentése szívesen idézi e tárgyban az amerikai szociológusnőt, Kathleen Gersont, aki már tíz évvel ezelőtt kimondta, hogy sokszor éppen a nők nem veszik észre a férfiak elszánt változtatási szándékát, ők a haladás kerékkötői.

Matthias Krupa írásából feltétlenül idézni kell az anyapa definícióját. E szerint „*az anya elsősorban biológiai produktum, míg az apa társadalmi konstrukció. Egy férfit nem a szülés tesz apává, hanem az a kaland, amit a szülőszobán és a családon kívül él meg, az például, hogy képes el ejteni a medvét (na ja, a német férfiak egykor még képesek voltak ilyesmire !!...), vagy, hogy ki tudja védeni a tizenegyest. A szociológia nyelvén: A férfiaknak a családon belüli autoriter szerepe, az ott élvezett tekintélye feloldhatatlanul össze van forrva a családon kívüli gazdasági és szociális helyzetével.*”

Manapság azonban új fordulatot vett a nőkről, férfiakról folyó vita, sokkal inkább anyákról és apákról folyik a diskurzus, arról, hogy akarnak-e a nők és férfiak anyává, apává válni... Riasztóak a legfrissebb demográfiai jelentések: minden negyedik német férfi döntött úgy, hogy nem akar gyereket; majdnem minden harmadik 39 év alatti. Az apákról szóló vita jellege megváltozott, demográfiai problémává vált. Hiszen az apává válástól való félelem hátteré-

ben nagy valószínűséggel az apaságtól, az apai szereptől való félelem bújhat meg.

Franz Walter, Göttingenben oktató történészprofesszor és társadalomtudós 2008. január 7-én, a zeitonline-on megjelent „*Férfias, fiatal és mélyégesen bizonytalan*” című írása szól erről a jelenségről. A fiatal férfiak manapság szenvednek a sokféle szerepelvárástól. *„Érvényesítő képességük legyen erős, maguk sikeresek, és ugyanakkor legyenek egész másfélék is. A fiatal férfiak nem bíznak a jövőben. Terved közöttük a rossz döntéstől, a kudarcától való félelem. S ez a már-már paranoiás félelem nemcsak a hivatali karrier te-*

rületét érinti, hanem egyre növekvő mértékben a párválasztástól is ilyen görcsösen félnek. Bizonytalanok, attól tartva, hogy nem ők maguk írják saját önéletrajzukat, szorongással érzik úgy, hogy mások írják meg szerepüket az élet forgatókönyvében.”

Hogy pontosan hányan vannak a szerepváltásra kész apák a mai Németországban, arról pontos statisztikai adatok nem állnak rendelkezésre. Egy 2005-ös mikrocenzus 6,7 millió házaspárt vizsgált. Értelemszerűen ennek a fele apaszerepben nevel 18 éven aluli gyermeket. Ehhez számítható 684.000 nem házasságban élő apa, illetve 154.000 fő

kiskorú gyermekét egyedül nevelő apa. Minden második 35. és 45. életéve közötti férfi legalább egy gyermekkel él közös háztartásban. A nem vér szerinti, hanem nevelő-apák arányát mintegy 7%-ra becsülik. A kiskorú gyermeket nevelő házas férfiak 88%-a bérből és fizetésből tartja el a családját – egyharmaduk 45 órát vagy még többet dolgozik hetente – 7%-uk munkanélküli. Ezzel szemben a feleségeknek csak 50%-a rendelkezik munkából származó jövedelemmel. Míg a gyermek megszületése előtt férfi és nő nagyjából egyenlő arányban dolgozik, az első gyermek megszületése után drámaian megnőnek a különbségek: a férfiak egyre több munkát vállalnak, a nők egyre kevesebbet. Berlini tudósok kutatásai igazolták, hogy minden egyes gyermekkel növekszik a jövedelemszerzésre fordított idő, de nő a házimunkával eltöltött és a családnak szentelt idő is. A 3 éven aluli gyermeket nevelő, 25 és 45 év közötti apák napi *238 percet*, azaz napi négy órát dolgoznak otthon (más felmérések szerint csak kettő és fellet.), s ebből több mint másfél órát töltenek gyermekgondozással. A férfiak egyébként a házimunkában sokkal szívesebben főznek és vásárolnak be, mint mosogatnak és takarítanak. Nagy hangsúlyt kap a hétvégeken a családdal együtt töltött idő is. Ezzel a 2,5 – 4 órával jóval az asszonyok teljesítménye alatt maradnak ugyan, de lényegesen többet tesznek a családjukért, mint tíz évvel ezelőtti sors társaik. Hasonló eredményre jutott a neves demográfus, a Münchener Kora-pedagógiai Intézet igazgatója, a németországi apa-kutatások úttörője, Wassilios Fthenak is, amikor azt állította, hogy a német férfiak kétharmada vallja magát elsősorban gyermeknevelőnek, s csak egyharmaduk definiálja magát kenyérkeresőnek. A gyakorlat azonban mégsem probléma nélküli. Ugyancsak az apa-kutató Fthenakis írja, hogy *„a családon belüli tradicionalizáció arra kényszeríti az apákat, hogy átvegyék, vállalják a kenyérkereső funkciót, ami aztán a családon belül a párkapcsolat eróziójához vezető folyamatot indít el, s amit a párok nem igazán tudnak kiheverni.”* Sokak szerint az idealizált apakép leginkább még csak álom. Játsszótereken és gyermekorvosi rendelőkben ritkán látni ezt az elkötelezett típust, az óvodában is feltűnő, ha nemcsak reggel viszi be, de kora délután ő is viszi haza a gyereket. Valóban illúzió lenne ez a munkahelyén és a családjában is tökéletesen teljesítő, elkötelezett apa?

Az *„Ahogy az Apa a fiúval”* című írás (*Zeitonline*, 2008. január 11.) szerzője, Parvin Sadigh írja: a mai szerepváltós világban nincsen csak fekete és csak fehér, azaz olyan apák, akik az anyákkal teljesen egyenlő mértékben veszik ki a részüket a gyermeknevelésből, s olyanok, akik csak a pénzt keresik, s ennek fejében azt várják társuktól, hogy nekik otthon meg legyen a nyugalmuk.

A Frankfurter Szociológiai Kutatóintézet 2003 őszén összesen 10.000, 10 oldalas kérdőívet küldött haza a „Kedves Édesapák!” megszólítású levél kíséretében, amelyben a kutatók arra kérték a szülőket, hogy a családok működjenek közre az Intézet Apa-kutatásában, amelyről egyébként

nemcsak ez a cikk, hanem az „Apai szeretet” című is említést tett. Az intézet két munkatársa, Andrea Pambey és Hans Walter Gumbinger kutatta ezt az izgalmas fejlődést, s jutott arra a következtetésre, hogy a két alaptípuson kívül vannak még „mutáns” apatípusok is. Íme a hat lehetséges változat:

1./

Az egyenlő (egalitárius) apa: akiből már csak az hiányzik, hogy maga tegye mellre a kisbabát, egyébként popsit mos, pelenkáz, etet és böfiztet. Megveti a szerepkliséket, nagyon türelmes és teljes összhangban van a gyermekével. A partnere is nagyon megbecsüli. Mindenképpen el akarja kerülni, hogy a felelősséget kizárólag a feleség viselje. Az egyetlen rizikófaktor vele kapcsolatban az, hogy nehezen elképzelhető, hogyan viselkedne akkor, ha pl. valamilyen külső kényszerből, hivatali, vagy pénzügyi okból visszakényszerülne a munkahelyére. Felróhatjuk neki azt is, hogy túlterheli a gyermekét az egyenjogúság állandó hangoztatásával, illetve azt, hogy túl sok önállóságot követel tőle. Meglepő, de belőlük van a legtöbb, 28,5% -t képviselnek!

2./

A párkapcsolatban hagyományos apa: sok tekintetben hasonlóan viselkedik, mint a tradicionális apa. Bár talán sosem akart saját gyereket, amikor az mégis megszületett, alapvetően megváltoztatta az életét. Gondoskodik a gyerekről, nevelési szabadságot vesz ki. Drasztikusan lerövidíti a munkaidejét. Empatikusan gondolkodik és szeretetreméltó, annyiban más, mint az egyenlő apa, hogy minden tekintetben férfi akar maradni, és a nevelésben is a hagyományos férfiszerepet adja tovább, arra tanítja a fiát, hogy házasságkötés előtt szexuálisan tombolja ki magát.

3./

A kifelé vagy látszatra apa

Ő is szeretne elkötelezett apa lenni és elhatárolódni a tradicionális apaszereptől, de nem találja az odavezető utat, túlterhelt, és nem számíthat segítségre. Ott a kicsi gyerek, miközben a 14 éves nagy már kábítószerezik, nincsen érzelmi viszonya a gyerekeivel. Néha eljár a cimboráival vagy játékpárnereivel, tehát nem mond le a saját, különbejáratú örömeiről sem. A felesége mégis kedveli, ő viseli ugyanis a kalapot a családban, mindig feloldja férj-urát a bizonytalanságából, az általa kívánt úton dirigálja férjét, és csak néha bíz rá nevelési feladatot.

4./

A peremre szorult apa:

Kizárva, kirekesztve érzi magát az anya-gyermek kapcsolatból, amiért a feleségét hibáztatja. Hasonlóan, mint a látszat-apa, ő is keresi a saját helyét, a hagyományost már nem akarja, de megvan a véleménye az emancipált nőkről. Kizárólag az asszonyt hibáztatja azért, mert nem vonja be őt jobban a család életébe. Az adatok alapján a két szociológus nem tudta kiszűrni, igazolni, hogy ebben vajon igaza van-e az ilyen apának. Néhány nyilatkozat ui. emelt szót. Mert valóban voltak anyák, akik nem szeretik, ha férjük visszautasítja a klasszikus férfiszerepet. Ugyanakkor voltak olyanok válaszóak, akik többet várnának partnerüktől, de a férj inkább családfenntartóként szeretne elismerést kivívni. Ez a típus is keresi a helyét az új világban.

5./

A bizonytalan, ingerült apa: Neki van a legproblematisabb kapcsolata a gyermekeivel. Ő az, aki ingadozik a nyitott és a tradicionális apamodell között. Nem a nőt hibáztatja, a kutatók szerint partnerével meglepően jó, harmonikus a kapcsolata, már-már kritikátlanul jól megértik egymást, a feleség szinte gyermekeként bánik vele, babusgatja. Az ilyen apa minden feszültségét, indulatát a gyermekén tölti ki, legszívesebben csak tilt és parancsol, türelmetlenül, bosszúsán reagál, maga sem tudja mit vár a gyerektől, ahogyan azt sem, hogy magától mit.

6./

A hagyományos, távolságtartó apa: Hogy ilyen is van, azt a számadatok bizonyítják. A vizsgált populáció 18 %-át teszik ki. Nekik aztán nincsen baj az önazonosságukkal! Mindent úgy tesznek, ahogy apáik és nagyapáik tették. Megkeresik a kenyérrelalót, a hétköznapokat, a gyerek körüli teendőket pedig a feleség menedzseli. A hétvégeken azonban szívesen beszélnek: kirándulni mennek a családdal, megjavítják a háromkerekű biciklit.

A bevezetőben idézett Peter Riedesser gyermekpszicháterrel készült interjú (*Gyengéd, mégis erős*, Die Zeit, 2006. július 6.) szerint apatémában három vezérelvnek kellene érvényesülni:

- a régi apa-kliséstől sürgősen meg kell szabadulni, és újraértelmezni a karrier fogalmát;
- az apának a születés pillanatától kezdve önálló, önálló kapcsolatának kell lennie a gyermekével;
- közös felelősség a gyermek-szülő kapcsolatért.

A sikeres apaságról pedig így beszél: „Az a gyengéd apa-gyermek együttléttel kezdődik, amelyet ezelőtt kizárólag anya-gyermek kapcsolatról volt elképzelhető. Újra kell értelmeznünk az anyaság és apaság fogalmakat. Szülőségről kell beszélünk, amelyet nők és férfiak fele-fele arányban gyakorolnak úgy, hogy az sikeres legyen a gyermekük felé is. Döntő annak felismerése, hogy a természet kétnemű szülőséget hozott létre... minden egyes sejtben jelen van az apa és az anya is.”

Matthias Krupa ír arról egy másik cikkében (*Apák hallgatása*, 2007. december 19.), hogy a róluk szóló vitában éppen az érintettek, az új típusú apák hallgatnak leginkább. Ennek a hallgatásnak különböző okai vannak, az egyik például az, hogy a nők jóval rutinosabbak, nagyobb hajlandóságuk van arra, hogy önmagukról beszéljenek. Televíziós vitaműsorokban is leginkább politikusnők – pl. Ursula von der Leyen, Eva Hermann – vitatkoznak, néha egy püspök is szót kap, hogy képviselje a férfiak érdekeit, vagy egy boldogtalan elvált férj. Azok hiányoznak, akiknek valóban lenne mondanivalójuk a család és hivatás összeegyeztethetőségéről: az egyszerű, hétköznapi apák.

S így van ez a politikai arénában is. A téma, ami tegnap még nem számított igazán nagy ügynek, ma választásokat dönthet el, s mindez szinte teljesen női kézben. A tizenhat szövetségi családügyi miniszter közül tizenkettő nő. Az SPD kétségbeesetten keresi. ? Ursula von der Leyen (CDU) – orvosi diplomával rendelkező, háromgyermekes szövetségi családügyi miniszter, aki a közelmúltban igen komolyan és szigorúan jelentette ki, hogy a mai német társadalom „nem lesz tovább működőképes” ha az apaszerep nem képes tovább fejlődni.” – szocialista női megfelelőjét. Mert az fel sem merül a pártvezetésben, hogy inkább *ellenpólus*-nak kéne lennie, nem nőnek, hanem férfinak. A médiában rendszeresen szereplő, a családról felelősséggel nyilatkozó férfiakat egy kézen meg lehet számolni.

Karin Ceballos Betancur az *Apai szeretet* (Die Zeit, 2008. január 3-i száma) című írásában mégis megszólaltatta a leginkább érintetteket, a két fiatal apa legintimebb érzéseivel ismerteti meg az olvasót:

Robert Fass, barátainak csak *Gobby*, a 36 éves, hamburgi asztalos, sírt, amikor ikerkislányai közül Edda elsőként kibújt, s a bába az ő kezébe nyomta, míg ő a másikkal foglalatalkodott. Sírt, mert ekkor hullott le róla a 9 hónap alatt felgyülemlt összes feszültség, oldódott a szülés alatt érzett tehetetlenség. A baba nézte őt, aztán telibe lepilsilte a kedvenc Mohammad Alis pólóját. Sírt, pedig nem akart gyereket, sőt kifejezetten sokkolta a hír, amikor megtudta, hogy barátnője teherbe esett, hiszen nem is ismerték még olyan rég és olyan jól egymást. *Gobby* elutazott pár napra vidékre, Hessen környékére az apjához, hogy nyugalma legyen. S már elszánt leendő apaként érkezett haza. „Apámmal egyáltalán nem beszéltem a dologról, mit sem segitett volna a kérdés eldöntésében. Egyszerűen jó a kapcsolatunk, kedves, érző ember, mégis nehezemre esnék ilyen

dolgokról beszélni vele. Egyszerűen nem tanultuk meg, hogy az érzelmeinkről őszintén beszéljünk egymással. Ha minden jól működik majd, Eddával és Lillyvel másként lesz, ha nagyobbak lesznek! Na, nem egészen másként, nekem is egészen jó gyerekorom volt. Csak egy-két dolog lesz más. Hogy mi például? Késő van, elmúlt éjjel.” Nem folytatta.

Legjobb barátjának, Soren Bartlocknak, aki szintén asztalos, pár hónappal később született meg a kislánya, Manou. Azóta ők ketten, valami papaklub-félét alkotnak, hiszen, ha összejönnek – márpedig a gyerekek születésével nem szakadt meg korábbi intenzív kapcsolatuk, csak valamivel ritkábban járnak össze –, gyakran beszélgetnek babapopsikról és babakocsikról is. Még ha nem is mindig hasznos az ilyen tapasztalatcsere, hiszen az igazán gyakorlatlan szülők a „hajukra kenhetik” az első évben kapott sokféle tanácsot, fontos, hogy egymás között beszélhessenek róla.

Gobbynak munkahelye, felesége és három lánya van (az ikrek mellett ők nevelik felesége első kapcsolatából született kislányát is), s három gyerekkel evidens volt számukra, hogy valakinek egész nap otthon kell lennie, hogy „fusson a szekér”. Ő jár dolgozni – több műszakban a színházba –,

de ha tudja, reggelente ő viszi az ikreket az óvodába. „Az első napok retteneteseek voltak, baromi furcsa érzés, hogy a saját gyerekedet egyszer csak idegeneknek kell odaadni. Egyszerűen nem bírtam elmozdulni. A feleségem ráncigált el onnan.” Barátja, Soren, szintén maga viszi reggelente a kicsit a bölcsődébe, azelőtt ő is ment érte barátnője állandó munkabeosztása miatt. Szegény, hallgatta is a kellemetlen megjegyzéseket. „Mi van, már le is adtad a gyereket? Egyáltalán miért kellett neked a gyerek?” Soren kislánya asztmás, csecsemőként gyakran kellett kórházba mennie. Soren szívesen bent töltötte volna vele az éjszakát, csak azért nem tehetette, mert a kicsi szobatársával bent volt a mamája, így mégsem fektethettek oda mellé egy férfit. De a dolog megoldódott, hiszen a barátnőjét ilyen esetre is betegállományba vette az orvos, neki nehéz lett volna az üzemben betegszabadságot kivennie. Gobby és Soren nyilván az első apakategóriába tartoznak, de erről nem beszélnek. Mindketten elégedett és boldog férfiak, akiknek fontos, hogy gyerekeik papának szólítják őket, és nem Gobbynak vagy Sorenenek...

Dénes Veronika

1%

Köszönjük, hogy segített a gyermekvédelem megerősítésében 2007-ben is! Az összegyűlt felajánlások értéke 448 038.- Ft volt, amit mediációs szolgáltatásunk elérésének fejlesztésére, a rászorulóknak ingyenes mediációjára fordítottunk.

Ha megteheti, döntsön most is így: ajánlja fel a Család, Gyermekek, Ifjúság Kiemelten Közhasznú Egyesületnek személyi jövedelemadójának 1%-át!

Adószámunk: 18067752-2-42

Felhívjuk figyelmét, hogy a 2007. évi SZJA egyházaknak felajánlható 1%-a a 1627-es technikai szám megadásával a gyermekszegénység elleni program támogatását segíti.

Kérjük, ha egyik egyháznak sem kívánja átutalni, adója egy százalékkal támogassa a gyermekszegénység elleni programot!

Köszönjük!

Ki hová megy haza?

A Zöld Kakas Líceumⁱ diákjai valahogyan mások. Tudjuk ezt mindannyian, hiszen csak az jön hozzánk tanulni, érettségig, szakmát szerezni, akit már egy vagy több helyről elutasítottak, aki bármennyire is próbálkozott, nem tudott megta- padni más középiskolákban. Hogy mi az, amiben mások, azt már több mint egy évtizede keressük. Sokan közülük disz- funkciókkal küzdenek, vannak, akik nehéz körülmények között élnek: mindezt tudjuk róluk, mégis, ezeknek a problémák- nak a kezelésével, enyhítésével sem jutunk közelebb ahhoz, valójában miért sikertelenek, miért találják meg nehezen a helyüket a világban. Úgy gondoljuk, hogy a választ a gyerekek mindannyian magukban hordozzák, és lehet, hogy vala- hogyan kommunikálják is felénk, csak mi nem vesszük ezt észre; így jobban meg kell ismernünk őket ahhoz, hogy való- ban segíteni tudjunk nekik. Ennek érdekében enyhén strukturált mélyinterjúkat készítettünk velük, így egy rendkívül gaz- dag, közvetlenül az érintettektől származó anyaghoz jutottunk, melyet többféleképpen használtunk és használunk fel.ⁱⁱ Bár joggal feltételeztük, hogy a legtöbb tanulási és beilleszkedési nehézség hátterében családi problémák, otthonról ho- zott élmények, emlékek állnak, az interjúk elemzése során meglepve tapasztaltuk, hogy a felvett anyagok vizsgálata alap- ján nem fedezhető fel bizonyítható oksági kapcsolat az otthoni viszonyok és az iskolai teljesítmény és viselkedés közöttⁱⁱ. Ezzel együtt meglepő szembesülni azzal, hogyan élnek, honnan jönnek azok, akikkel naponta együtt vagyunk. Az aláb- bi történetek kiragadott részletek egy-egy diákunkkal készült rögzített beszélgetésből: hétköznapi emberek hétköznapi történetei, amelyekről egyébként tudomást sem veszünk, pedig sok esetben akár magunkra is ismerhetnénk bennük...

■ MINDENKI MAGA DÖNT SAJÁT SORSA FELETT

„Én már egészen óvodás koromban egy rossz gyereknek mondható kisem- berke voltam, mert mindig rosszkod- tam bent az óvodában, például mikor fű- rödtünk nyáron, akkor belöktem a gyere- keket a vízbe, verekedtem, lányokkal be- jártam bokorba. Aztán, ahogy nőttem föl, már egy kicsit azért értettem a dolgokat. Például azt, hogy anyám iszik... meg, hogy anyu barátja egy szemétláda... Első- ben-másodikban még elviseltek úgy nagyjából az iskolában, aztán negyedik- ötödikben már jött a bandázás, cigi, elég korán elkezdtem, aztán rá egy évre már jött a pia, satöbbi, lopások... de ezekért még nem tudtak elítélni, mert ugye kis- korú voltam, így semmi nem lett belőlük. Aztán már hatodikban egy telefonlopás az iskolában... az osztálytársaim... így sem voltam, csak egy-kettővel jóban, de így még jobban eltávolodtak tőlem.

Hetedikben már úgy láttam, hogy ne- kem kell döntenem bizonyos dolgokról

ⁱ A Zöld Kakas Líceum mentálhigiénés szakközépiskola 1997 óta működik Budapesten. Célja, hogy felkarolja a közoktatásból kihulló fiatalokat, és érettségijéhez, illetve szakmához juttassa „őket”.

ⁱⁱ Az intézményben folyó kutatásokról, illetve azok ered- ményeiről, övében az intézmény honlapján lehet ol- vasni.

ⁱⁱⁱ Lsd: Kerényi Kata: A tartalomelemzés mint kutatási módszer alkalmazása a pedagógiai gyakorlatban 1-2. In: Szakoktatás, 2005 dec-2006 febr.

az életben. Anyunak felvettem, hogy ne így, hagyja el a barátját, mert nekem nem tetszik, és akkor ebből veszekedések voltak. Bevonultam egy ideiglenes ot- thonba, ahova azok a gyerekek mennek, akik eljönnek otthonról: nem akartam otthon lenni. Elegem volt abból, mint minden szegény embernek, hogy nincs pénzem. Elegem volt abból, hogy anyu ivott, a csávója ivott. A kishúgom meg- halt anyu hasában, halottan született meg... Anyut verte az a pali, meg nem hagyta, állandóan veszekedés volt, kiabálás... meguntam, és bementem Cse- pelen a Gyermekjóléti Szolgálatba, és ott a családgondozónak elmondtam, hogy mi van otthon. Mondta, hogy jó, akkor ő most annyit tud csinálni, hogy egy hétre, míg lesz a tárgyalás, bemegyek ott Csepe- len egy anyaoththonba. Beleegyeztem, be- mentem. Utána áthelyeztek: az egy durva hely volt, ott verekedés van, drogos gyere- kek, satöbbi, és én oda kerültem be. Meg voltam rémülve, hogy miért kell ne- kem itt lennem, de aztán rájöttem, hogy nem, ők is ugyanolyan gyerekek, mint én, el tudtam velük beszélgetni. A végén már rossz volt onnan eljönni, de aztán rá- jöttem egy két-három nap múlva, hogy mégiscsak jobb itthon lenni... Anyu abba- hagyta az ivást, dolgozott, mikor már ki- jöttem, és igaz, hogy voltak még jó nagy dőcögések az életemben azóta is, de már könnyebben át lehet őket vészelné. Há-

rom hónapig benn voltam, ott szintén jó irányba változtam, mert megkomolyod- tam. Mikor hazakerültem, akkor az isko- lában is teljesen máshogy fogadtak, on- nantól kezdve jobb volt minden.

Aztán felbukkant apu, édesapám, és el- vitt, hitegetett sok mindennel, hogy kivisz Amerikába tanulni. De aztán nekem ez nem tetszett, és tavalyelőtt karácsonykor meglógtam: elvitt magához két hétre, és meglógtam háromszázezer forinttal, azért, mert még úgy gondolkodtam, hogy min- denkin bosszút akarok állni, aki nekem rosszat tett az életben, de aztán rájöttem, hogy ez nem így működik. A saját apámat meglógtam pénzért, ez döbbenett rá arra, hogy nem így kell megoldani a dolgokat.

Most a Zöld Kakással úgy vagyok, hogy szeretek iskolába járni. Várom már a hétfőt, már akarok iskolába jönni. Mert- hogy itt valahogy jobban érzem magam. Új életet próbálok kezdeni, helyrerázom a dolgaimat, és amikor minden apróbb akadályt elsöpörtem, akkor elindulok, és teljesítem a célomat: hogy hivatásos kato- na legyek, békefenntartó. Én nem gyil- kolni akarok, hanem... hogy mondjam, rendet tenni. Rendet tenni, vigyázni az emberekre.”

■ KULTÚRÁK TALÁLKOZÁSA

„Hát az úgy van, és mióta az eszemet tudom, mindig úgy volt, hogy apukám dolgozik fenn Pesten, és mi lent voltunk,

az anyukám meg a bátyám. Hát, a bátyám betöltötte a 17-et, már nem járt iskolába, otthagyta, és akkor apukám felhozta magával, és így ketten maradtunk lent, az anyukám meg én. Szóval, 5 éve a bátyám is folyamatosan fent van. Ő már megnősült, jön nemsokára a gyerek is. Lényegében ezért is költöztünk fel Pestre, mert nem volt ez így jó. Kéthetente jött haza, vagy egy hónapban háromszor, négyszer, ahogy tudott. Végül is feljöttünk, nem tudtunk mit csinálni.

Apukámék heten vannak testvérek, és a családban, a múltkor összeszámláltuk, olyan 110-en vagyunk, a hét testvérből. Ha van valami fontosabb, születésnap, karácsony, húsvét, szilveszter, akkor mind összejövünk. Hát, ha nem is 110-en, mert ugyebár, akik lent laknak, azok nem igazán jöhetnek fel, mert az anyagi körülményeik másabbak, meg nem olyanok, mint mi, de akik így itt vagyunk fent, azok így összejárogatnak, minden nap is akár. Vagy mi megyünk a nagybátyámékhoz, vagy ők jönnek hozzánk, összevissza. De így jó, mert így tényleg együtt van a család.

A bátyám egy link gyerek volt világ életében. Soha nem törődött semmivel. Volt 16 éves, kijárta a másodikat. Ő szakmunkásba járt, kőművesnek tanult, és egyszer apám mondta, hogy fiam, hozd már ide a táskádat. Odavitte, és ki volt tömve újságpapírokkal meg minden hülyeséggel, hogy úgy látszódjon, mintha valamit vinne a táskájában. És akkor apám azt mondta, hogy jó, akkor most vagy változtat magán, vagy... De utána azért hagyta ott az iskolát, mert szédülési problémái voltak, mert az agyában van egy ér, ami valahogy nem jól működik, és ezért eltiltották a kőműves szakmától. Hát ezért is hagyta ott. De amúgy se járta volna ki, szerintem. Mondja, hogy kijárta volna, de nem hiszem. Hát de így jobb dolga van. Megnősült, az apósa meg alá-vágott egy házat. Azért jól megvannak. A felesége itt dolgozik az Europarkban, fodrász, jól megvannak.

Van nekem is csajom, úgy egy éve, 21 éves, a Rózsadombon dolgozik egy szépségszalokban, recepciósként, szóke, barna szemű, 170 cm magas, 48 kiló, szép. Három-négy hónapja együtt élünk. Ott van nálunk ő is hétfőtől-péntekig, és akkor péntek este meg megyünk hozzájuk, és

akkor ott vagyunk vasárnapig. Mogyoródon lakik, de szombaton megint feljövünk, itt vagyunk, aztán megint lemegyünk, szóval jó, tényleg. A szüleit végül is nem szeretem, mert az elején tiltották tőlem a lányukat, mert hogy én cigány vagyok, meg fiatalabb, meg mit akar velem, és akkor ő utána nem foglalkozott az anyjával, nem is beszélt vele két hónapig miattam. És utána meg már muszáj volt beletörődnie. Mostanában már jobb a kapcsolat. Én nem tárgyalok vele, de bemelegyek, köszönök, aztán ennyi. Annyi mindent kaptam én már fajgyűlöletből...

Nagyon sokan utálják a cigányokat. Hát elsősorban ugye azért, mert lopnak, csalnak, hazudnak. Csak nem kell mindenkinek egy kalap alá venni. Ugyebár ők úgy vannak vele, ha az egyik csinálja, akkor biztosan csinálja a másik is, harmadik is. Hát valamilyen szinten igazuk is van, de nem tudom, nem teljesen. Azért lehet, hogy az egyik ilyen, a másik meg olyan. Ezt már megszoktam, ezt a gyűlöletet. Nem nagyon foglalkoztat. Ha olyan környezet van, akkor elmegyek onnan. Régebben idegesített, hogy miért csinálják, de most már nem. Most már csak azt gondolom róluk, hogy nekem nem szimpatikusak ezek az emberek."

■ TARTOZNI VALAKIHEZ

„Elsőben és másodikban sokat segített az osztályfőnököm, beilleszkedni, tanulni... aztán... hát harmadikos... harmadik osztályos koromig elég jó tanuló voltam, kitűnő tanuló voltam, aztán leromlottak a jegyeim... negyedik voltam, amikor átkerültem egy másik iskolába, ott egy fél évet jártam csak, ugye akkor voltak családi problémák nálunk, és... elmentünk... tehát vidéken, ahol laktunk, onnan elköltöztünk, vagyis elmentünk, aztán egy hónapot nem jártam iskolába... aztán visszamentünk, és, aztán megint ott jártam iskolába... aztán egy jó fél évre rá megint elmentünk, de akkor már végleg... aztán Debrecenben jártam iskolába, két hónapot... aztán az anyunak az édesanyjához költöztünk Nyíregyházára... hát igen, ott nem jöttünk ki a nagyszülőkkel, mi, gyerekek: mindenbe beleszólt, meg belekötött, meg mit tudom én... aztán, ömm... utána visszamentünk Debrecenbe, igen... megint jártam egy fél évet iskolába, aztán megint vissza Nyíregyházára... aztán fel-

költöztünk Pestre... és hát... felköltöztünk, egy anyaotthonban voltunk... az anyuval, aztán onnan el kellett mennünk az öcsém miatt, aztán a huszadik kerületben egy gyermekotthonban voltunk, nem intézet! Ott voltunk, ez nyáron volt, ott voltunk egy olyan jó másfél hónapot, aztán onnan el kellett jönnünk... aztán az anyu fönt dolgozott itt Pesten, mi visszamentünk Nyíregyházára, ott voltunk két hónapot, ott jártunk suliba, megint... aztán... aztán két hónap múlva felhozott minket anyu Pestre, aztán Békásmegyeren laktunk, nyolc hónapot... aztán... igen. Aztán anyu megismerkedett az élettársával, mi nem szerettük, nem fogadtuk el... aztán szépen lassan beilleszkedett.

Utána, nyolc hónap után, Békásmegyerről elköltöztünk a tizennegyedik kerületbe... ott egy családos szállón voltunk, aztán... utána... ott voltunk, asszem, másfél évet, ... és az öcsém miatt, hát, el kellett jönnünk, mert onnan kirúgtak minket, aztán... hát igen. Anyu terhes lett az öcsémmel, ööö... aztán el kellett onnan jönnünk, és egy... egy ilyen... szükséglakásba költöztünk. Aztán megint lementünk Nyíregyházára a nagymamámhoz, míg újították a lakást, ugyanúgy a tizenegyben... aztán... aztán mi volt? Ja, igen. Hát, ott voltunk egy hónapot, aztán visszajöttünk, kollégiumban éltünk, kollégisták voltunk a testvéremmel együtt, aztán... ott voltunk egy évet a kollégiumban, aztán kirúgtak minket, mert a nővérem... hát, úgy viselkedett, aztán el kellett jönnünk onnan, aztán a tizennegyedik kerületben jártam iskolába, azt hiszem, hetedikről jártam oda, aztán... hát igen. Hetedikben nagyon sokat lógtam az iskolából, nem jártam iskolába, ezért pótvizsgáznom kellett. Aztán nyolcadikban meghúztam magam, jártam rendszeresen iskolába. Beadtam két iskolába a jelentkezési lapomat, aztán az egyikbe nem vetek föl, a másikba túljelentkezés volt, aztán nem vetek föl sehová... és úgy kerültem ebbe az iskolába, hogy... hogy a családsegítőnk, anyunak ajánlotta ezt az iskolát.

Itt Pesten, a huszadik kerületben, amikor az anyaotthonban voltunk, akkor... hát végül is ott miattam kellett eljönnünk onnan, mert... hát az öcsémmel összebalhéztunk, és... nem direkt, véletlenül combon szúrtam... az rossz volt, nem az öcsém miatt, mert megérdemelte, nem volt hüde nagy dolog, de a szülők féltették a gyere-

A kép a Szülők Házában készült. (www.szulokhaza.hu)

keket... igen, pedig nem volt rá okuk... aztán... hát amikor a gyereketthonba kerülünk, ott is rossz volt, mert az anyu nem volt ott velünk, dolgozott, és... hát ritkán találkoztunk, amikor tudott, akkor jött.

Nyíregyházán jó volt, szerettem ott iskolába járni... első nap kiszúrtak az iskolában, de amúgy jó volt, ott nagyon szerettem iskolába járni, a környéken is rengeteg barátom volt, barátnőim... csak hát a nagyszülők azok, akiket mondjuk így nem szeretek, velük nem jöttünk ki, hogy minden baj volt... náluk, akkor ez miatt jöttünk el, de ott jó volt végül is. Anyu dolgozott, amikor volt ideje nyáron, akkor elmentünk strandra, állatkertbe, amit nagyon szerettem, így összevissza...

Amikor anyu szülte a nővéremet, akkor még kiskorú volt. Tizenhat éves volt, amikor szült, és intézetbe került a nővérem. Aztán nem velünk nevelkedett, hét vagy nyolc éves volt, amikor hozzánk került, és... egy évig szép volt, jó volt minden, aztán egy év múlva... jöttek a problémák, mégpedig, öö... hát anyu dolgozott, éjszakai volt, és ültetvényeken dolgozott, meg ilyen helyeken, hát ugye vidék, és hát... hát ezt most, hogy mondjam... hogy mondjam szépen... apu volt velünk otthon, és a... hát a nővéremmel... vagyis a nővéremet szexuálisan zaklatta. Nem derült ki sokáig, négy évig ez így volt, és az apu bátyjának elmondta a nővérem, és ő elmondta anyunak, így... hát ugye aputól elmenni nem lehetett, csak elszökni, aztán így kerültünk Debrecenbe, hogy elszöktünk tőle, aztán... aztán megtalált minket, visszamentünk, aztán neki volt két év... két év börtönbüntetése, amit le kellett ülnie, valamiből, azt nem tudom... és így költöztünk el Kemecseről, mikor odakerült a börtönbe, akkor mentünk el, akkor mentünk anyunak az anyjához, Nyíregyházára. Hát aztán ott voltunk a mamánál egy ideig, aztán visszamentünk Debrecenbe, mert nem volt jó a mamánál, anyu dolgozott, és hát ugye... szó szerint megette az életünket a mama, mikor Anyu dolgozott, aztán... igen. Debrecenből második alkalommal azért kellett eljárnunk, mert volt ott anyunak egy barátnője a szállón, és hát ő a férjével volt ott. És a nővérem kikezdett a lánynak a férjével, mert ugye ott, ilyen szállókon... egyik család a másikkal nem létesíthet ilyen kapcsolatot, és ezért el kellett jönnünk, aztán visszamentünk a mamámhoz... Aztán a tizenne-

gyedik kerületben Pesten, ott azért kellett eljárnunk a családossal, ugyanez volt, csak itt az öcsémel. Ő is az egyik anyukával... volt együtt.

Amikor megismerkedett anyu a Janival, akkor én meg az öcsém nem nagyon örültünk neki, ugye a többi testvérem még kicsi volt, ők nem tudtak hozzászólni, én nagyon nem akartam a Janit, nem is ismertem még, de már utáltam... aztán ahogy megismertem, megkedveltem, aztán anyu kikérte a véleményünket, hogy mit csináljon a Janival, aztán végül együtt maradtak, lett két gyerek.

Barátaim... hát igen, vannak, de hát a legtöbbel már nem tartom a kapcsolatot, mivelhogy ők mind vidéken vannak... Ahol lakom most, ott is vannak barátnőim, bár ők mind idősebbek, egy lány van, aki velem egyidős, kicsit fiatalabb nálam, aki a barátnőm, de egyébként jobb szerepek idősebbekkel barátkozni."

■ NINCS HELY, AHOVA MEHETNÉK

„A legelső emlékem az volt, hogy... ugyebár nem emlékszem úgy vissza, csak így utólag videófelvételtől nézve tudom elmondani, hogy egyéves voltam, és a születésnapomat ünnepelték, és hát én a hetedik kerületben éltem az édesanyukámmal, a nagypapámmal meg a nagymamámmal, és hát ők, nem is tudom, hogy fogalmazzak... hát bohócot csináltak belőlem, úgy, hogy rámadtak egy kék parókát, akkor pipát dugtak a számba... meg mindenféle ilyen... ilyen hülyeségeket csináltak velem. És akkor látszott rajtam, hogy jobbra-balra kapkodtam a fejem, és... akkor ez nagy trauma lehetett nekem, meg hát ezt még azelőtt is csinálták velem, meg utána is, hogy állandóan zaklattak engem, és nem volt nyugtom. Már kiskoromban iszonyúan sírós gyerek voltam. Mindig hisztiztem mindenért, már születésem óta. És ezt anyám nem tudja, hogy miért. Hát... és akkor ez... meg is látszódott utána, hogy ők mennyire félre neveltek engem, mert hát... hát igazából a nagymamám meg a nagypapám eléggé olyan konzervatívak, és úgy... úgy is neveltek engem, nagyon régmódiak, és hát ennek a kára meg is látszódott, mikor mentem óvodába, hogy... a többiek már valamivel önállóbbak voltak, én meg nem, mert hát az anyukám helyettem mindent megcsinált. Úgy is lehetne mondani, hogy én voltam az ő babája, akivel lehetett neki ba-

báztatni, mert a hajamat csinálta, óvodába sminkelt engem, hajamat bedauerolta, meg ilyenek. Meg úgy öltöztetett engem, szóval nem úgy, ami alkalomnak megfelelő. És hát ez eléggé gáz volt, kinéztek ez miatt az óvodában. Meg hát volt olyan is, hogy hát kutyákat tenyésztettünk, volt vagy harminc yorkshire terrierünk... és akkor az egész lakásban annak a szagát lehetett érezni, és én mentem be az óvodába, és hát ott érezték a többiek. Mondták, hogy milyen bűdös vagyok, meg minden... és ez így ment az iskoláig.

Van Solymáron egy nagy telkünk, és hát ott szokott a nagymamám főzni ilyen... piát. Ilyen... nem tudom, hát cefrét. Ott szokta főzni, és akkor mindig feltűnő volt öcsémnek meg nekem, hogy anya miért rézszeg esténként. És hát mindig lement a borospincébe, meg állandóan ott ivott mindenféle piákat, és akkor hát... síkrészeg volt. És hát ezt nem bírtam, mert ezt három éven keresztül csinálta... Visszatérve a mostani időkre, hogy mikor... mikor én nagyon kiborultam, akkor az amiatt is volt, mert összejött nekem minden, ráadásul még az is, hogy az anyukám alkoholist. És... hát nem akartam enni napokon keresztül, nem tudtam enni. Mert annyira ideges voltam, és hánytam. És a nagypapám belém akarta tömni az enniát. Én meg úgy döntöttem, hogy jó, akkor itthagylak beneteket, elmegyek innen máshová, az intézetet is vállalom, azt is választanám, de én nem szeretek itt élni veletek egy fedél alatt. És... és bementem magamtól a kórházba. Az Erzsébet Kórházba, a hetedik kerületbe. Ott feküdtem bent a krízisintervenció osztályon, és hát a pszichiátrián, két helyen is, már nem tudom, ott feküdtem bent három hétig, és a keresztanyukám... hát úgy döntött, hogy ő... mivel nincs más hely, ahova mehetnék, ő nem szeretne volna, hogy ha intézetbe kerülnek... hát ezért úgy döntött, hogy magához fogad engem. És hát magához fogadott... a nyaram az szépen eltelt, mentünk ide-oda, programoztunk, kirándultunk, minden, voltunk el nyaralni... életemben először most nyaraltam, úgy igazából, Balatonon... meg hát előtte is voltam már, de csak úgy, hogy a keresztanyukám vitt el. Mindig ő vitt el engem programokra. Meg ő foglalkozott velem. És ez a nyár így szépen eltelt, és beiratkoztam a Zöld Kakasba. És... nekem mérföldkövet kellett átlépnem, hogy ide el

tudjak jutni, és hogy... hogy ennyire önálló legyek, meg magamhoz valóan viselkedjek. Mert nagyon önálló voltam.

Az apukámat most ismertem meg négy hónapja, asszem. Olyan... októberben, vagy novemberben. Mert most jelentkezett, neki már van külön családja, van egy felesége, és van még két kisebb gyereke, egyik ötéves, másik hat. Neki is voltak családi problémái, és a feleségével nem voltak jóban, és ezért egy ilyen család... család... állítási programon vettek részt egy komolyabb pszichiáternél, és ott szóba került, hogy milyen rossz lehet annak a gyereknek, akinek nincs apukája. És... így eszébe jutottam. Nem volt benne biztos, hogy neki van egy lánya, merthogy én véletlenül lettem. Egy-éjszakás kalandból. És anyukám ezt nem mondta el nekem. Én tizenhat éven keresztül abban a tudatban voltam, hogy... nekem S.G. az apukám, akit nem is ismertem, mert úgy tudtam, hogy ő külföldön él, neki is van családja, meg egy bátyám is van, de közben kiderült, hogy nem igaz, mert miatt neki volt ez a kapcsolata, addig megcsalta őt egy férfival, az édesapámmal. Az apukám fölkereste az anyukámat, fölment a lakására, csöngetett, szomszédokat is kérdezte, rólam érdeklődött. És hát így végül megtalálta anyukámat, beszélt vele telefonon... másnap fölmentem anyukámhoz, elűjságotta nekem a történeteket, én meg elkeríttem az apukám telefonszámát, és írtam neki SMS-t, hogy szeretnék vele találkozni. És akkor föl hívott még aznap, és akkor mondta, hogy találkozunk este. Aznap este találkoztunk, és ez egy hatalmas nagy fordulópont volt az életemben. Mert hát kiderült róla, hogy egyrészt gazdag is, meg... szóval hogy van családja, nekem van még két testvérem az öcsémén kívül, anyukám részéről, és az egész megváltoztatta az életemet, hogy az apukámat megismertem. Mert hát eddig így láthatatlanban volt egy apukám, akiről nem is tudtam, hogy kicsoda. De... most sem vagyok boldog. Pedig akkor azt hittem, hogy az leszek."

■ TÖRÉKENY EGYENSÚLY

„Óvodába szerettem járni, azt mondták, hogy okos vagyok, értelmes. Akkor voltak barátaim, de sajnos már... Mostanában nem jövök ki az emberekkel. Utána eljött az, hogy már hatéves lettem, és akkor mondták, hogy ajánlanak iskolába, pedig anyu azt mondta, hogy nem kéne, mert-

hogy neki az az egy év még kéne, hogy legyek, és aszondták az óvónők, hogy „nem, nagyon jól tanul majd!” meg minden. Hát elsőbe elmentem a legközelebbi iskolába, és ott ütött a tanár. Azért, mert októberben nem tudtam úgy olvasni, mint a felsősök... ilyen folyékonyan. És akkor megpofozott a tanár. Meg nem tudtam jól számolni, és akkor ezért is pofozott. Aztán úgy voltam vele, hogy akkor minek feleljek, akárhányszor válaszolok, mindig pofont kapok. Átmentem egy másik suliba, és ott meg szorongtam, nem mertem tanulni, nem mertem felelni... aztán a tanár mondta, hogy ne féljek, itt nincsen olyan, hogy megütjük a gyereket. Egyre rosszabb lettem, ötödikbe már nagyon rossz lány voltam, már nem bírtak a tanárok... Akkor sokat buktam, ötödiktől nyolcadikig végig pótvizsgáztam, de mindig átmentem.

Aztán ahogy egyre feljebb jutottam, egyre rosszabb dolgok értek. Még a hatodik év vége és hetedik között történt... Úgy volt, hogy átmegyek, a barátnőmnél alszom, de nem jött, merthogy ő lement vidékre. És akkor a nagybátyám, a mostoha nagybátyám mondta, hogy gyere át, így meg úgy. Ott alszik az öcséd is, meg az unokahúgod is... És akkor mondtam, jó, átmegyek. Eleinte csak poénnak vettem a viselkedését. Fürödtem, benyitott, akkor lefényképezett, de úgy, hogy csak így a keze volt bent... Aztán... ugye bugyi nélkül aludtam egy gatyába meg egy pólóba, és akkor úgy elaludtam a franciaágyon. Közöttünk aludt az unokahúgom, és akkor ... mondta, hogy nyugi, aludj nyugodtan, a TV magától kikapcsol. És arra keltem, hogy a lábam között nyúlkal, és így megijedtem, így elölktem, de félálomba voltam, azt hittem, hogy csak képzelődök. Aztán rám ugrott, lesmárolt, és leszedte rólam a gatyát. De én gyomron vágtam és lelöktem. Beszaladtam öcsém mellé, nem mertem senkinek se elmondani. Csak két lánynak mondtam el, a barátnőimnek, és akkor ők nagyon féltettek. És onnantól kezdve mindig betaláltak az ilyen pedofilok...

Én legbelül nagyon törékeny vagyok. Hát úgy igazán, nagyon jószívú vagyok. Én még az utolsó falat kajámat is odaadnám annak, aki tényleg megérdemli, még az ellenségemnek is talán, de... Egyszerűen pocskéknak tartom az életemet, mert minden barátom átvágott. Az, amelyik volt, az három éve meghalt, ez elég rossz így. Barátok-

kal nem állok valami jól. Amiben meg hiszek, azok a szellemek, a boszorkányság, meg ezek. Például, lehet, hogy hülyén hangzik, de én is az vagyok, mert tényleg mágikus erőm van, mert csomó mindent meg tudok csinálni... Emellett én mindenkivel törődöm, amikor szülinapja van, mármint az osztályban. És nekem most itt van a szülinapom, és senkitől se hallottam azt, hogy „Mit kérsz szülinapodra”, vagy valami, vagy hogy „Boldog szülinapot előre is”. És ez így annyira rossz, hogy én mindig törődök másokkal, és velem meg, sosem veszik észre, hogy valami nincs rendben. Mindig azt mondják, hogy én direkt struffolom magam az idegességgel, direkt csinálom, holott nem, ha egyszer valamire ideges leszek, és nem tudom lenyugtatni magam, akkor egyszerűen nem tudom lenyugtatni magam, és akkor ez így olyan rossz."

■ MAGÁNY ÉS FÉLELMEK

„Négyen vagyunk testvérek, most már van egy kisöcsém is, aki a féltestvérem, de abszolút olyan, mintha a testvérem lenne, csak nagyon rossz. Anyuék elváltak, amikor én pár éves voltam, a kistestvérem, a Zsófi, egyéves volt, négyen vagyunk testvérek. Megcsalta anyukámat, anyu: „egyszer megcsaltál, még egyszer meg fogod tenni”, és ez általában így is van, jobb, hogyha megy, kész, akárhogy szerette, hát lett még két kistestvérem, egy fiú meg egy kislány, ki tudja, lehet, hogy az a nagylány is aputól van, nem tudom. Aztán nagy hajcihó volt a gyerektartás miatt, hogy anyu egyedül... Van egy nagylánya is annak a csajnak, hát Zsófitól két-három évvel fiatalabb, hát mert hogy akkor előbb csalta meg apu anyut. Szóval ezt azért nem tudom megmondani neked, mert nagyon hasonlít abban, hogy ő is úgy gondolkodik, mint én, ugyanúgy csinált kiskorában, én ugyanúgy nem szerettem a húst, ugyanúgy beszéltem. Ez annak a nőnek a gyereke, de azóta se házasodtak össze, mert apu még hatodik év után is vissza akart jönni anyuhoz, valami ilyesmi. Csak azért akarta, hogy két gyerek menjen hozzá, hogy ne kelljen fizetni a gyerektartást. Legalábbis én így tudom, mert ugyebár egyszer látogatott meg minket, 13 éves lehettem, és így elvárja az embertől, hogy menjen, amikor mindig megyünk, és elalszik. Hát, ha ő eddig nem jött, akkor nekem se hiányzik, most mit csináljak, már olyan, mintha nem ismerném. Voltam ötéves és

valamennyi, és egyszer jött oda 13 éves koromban, hozott valami bonbont, mert hűvét volt, és utána mentünk kétszer-háromszor, ő meg lefeküdt aludni, merthogy sokat dolgozott, én ha megpusztultam volna is, ha odajön a gyerekem, akkor biztos, hogy ott vagyok, és azt gondolom, ha ő eddig nem jött, akkor én miért menjek. Főleg, ha még arra nem gondolt, hogy se születésnapon nem hívott fel bennünket soha, pedig szerintem azt csak tudja, meg semmit, életében semmit nem adott.

Anyu mindig megengedte, hogy menjünk hozzá, ő nem jött, dolgozott, egyedül tartotta el a gyerekeket, gondold el, négy gyerek, mind a négy pici, az egyik egyéves volt akkor, a másik három, a másik öt, másik hét, iskolás, óvodás, bölcsődés, és így el kellett mennie dolgozni, nem tudta, hogy mi lesz, apukájával volt jóban, de ő is részeges volt, nem tudom, nem tudott kire bízni minket, szóval nagyon durva volt, ahogy ő csinálta. Úgy csinálta, hogy reggel elvitt minket, iskolába, óvodába, bölcsibe, kitakarított, elment dolgozni, valami általában éjszaka dolgozott nagyon sokat, mert akkor aludtunk, nem tudott mit csinálni, ha egyedül van az ember, nem tud bízni senkiben, nem számíthat senkire, anyja már meghalt, hát nagyon durva volt, amit ő csinált. Aztán pár év múlva jött egy valaki nevelőapuka, igazából egyik se volt jó, mindegyikkel volt valami konfliktus.

A Pöttyös utcába jártam először általános iskolába, aztán mikor átköltöztünk a 34-be, akkor meg azért iratkoztunk be a Csontváryba, nem azért, mert hogy az iskola messze van, mert nincs egymástól olyan messze, hanem azért, mert az egyik tanáromról én azt mondtam, hogy az egy boszorkány, és kész, anyu csak úgy tudott bevinni a terembe, hogy mit tudom én csokit, meg cukrot, meg kekszet hozott, nem bírt kivinni engem a vécéből senki, sikítottam, hogy ez nekem nem kell, ne tanítson, kész, elmentem pszichológushoz, pszichiáternél is voltam az Üllői úton, ami ott van, nem tudom, hogy megvizsgálják, hogy nekem mi a bajom, végül is az derült ki, hogy nekem vannak ilyen félelemérzeteim, rosszakat álmodok nagyon sokszor, és akkor valami mindig történik abból, ami rosszat álmodtam, szóval, mintha visszakapnám. Azért azt nem mondom, hogy előre látnám, de nagyon sok rossz megtörtént már, ami... mit tudom én, ál-

modtam már szőrös kézzel, aztán bekapcsoltam a videokazettát, és az volt rajta, amit álmodtam, és azon kikészültem. Utána már nem találtam meg, hogy melyik kazettán volt, vannak ilyen dolgok, amik abszolút, nem tudom, a Szépség és a szörnyetegtől megijedtem, amikor bekapcsoltam a tévét hirtelen, én ilyen nagyon, nem tudom, olyan, mint a rockzene, annyira összedönt bennem valami világot, hogy csak na. Úgyhogy nagyon félelemérzetem van nagyon sokszor.

Az, hogy milyen tanuló vagyok éppen, attól függ, hogy érzem magam ott, ahol vagyok. Teljesíteni a legjobban ott tudsz, ahol a legjobban szeretsz lenni, és ez általában az otthon szokott lenni, nem mindig, de a legtöbb esetben ez, hogy kényelmesen érezed magad, ne érezed magad feszülten, még akkor sem, hogyha ötven idegen van ott, legalábbis annyira nem, mintha még egy idegen helyen is lennél. Általában mindig a környezet az, ami szerintem meghatározza, utána az is meghatározó, hogy milyen emberek, hogy mennyire hasonló gondolkodásúak, mert az, hogy valakivel együtt kell élned, vagy csak barátok vagytok, annyira más, ugyanazzal a gondolkodással nagyon jó barátok, de ugyanazzal a gondolkodással nem jó olyan ember, aki veled lakik, abból mindig konfliktus van. És jobban kijössz egy olyan emberrel, aki annyira elüt tőled, kivétel, ha rockzenét hallgat, hogy teljesen más, nem is tudom, hogy mondjam. Mindegy, szóval a lényeg a környezet, az emberek, a hullámhossz, és az, hogy érdekeljen az a dolog.”

■ CYBERCSALÁD

„Általában muterral annyit nem beszélgetek. Úgy vagyunk, hogy ha otthon vagyok és hazajön, hogy heló-heló, hogy vagy, mizújs, és akkor ennyi. Mert ugye én internetezek, és akkor nem dumálok vele. Ezért van az, hogy néha e-mailezünk muterral a másik szobából. Tehát eléggé hülyén jön ki, tudom, meg másnak eléggé furcsán, de hát ő már rájött erre, hogy ha én leülök a gép elé, akkor én megszüntem létezni, tehát négy-öt óráig. Amikor a múltkor e-maileztünk, megdicsérte a helyesírásom, hogy nagyon jó a helyesírásom és a fogalmazásom. Írt egy hete egy levelet megint, de még mindig nem válaszoltam rá. Mert nem jutottam el odáig. Megkérdezte benne, hogy hogy sikerült a vizsga, meg hogy hogy sikerült ilyen jóra,

de még mindig nem válaszoltam rá, ezen a héten nem is fogok rá. Mert most ugye péntek van, elmegyek a barátnőmhöz, vasárnap este hazamegyek, és aha hazamegyek, akkor megint ilyen háromszáz fölött lévő e-maileket kapok, amikre ügyintézek, tehát el kell olvasni, válaszolni rá, akkor nem az ő levelére fogok válaszolni, tehát az az utolsó. Meg a haverjaim levelére, aminek semmi köze a munkámhoz, tehát azokat hagyom utoljára. Van egy Erdélyben élő csaj, egy nagyon jó barátom, felhívom telefonon, nem az enyémről, hanem a haveromérről, akinek előfizetése van, és vele is úgy vagyok, hogy inkább felhívom, mint e-mailt írok neki. Most is van egy mappám, aminek az a címe, hogy „folyamatban”, abba rakom, ami ilyen haveri, folyamatban lévő, hogy majd válaszolok rá, odarakom muterét is, amit havi egyszer nézek meg, általában egy pénteken. Vagy csütörtökön, mert pénteken az iskolában már nincs tanulás, csak magyar van meg föci. Akkor csütörtök este van erre idő, de van, hogy nem tudom megcsinálni, és akkor így megy el egy hónap. Míg válaszolok egy levélre, egy hónap.

Anyuval már szinte csak így kommunikálunk. Ha kérdez valamit, akkor válaszolok, de már nem dumálunk annyit, mint régen dumáltunk. Én régen nagyon anyás voltam, tehát mindig hozzá mentem, hozzábújtam, tehát mindig nagyon anyás voltam kiskoromban, és ez nagyon megváltozott, tehát teljesen, ilyen százhuszból hatvan fokos fordulatot tettem, és már volt egy fél éve, amikor meg is mondta, hogy nagyon rosszul esik neki, tehát hogy nem beszélék meg vele semmit, meg ilyesmi, és hát akkor erre mondtam neki, hogy de most nézd meg, húszéves elmúltam, már lett volna rá alkalmam, hogy elköltözzek, akkor mit csinálnál? Tehát nem költöztem el, mert szeretek ott lakni, meg nekem ott minden megvan, meg ott van ő is, tehát ezért nem költöznék el, de meglett volna rá az alkalmam, hogy elköltözzek, de nem tettem. Bár egyszer este nagyon felidegelt, és akkor elmentem otthonról. Mert elkezdett panaszkodni, hogy ez van, meg az van, és akkor én mondtam, hogy tökre fáradt vagyok, meg aludni akartam menni, és tökre csesztetett, ezután elmentem otthonról.”

Az interjút lejegyezték a Zöld Kakas Líceum munkatársai, szerkesztette Kerényi Kata.

Ha túl nagy a választék....

A rendszerváltás és a nyomában eljött kapitalizmus, a fogyasztói társadalommá válás egyik hozadéka a minden téren bővülő és egyre szélesedő kínálat, nincs ez másképp a könyvek világában sem. Egyre többet fordítanak le magyarra, kezd minden elérhetővé válni. A nagy választék következménye azonban a felhígulás is: nem lehet tudni, hogy a színes-szagos borítójú, minden kérdésre választ ígérő könyvözön melyike tartalmaz közhelyes mondatokat, melyik egyenesen butaságokat, és melyik igazi érték.

■ ÁTLÁTHATATLAN KÍNÁLAT – LÉTEZŐ KERESLET?

Megkíséreltük feltérképezni, hogy az elmúlt években megjelent, családdal, gyerekneveléssel, szülőképzéssel foglalkozó irodalmi felhozatal miből is áll tulajdonképpen. Nem titok, hogy az évek körét egyre szűkíteni kellett: először az elmúlt 10 év termését szerettük volna bemutatni, hiszen korábban általában csak egy-egy könyvet ajánlottunk ebben a témában is olvasóink figyelmébe, de a kínálat olyan széleskörű, hogy még az 5 évre való visszatekintés is gyakorlatilag átláthatatlan tömeget jelent, mindamelllett, hogy a szigorúan véve tudományos munkákat a jelen cikkből kihagyjuk; arra koncentrálnunk, ami a laikusok számára is érdekes lehet. További megszorításokat kell azonban tenni, de legalábbis témakörökre osztani a felőlet irodalmat, és itt fontos megjegyezni, hogy az internetes választék sem képezi e munka részét – azzal (a szintén óriási tömeggel) majd egy későbbi cikkben foglalkozunk.

Kicsit távolabbról megközelítve a kérdést azt mondhatjuk, hogy az egyik halmazt a szépirodalminak tekinthető munkák jelentik. Akár önéletrajzi művek, akár fikciók – regénybe ágyazott történetek az anyaságról, apaságról, gyermekvárásról, a nevelés küzdelmeiről. E műfaj némely, számunkra kiemelkedőnek tűnő darabját külön ajánlókból is bemutattuk-bemutatjuk (ide tartozik például *Tony Parsons: A családban marad* című regénye). Ennek kapcsán hadd hangsúlyozzuk: csakis szubjektív értékítélet, nem pedig etalonnak tekintett irodalmi értékek alapján szelektálunk.

■ NÉPSZERŰ KÖNYVEK

Stephanie Calman Egy rossz anya vallomásai című regénye (Ulpius-ház, 2007.) például olyan darab, amely nemcsak a szépirodalmi művek, hanem szinte bármely kategóriába tartozó könyvek csoportján belül is előkerül: a humorral, öniróniával operáló mű, amely megkísérli a nevelés kínjait nevetésbe fordítva túlélni.

Sajnos ez a kísérlet időnként – különösen az apák számára íródott könyvek esetében – óhatatlanul bagatellizálásba fordul; habár az eredeti cél az, hogy a felelősséggel együtt járó szorongásokat, talán egyenesen idegenkedéseket legyőzzük, hogy meglássuk, a gyereknevelés nem is olyan rémisztő, mint amilyennek első ránézésre tűnhet, a hasonló könyvekből áradó, gyakran viccesből inkább röhejesre fordul egyszerűsítés következménye az, hogy a szülő-lét kérdését éppen eltávolítja tőlünk, s azt sugallja például az apáknak, hogy a gyerek gondozása valami olyasmi, amivel nekik igazából nincsen dolguk, különösen addig, ameddig a gyermek még nagyon kicsi. Azzal persze, hogy

mindebből az sül ki, hogy a baba ellátása, mind fizikai, mind lelki szükségleteinek kielégítése, különösen az első időkben az anya feladata (hiszen mit is tehetne az apa, aki például nem tud szoptatni), óhatatlanul oda érkezőnk, hogy a kígyó a saját farkába harap: nem ritkán pontosan azok a könyvek, amelyek korukkal lépést tartva, sőt, próbálva megelőzni azt szeretnének modernnek lenni, feminista szemléletet tükrözni, a nemek egyenlőségét szem előtt tartva kezdeni valamit azzal, hogy a 21. században már igenis vannak másfajta apai feladatok, sőt, a gyerekek legalább annyira szüksége van apára, mint anyára, egy merész, de tulajdonképp észrevehetetlen kanyarral oda jutnak, hogy maguk válnak leginkább a vonalas gender-megkülönböztetés etalonjává. Kitűnő példa erre a *Macsó papák* címet viselő mű (az Árpa Attila, Bochkor Gábor és Gesztesi Károly szülői megpróbáltatásait taglaló könyv, amely az. Az Media Kft. gondozásában jelent meg 2007-ben, s amely egyébként tekinthető egy önálló, jelenleg Magyarországon még szűk, de egyre szélesedő réteget, a bulvárszórakoztatást képviselő darabnak is). Ehhez a vonalhoz persze szorosan hozzá tartozik a jelenlegi magyarországi helyzet: a bulvár olyan mértékben hódít teret, hogy egy-két sokat látott médiaarccal nagyobb nézettséget és/vagy eladátszámot lehet generálni, mint bármivel, ami kulturális értéket képvisel. A kérdés valószínűleg leginkább az, mennyi köze van a valósághoz – az apaság megéléséhez, feladataihoz, a hozzá való viszonyuláshoz – az említett műnek. Az átlagember számára választ ad-e a kérdésekre és kétségekre, milyen íze van a viszkivel dúsított anyatejnek? Sokaknak okoz-e problémát, hogy a 270 ezer forintos függöny illik a babaszobába vagy nem? Gyakran felmerül-e kisgyerekes apákban, hogy milyen remek eszköz a karonülő a csajozáshoz? Sűrűn előfordul-e, hogy a kisbabás apák a jacuzziban ülve, a bébiórzőn keresztül rendelnek italt maguknak az anyáktól? A mű minden bizonnyal szórakoztató lehet tehát, de aki az apaságot akarja tanulni, annak nem a bulvár képviselőit ajánlom. Ugyanehhez a vonalhoz, s ezen belül is az apáknak szóló könyvekhez tartozik egyébként *Szily László Kitolás 1., 2.* című irománya – Konkrét Könyvek, 2007 – (az egyik különbség a kettő között az, hogy Szily maga írta a könyvet, míg a Macsó papák sorait Trunkó Bencének köszönhetjük). Talán kevésbé ezt az irányzatot képviseli Rob Parsons, *A hatvanperces apa* című írása, amely címével ugyan ismét az apaság, mint felületes részvétel a gyerek életében-életérzést sugallhatja, valójában azonban arra buzdít, hogy az apák lehetőleg egyetlen percet se mulasszanak el életük legfontosabb hivatásának, a gyereknevelésnek a gyakorlásából. A Harmat Kiadó gondozásában jelent meg, 2004-ben.

A népszerű irodalom kiadói gyakorlatában gyakran találko-

zunk továbbá olyan figyelemfelhívó megoldásokkal is, amikor egy-egy résztémára – pl. szülés utáni depresszió – hírességek vallomásain keresztül kaphatunk érzékenyítést.

■ SZÉPIRODALOM

Visszakanyarodva a szépirodalomhoz, érdemes elolvasni az egyébként irodalmi Nobel-díjas, a feminizmus élharcosaként számoltartott *Doris Lessing*¹ *Az ötödik gyerek* című regényét (Ulpius-ház, 2007.), amely nemcsak a nagycsaládok számára lehet tanulságos, hanem azoknak is, akik fogyatékkal élő vagy magatartászavarral küzdő gyermeket nevelnek. A regényben szereplő fiatal pár nagy családot tervez, s bár nem dúskálnak a pénzben, mégis négy gyermeket vállalnak. Beüt azonban a krach, az ötödik gyermek ugyanis testileg és lelkileg is sérülten jön a világra. Kiszámíthatatlan, agresszív, kitérősei, gyilkos hajlamai kezelhetetlennek és elviselhetetlennek tűnnek. Az addig valamennyire legalább segítőkésznek tűnő rokonság (amelynek azért eddig is terhet jelentett a nagycsalád) kezd elmaradozni, sőt, a szülők házasságán is egyre több rés keletkezik. A folyamatosan mélyülő váltság dacára azonban az anya nem hajlandó intézetbe adni gyermekét, akkor sem, ha ez a család széteséséhez vezet, miközben már másik négy gyermeke is kezd elidegenedni tőle, remény pedig, úgy tűnik, nincsen. Lessing hihetetlen érzékkel és élességgel szólítja meg az érzelmeket: szinte kézzelfoghatóvá válik a család, és különösen az anya drámája, az a kétségbeesés, szélsőséges kettősség, ami munkál benne: anyaként nem akarja elengedni gyermekét, emberként viszont képtelen együtt élni vele:

„Az egyik napon Harriet egy mérföldet vagy még többet rohant utána, s csak azt látta, hogyan sétál át a zömök, köpcös kis figura a pirosokon, ügyet se vetve a túlközlő autókra s az emberekre, akik sikoltozva figyelmeztették. Harriet félőrülten zokogott, zihált, mialatt kétségbeesetten próbálta elérni a gyereket, mielőtt valami rettenetes történik; de közben azon imádkozott, hogy ó, üssék el, igen, üssék el, könyörgök...”

Ugyanakkor a fentebb idézett mondatok sajnos a regény legjobbjai, ami gyakorlatilag azt jelenti, hogy az összes többi nagy eséllyel erőteljes csalódást jelent. Nehéz megmondani, hogy a szerette volna Lessing kifuttatni a történetet, mindenesetre – életéből, politikai szerepvállalásából adódóan – valószínűleg pozitív nőábrázolásra törekedett, de ez a főhős alakjában nem sikerült. Harriet személyében önállótlan, tehetetlenség bontakozik ki, sőt, utóbbinak oly fokú tobzódása és átgondolatlansággal összefonódó konoksága, amely túllép a sajnálatra méltóságon, s sokkal inkább bosszantóvá válik. Akármi volt is az eredeti cél, a nő alakja akkor passzív, amikor legkevésbé sem kéne, s ugyanakkor válik aktívvá is – rossz időben és rossz helyen

¹ Lessing 2007-ben kapott irodalmi Nobel-díjat, melyet egyébként Harold Bloom „merő politikai korrektség”-ként aposztrofált, s kétségtelen, hogy a svéd akadémia indoklása szerint a „női tapasztalatot” megörökítő alkotásaiért kapta az elismerést. 1919-ben született brit szülők gyermekeként, s a gyarmatbirodalomhoz tartozó Dél-Rhodéziában nőtt fel. Az igazi világhírt, amely egyben a feminizmus ikonjává tette, az 1962-ben kiadott Arany jegyzetfüzet (*The Golden Notebook*) hozta meg számára. Fontos azonban megjegyezni, hogy ő maga is sokat bírálja a feministákat: véleménye szerint a mozgalom csak a középosztálybeli fehér nők helyzetén könnyített, miközben a féltényűlő feministák megfélemlítették a férfiakat, s egyetlen céljukká azok megalázása vált.

hozott rossz döntések sora. A leírások annyira hiányoznak, hogy bántóan egyszerűvé és sutává teszik a történet jó részét – a fiatalok által anyagi fedezet nélkül megvásárolt, szükségtelenül óriási házat az apa a következő mondatokkal kommentálja: „Gondolom, a minőségi igazolás megvan. Ebben az esetben vállalom a jelzőlog törlesztését.” (természetesen kéretlenül). Aki ekkor még azt hinné, hogy a tündérmesei, s a leírások tömör nyersességétől elütően romantikus fordulat csak annak kelléke, hogy a kezdeti nehézségeken mihamarabb túlessünk, s hogy ezáltal a cél, a CSALÁD szentségének ábrázolásához minél előbb eljussunk, az téved. Sajnos marad a sutaság, s az ebből következő semmitmondás – a gyermekszülésben, a család akarában kezdetben nagyon is aktív pár a regény végére sodródó, korán öregedő áldozattá válik, míg az, hogy maga a család – a tág család is, mely életének színtere az óriási ház, ily módon legalább létjogosultságot nyerve – lassan vagy nem is olyan lassan lefoszlik a párról, tovább halmozza a megválaszolatlan kérdések sorát. Nincs igazolva a család semmire valósága – hiszen az anya küzd a beteg gyermekért, s valamelyest küzd önmagukért is, míg a nagyszülők, ha csökkenő intenzitással is, de mind anyagilag, mind „emberi erőforrásként” maradnak támogatók – , de nincs igazolva hasznossága, védelme és összetartósága sem, hiszen Harriet beletörődően engedi mind a négy kiskamasz gyermek elköltözését, de engedi férje eltávolodását is, ahogy engedi azt is, hogy Ben, az ötödik gyermek kamasszá érve bizalomgerjesztőnek cseppet sem nevezhető galerijét nap mint nap felhordja a lakásba. Az anya gyanakszik ugyan, hogy a Híradóban nap mint nap bementett rablások, vandálkodások, sőt, sorra elkövetett nemi erőszak-esetek mögött fia és bandája állhatnak, de eszébe sem jut tenni semmit: mint aki saját tehetetlenségébe fásult bele. Fura regény tehát, leginkább értetlensége üthet szöveget a fejbe.

Vámos Miklós Apák könyve című novelláskötete nemcsak szépirodalmi voltánál fogva üdítő színfoltja a szülősséggel kapcsolatos könyveknek, hanem azért is, mert a méltán hiányolt „apás könyvek” sorába illeszkedik. Az apák könyve stílusát tekintve klasszikus családrege (s mint ilyen, természetesen anyák számára ugyanolyan haszonnal és jó érzéssel forgatható), ráadásul történelmi környezetbe helyezkedése folytán (a Rákóczi-szabadságharcra kezdődik) kiemelten izgalmas és érdekes lehet a történelmi érdeklődésűeknek. Alapvetően a történet ki-rekeszteni a politikát – a (Stern, utóbb Csillag) család magánéletéről szólna ugyanis –, de nem teheti ezt meg, hiszen a külvilág történései, a történelmi-politikai események rendre beszívárognak a család hétköznapjaiba, ahogy a korszak (zsidótörvények, Rajk-per) eseményei tették ezt minden család esetében. A család belső kötődése, s ugyanakkor a politika üzeneteinek kényszere folytán történő elválások, fájdalmas elszakadások kettősségének kontrasztja a regény egyik mozgatórugója. Háromszáz év retentő nagy idő: a családdal történt eseményeket rögzítik az apák könyvében. Éppen a hatalmas felölelt időszak miatt a regény külön érdekességét és finomságát hordozzák az adott korhoz, korokhoz igazodó nyelvi-stiliztikai megoldásai, archaizmusa.

Vámos Anya csak egy van című regénye látszólag párja az

apák könyvének, valójában azonban egyáltalán nem: a modern (kicsit talán posztmodern jegyeket hordozó) írás egészen más takar, habár gyökere közös: a család, a belső kötődések elengedhetetlen szükségessége, s egyben elviselhetetlensége, két pólus, az anya, illetve a fiú monológjain keresztül. A regénynek persze több szereplője van (Ladó, a fiú felesége, Zsuzsa, szerelme, Vera, húga, a tehetetlen és együgyű Sárka, az anya emlékezetében megjelenő férfiak, pszichiáttere), ők azonban a hagyma külső héjai, távoliak, a lényeg a rajtuk keresztül megélt érzelmek és vívódások, fentek és lentek bemutatása.

■ ISMERETTERJESZTÉS

A második, s valószínűleg egyben a legnagyobb kategóriát az ismeretterjesztő könyvek kínálata jelenti. Ezek többségükben olyan munkák, amelyek nem kívánnak tudományos igénnyel élni, közérthetően fogalmaznak, s a gyerekvárás- és gyereknevelés (mi az utóbbiakra koncentráltunk) mindennapi problémáival foglalkoznak. Ezekben belül is két kategóriát lehet megkülönböztetni: az egyik, amely egy-egy kérdéskörre koncentrált, akár témaválasztásában (táplálkozás, gyermekkori allergia stb.), akár az általa felölelt időszak tekintetében (készülődés a gyermekvállalásra, a várandósság időszaka, a kisgyerek gondozása a csecsemőkortól egyéves korig stb.), a másik, amelyik általánosságban kezeli a gyereknevelés kérdését, s igyekszik a legtöbb felmerülő kérdésre választ adni. Ezeket a könyveket leginkább talán onnan érdemes megközelíteni, hogy mit várunk tőlük. Szeretnénk, ha praktikus és jól használható tanácsokat nyújtanának a gyereknevelés mindennapjaiban, elsősorban nyilván a problémás helyzetekben, s ennek a kívánalomnak az esetek döntő többségében meg is felelnek: felépítésük sémája is nagyjából azonos, melynek sarokkövei a nehéz pillanatokot ígérő helyzetek (altatás, fürdetés, viselkedés). A könyvek tartalmát illetően is rengeteg a közös jegy, mind a gyakorlati, mind az elméleti ismeretek és tanácsok tekintetében. A gyakorlati témák közül – s általában a könyvek elején – található a gondozási ismeretek és az ezzel kapcsolatos tippek, javaslatok (fürdetés, táplálás, altatás), illetve a szabadidő eltöltése is gyakorlatilag minden könyvben helyet kap valamilyen formában (játékok, játszótérre szoktatás, kortárs kapcsolatok kialakítása, esti mese). Az elméleti témák leginkább a nevelés kérdése köré csoportosulnak: rendszerhez szoktatás, szobatisztaság, a hiszti felismerése és kezelése, a dicséret-motiváció-büntetés kérdései stb.

A fentebbieket tekinthetjük egyfajta alapváznak, amelyre a különböző könyvek más és más módokon fűzik fel mondandójukat. Természetesen a megközelítés is változik-változhat annak függvényében, ki a könyv szerzője: szakmabeli (védőnő, gyermekorvos stb.) esetén a leírások elméletibbek és általánosítóbak, míg a tollat ragadó édesanyák (pl. *Radnai Orsolya Anyának lenni, szerintem...* című könyvében, Révai Digitális Kiadó) saját tapasztalataikat mesélik el okulásul.

Részben a szerző személyétől, részben a témaválasztástól függ, hogy az alapokhoz képest merre és milyen mélységig tesz kitérőket az adott könyv. Dr. Richard C. Woolfson például – gyermekpszichológus – elég alapos kitérőt tesz a pszichológia irányába *Szülők kézikönyve* (Alexandra Kiadó, 2004) című írásá-

ban; foglalkozik a személyiség típusokkal, a gyerekre irányuló külső, illetve szülői hatásokkal. Külön erőnye a sok eredeti ötlet, amit felvet, különösen a gyerekek motiválásáról szóló fejezetben (pl. csillagtábla, amelyre a gyerek jó viselkedése esetén csillagokat ragaszthatunk, viselkedési szerződés a nagyobb gyerek és a szülő(k) között stb.).

Amennyiben a könyv általános ismeretterjesztő, nem pedig egy-egy témára vagy gyerekkor-periódusra koncentrált, gyakori a bölcsődébe, óvodába illetve iskolába szoktatás kérdésköre is.

A speciális témákat körüljáró könyvek – például a Borbély Sjoukje-Jászberényi Márta-Kedl Márta tollából született *Szülők könyve – Értelmileg sérült kisgyermek neveléséhez* (Medicina Könyvkiadó Rt., 2000.) – is nagyjából hasonló alapokkal rendelkezik, mint a fentebb említett művek, nyilvánvalóan a téma által megkívánt plusz ismeretekkel kiegészítve. Az értelmileg sérült kisgyermek nevelésében segítséget nyújtó könyv például rengeteg információt tartalmaz a választható intézményekről, a gyógypedagógusról, a közösségi elfogadás/előítéletek kérdéseiről, és külön fejezetet szentel annak is, hogyan hat a sérült kisgyermek nevelése a családra, közvetlen környezetére. Érthető módon nagy szerepet szán a kommunikációnak: több fejezetben át foglalkozik vele, hogyan lehet hatékonyan kommunikálni az értelmileg sérült gyermekkel, s fokozatosan egyre jobbra tenni azt.

A módszerek tekintetében sincsenek általában nagy különbségek. Lehet persze kirívó példákat találni (sajnos rosszakat is, nemcsak jókat), de ha megnézünk pár tipikus problémát (pl. a hiszti kezelését), nagyjából hasonló javasolt gyakorlatokkal fogunk találkozni.

Maradva a hisztinél, a tipikus módszerek a figyelemelterelés, illetve a közöny köré csoportosulnak, és e két megoldási típuson belül váltakoznak.

A szobatisztaságra szoktatásnál, bár a kérdés megközelítésében vannak különbségek (néhány könyv inkább a szülő szempontjait emeli ki – például, hogy olyan időpontot válasszunk a „gyakorlásra”, amikor sok időt tudunk a gyermekre áldozni, hogy ne foglalkozzunk a nagymamák rosszalló tekintetével (lásd: „te már egyéves korodban szobatiszta voltál”) stb. –, míg némelyik a gyerek szemszögéből vizsgálja a kérdést (mit okoz számára a túl korai elvárás, mi válthat ki belőle idegenkedést stb.) –, de abban nagyjából egyetértés van a szerzők között, hogy az egyik legfontosabb, hogy ne állítsuk a gyereket túl korai, illetve túlzott elvárások elé, valamint, hogy ne essünk pánikba, amennyiben nem szobatiszta a szakkönyvek átlagadatainak megfelelő két és fél éves korára. Azt is mindegyik könyv kiemeli, hogy nagyon fontos a szülők oldottsága a kérdésben, hiszen, amennyiben a gyerek látja a szülő görcsét, feszültségét, az óhatatlanul rá is átragad. Szintén közös vonás, hogy a könyvek többsége figyelmeztet: a nappali szobatisztaság elérésekor ne várjuk azonnal az éjszakai balesetek megszűnését is, hiszen utóbbihoz több időre van szükség.

A kortárs kapcsolatoknál is nagyjából hasonló mozzanatokról, módszerekről és tudnivalókról írnak a szerzők, a különbség inkább abban áll (e témánál is), hogy mennyire részletesen tér-

A kép a Szülők Házában készült. (www.szulokhaza.hu)

nek ki egy-egy kérdésre. Némely könyv (különösen a saját tapasztalatokon alapuló) elmeséli írója saját módszerét, némelyik – akár több lehetséges választást is ajánlva – a pszichológiai, fejlődéslélektani háttér magyarázatával támasztja alá a módszerek helyességét (általában ekkor is hozzátéve, hogy ettől az még természetesen nem működik *minden* kisgyermek esetében). A kérdés megközelítésének irányában természetesen nagyobb különbségek is adódnak a könyvek között. Van, aki a szintér felől közelít (pl. Radnai Orsolya, aki az óvodának, az iskolának, illetve a játszótérnek szentel külön fejezetet), és van, aki a gyerek kora felől (pl. a már szintén említett Dr. Richard C. Woolfson), tömören, de világosan leírva, mi a különbség az egy-, két-, hároméves gyerekek között, egészen a kiskamasz korig. Pszichológus mivoltánál fogva érthető ez a megközelítés, ahogyan a további témamegjelölések is: játékfajták (magányos, asszociatív, szemlélődő stb.), viselkedés a kortársak között (népszerűség, együttműködés, rivalizálás stb.).

Szintén sarkallatos pont a jutalmazás-büntetés kérdése. Néhány könyvben ez – bár szerepet kap – sajnálatosan kifejtetlen. Radnai Orsolyánál például (ugyanúgy, ahogyan a hazugság-fülfentés témakörénél) egyszerűen csak a jelenséget magát látjuk leírva: a gyerekek gyakran fülfentenek, ki többet, ki kevesebbet, van, amelyiküket könnyű a helyes útra terelni, ám vannak, akik makacsul kitartanak a fülfentés mellett minden ellenkező győzködés dacára. Az is kiderül, hogy Radnai csakis azért bünteti gyermekeit – és ezt az elvet, nagyon dicséretesen, velük is meg-

osztja –, ha nem őszinték, nem pedig az elkövetett tettetért magáért. A büntetés fajtái azonban nem derülnek ki.

A jutalmazás, motiváció ugyanilyen gyéren kifejtett: nem is lehet másfél oldalban elintézni ezt a témát. Az, hogy a jutalom ugyanúgy lehet tárgyiasult apróság (gyümölcs, rágó stb.), mint egy-egy jó szó, rendben van, és hasznos tipp lehet, de nagyon kevés: a (leendő) szülőnek tudnia kell, milyen helyzetekben érdemes, sőt fontos jutalmazni és hogyan, és mik azok a helyzetek, amikor valamilyen szankciónak kellene következnie. A játékok kifejtésénél is hasonló a helyzet: e fejezetnél én játékfajtákat várnék, példákat és javaslatokat arra, mit érdemes (adott kornak megfelelően) a gyerekekkel kettesben játszani, mi az, amit ajánlhatunk neki, ha valamennyi időt egyedül kell eltöltenie (mert például valami dolgunk van otthon), mik azok a házimunkák, amikbe játékosan be lehet vonni a gyereket is és hogyan, ahhoz, hogy ő is élvezze, és nekünk se kelljen addig arról gondoskodni, hogy más módon legyen lekötve a figyelme, és mik azok a játékok, amiket társaságban, pl. születésnap zsúr vagy egy-egy hétvégi közös program alkalmával érdemes játszani. Jó volna ezeket a játékokat valamiféle tematikus csoportosításban is látni: pl. logikát fejlesztő játékok, az energia levezetésére szolgáló játékok stb., azzal megtűzdelve persze, hogy melyiket melyik korcsoportnak ajánlják. Ez a problémakör egyébként rámutat egy általánosabbra is: a könyvek kínálatában óriási spektrumot fednek le a szigorúan véve gyakorlati, meglehetősen lebutított, ugyan ismeretterjesztőnek nevezhető, de valójában a hétköznapiáshoz is kevés, kifejtetlen tanácsadó könyvek tömkele-

gei. A másik oldalon a szigorúan vett szakirodalom sorakozik föl: a gyermek és a szülőség tudományos, lélektani megközelítése, míg a két széles spektrum közötti mezsgye elképesztően szűk: alig találni olyan irodalmat, amely közérthetően fogalmaz ugyan, de mégis az olvasónak olyan érzése, hogy hülyének nézik, s amely nemcsak kész válaszokat és tippeket próbál adni, de mögé is néz a dolgoknak: nem elég tudnunk tíz lehetséges módszert a hiszti kezelésére, de fontos tudnunk, miért hisztizik a gyermek, nem elég tisztában lenni vele, hogy a gyerek testi fenytése jó ideje törvényileg is tiltott, de tisztában kell lenni ennek miértjével és lehetséges következményeivel. Csak abban lehetünk igazán fölkészültek, aminek a hátterét ismerjük: fontos tudni a meghúzó ok-okozati összefüggéseket, tisztában lenni a gyermeki lét pszichológiájával csak úgy, ahogy a szülőségével is, ahhoz, hogy az ajánlott jó gyakorlatokat igazán követni tudjuk. A gyermek nem porszívó, amelyhez megelégedhetünk egy használati utasítással – ismerni és érteni szeretnénk őt, önmagunkat és a családjunk működését.

A már említett Dr. Richard C. Woolfson Szülők kézikönyve című írása például elég jól etalálta e szűk mezsgyét: a gyermekek fejlődéslélektanából éppen annyit adagol, amennyi még a laikus számára is emészthető, de megad annyi információt, amennyi feltétlenül fontos, anélkül, hogy „használati utasítással” degradálná a könyvet.

Ő ezért a jutalmazás és fegyelmezés témájának is jóval több energiát, időt és lapszámot szentel, amelyen belül a jutalmazás és büntetés egy önálló fejezet, ráadásul, mint minden témát, ezt is korcsoportokra bontva tárgyalja. A fegyelmezési stílusokat három csoportra bontja: a szülő által vezérelt (ahol a szülő autoriter módon lefekteti a szabályokat, azokat következetesen, alkudozásmentesen betartva és betartatva), a gyerek által vezérelt (ahol a gyerek szabja meg viselkedésének szabályait, és tapasztalataiból tanul), valamint a szülő-gyermek által vezérelt (ahol a szabályokat a szülő elmagyarázza a gyermeknek, sőt, amikor a gyerek már kicsit nagyobb, egyeztetni is tudják őket, kompromisszumokat köthetnek egymással).

Nagyon jó tanács, hogy a szabály elmagyarázásakor érdemes visszakérdezni: megkérni a gyermeket, hogy most ő magyarázza el azt nekünk, amivel ellenőrizhetővé válik, megértette-e, miről van szó. Fő célként Woolfson azt jelöli meg, hogy a felállított szabályok „belsővé legyenek”, a gyerek magáévá tudja tenni azokat, s ily módon minél előbb önfegyelmre tegyen szert. Hangsúlyozza, hogy ez csak akkor érhető el, ha a gyerek teljes mértékben megérti a szabályokat. A kutatások egyébként azt mutatják, hogy a fegyelmezés a harmadik, tehát a szülő-gyermek által vezérelt módon válik a leghasznosabbá, mivel ekkor a gyerek már korán ösztönzést kap a szabályok megértésére, s ily módon a szabályok követésére is, mivel pedig ő maga is befolyással bír rájuk, jóval motiváltabbá is válik.

Woolfson rengeteg pozitív fegyelmezési módszert is bemutat, például óva inti a szülőt a „ne-szabályoktól”: ha a szabályok mind negatívak és nemmel kezdődnek, csak azt mutatják meg, mit nem szabad csinálni. Minél több szabály kialakításába vonjuk bele a gyermeket, kérjük ki a véleményét, annál nagyobb eséllyel lesz részese a folyamatnak, és követi a rendszert szívesen. Nagyon fontos, hívja fel rá a figyelmet Woolfson, hogy minden nap

pozitív kicsengéssel záruljon: bármilyen negatív volt összességében a nap, mindig találjunk alkalmat a dicséretre.

A testi fenytés ellen szintén rengeteg fontos és jó érvet hoz föl, elsőként szögezve le, hogy a pozitív fegyelmezés feltételezi, hogy nem ütjük meg a gyermeket. Testi erőszak révén bárki képes szabálykövetésre, fegyelmre kényszeríteni a gyereket, ez azonban nem nevelés, hanem zsarnokoskodás. Nagyon fontos, hogy egyetlen tudományos kutatás sincs, ami alátámasztaná, hogy egy olyan gyermek, akit vernek, jobban viselkedne egy olyanánál, akit nem bántalmaznak. Ellenkező bizonyítékoknak azonban egész sora áll rendelkezésre: azokat a gyerekeket, akiket négyéves korukban vernek, hétéves korukban ugyanolyan gyakorisággal vernek, ami világosan mutatja, mennyire nem hatékony ez a módszer. Nem beszélve arról, hogy ez a fegyelmezési mód azt közvetíti a gyerek felé, hogy az erőszak hatékony.

Legyen szó bármely fegyelmezési stratégiáról, ezek legfontosabb célja megtanítani a gyereket arra, hogy felelősséget vállaljon a tetteiért. Ennek érdekében az egyik legfontosabb és leghatékonyabb, amit tehetünk, hogy minden cselekvésére (legyen annak pozitív vagy negatív következménye) a lehető leghamarabb reagálunk. Ily módon gyorsan megtanulja, hogy tetteinek következményei vannak, meglátva a kettő közötti összefüggést, amely késlekedés esetén nem világos számára. Itt is elengedhetetlenül fontos azonban a magyarázat: a gyerekek értenie kell a reakciók mögött meghúzó okokat ahhoz, hogy felelősséget tudjon vállalni tetteiért. Ugyanilyen fontos, hogy a reakciók ne legyenek eltúlzottak: a büntetésnek arányban kell állnia a tett mértékével annak érdekében, hogy a gyermek változtasson viselkedésén. Mindig adjunk módot arra, hogy a gyermek jóvátehesse hibáját: például, hogy bocsánatot kérhessen társától, aki nek eltörte a játékát, vagy nem megfelelően viselkedett vele.

Általánosságban a legtöbb – olvasásra és megfontolásra méltó – nevelési témával foglalkozó könyv konfliktuskezelési módszereiről elmondható, hogy e kategórián belül főképpen a jutalmazás-büntetés, illetve a rendszerhez szoktatás témáira helyezi a hangsúlyt. Gyakorlatilag mindegyik kiemeli, hogy a legfontosabb mindig a pozitív megerősítés legyen, a szintén elengedhetetlen következetesség mellett (erre még azok a könyvek is kitérnek, amelyek nagyon kevés teret szentelnek egy-egy problémának).

A testvéri viszályok, mint a családon belüli konfliktusok tipikus forrásai, szintén a szakirodalom legtöbbször eldökörülnek. E témára is igaz, hogy a legjobb az az írás, amelyek a rivalizálás pszichológiai hátterét is valamelyest megvilágítják – itt sem elég önmagában a jelenség, és pár lehetséges megoldási mód felvázolása. Woolfson kiemeli, hogy a testvérek közti konfliktusok – kutatások által igazolt módon –, illetve ezek mértéke erőteljesen függ a testvérek közti korkülönbségtől (nyilvánvalóan azért, mert minél közelebb állnak egymáshoz korban a gyerekek, annál nagyobb a motivációjuk a versengésre). Ugyanakkor, 18 hónapos korkülönbség alatt a versengés jellemzően nem túl intenzív, a legerőteljesebbé 2-4 év közti korkülönbség esetén válik, és 4 év feletti különbség esetén ismét csökken.

Woolfson itt is kiemeli a gyerekek (bizonyos szintű) önálló

sága biztosításának igényét: kisebb vitáknál érdemes hagyni, hogy a testvérek megpróbálják ezeket egymás között elrendezni. Ugyanakkor, ha a konfliktus olyan szintet ér el, hogy mégis belelépünk, igyekezzünk segíteni őket a megoldásban: hallgassuk meg mindkettejük saját változatát a problémáról, majd foglalkozunk össze azt, és kérjük meg őket, hogy javasoljanak megoldási módot, mindemellett természetesen, ha szükséges, mi is tegyünk meg sajátjainkat. A gyerekek részéről mutatkozó együttműködési készséget mindenképp jutalmazzuk pozitív megerősítéssel. Ama szabálynak azonban, hogy egymást megütni bármilyen vita során szigorúan tilos, nagyon egyértelműnek, következetesnek és világosnak kell lennie.

Minden bizonnyal egyébként pórul járni is ezekkel, az általános ismeretterjesztő könyvekkel a legegyszerűbb. Egy irodalmi tekintetű művet az ember levesz a polcra, és vagy csaldik, vagy nem – mindenestre a legrosszabb kimenetel a rossz szájíz lehet. Az ismeretterjesztő könyvektől azonban joggal várhatjuk (várhatnánk) el, hogy olyan információkat tartalmazzanak, amelyek megállják a helyüket, és olyan tanácsokkal lássanak el minket, amelyeket egyfelől kamatoztatni tudunk mindennapjaink során, másfelől, ha már nem javítanak a helyzeten, legalább nem is rontanak rajta.

Az általunk szemlézett könyveknek sajnos nem mindegyikéről mondható el ez. *Vicki Lansky: Szülők lettünk! A gyereknevelés fortélyai* című írása (Duna Könyvkiadó, 2007.) például első ránézésre nagyon hívogató. Borítója izléselesen színes, stíluszerűen kedves kisbabaarc mosolyog ránk, tartalma pedig mindenre kiterjedő a gyerek táplálásától, gondozásától kezdve a számára biztonságos környezet megteremtésének minkéntjén át a társas kapcsolatok kialakításáig, a jó szokásokhoz való hozzászoktatásig egy sor praktikusnak tűnő, részletekbe menő tanáccsal. Figyelemreméltó, hogy külön fejezetben foglalkozik a családi hagyományok ápolásának kérdésével, azzal, hogyan ismertethetjük és szeretethetjük meg ezeket a gyermekkel, s ennek kapcsán a családfelelősség kérdésével is. Ezen felül szintén külön fejezetet szentel a gyerek önbecsülésének kifejlesztésére, ennek hatékony módjaira is. Már épp elégedetten csuknám össze a könyvet, amikor elkérkezem a hiszti kezelésének fejezetéhez, ahol döbbenetesen olvasom a következőket: először is, az író humorosnak, egyfajta játékos feloldásnak találja azt a módszert, amelyet bátran ajánl a hisztiről való figyelemelterelésnek: szerinte ilyenkor öntsünk vizet a kezelhetetlen kisördög fejére, ha pedig ez nem válik be, akkor rázzuk meg a csemetét, és így módon, közös kacagásban feloldódva „rázzuk ki a rosszszagot” a gyerekből. (Valószínűleg e lapok hasábjain nem kell ecsetelni sem a vízzel leöntés negatívumait, sem azt, hogy talán az egyik legalapvetőbb, amit minden szülővel tudatni igyekezzenek a szakemberek, hogy a kisgyereket semmilyen körülmények között ne rázogassuk, se dühből, se játékból.) Ha azonban az író által fentebb említett két „jótanács” nem volna elég, nemsokára a következő sorokat olvashatjuk, továbbra is maradván a hiszti kezelésére szolgáló remek módszereknél: „(...) finoman a gyerek arcába fújunk, egy kis adag hideg vizet loccsantunk az arcába, vagy hidegvizes ruhát terítünk rá. Ne essünk kétségbe, ha addig

megy a dolog, hogy cianotikus lesz a gyerek.” Ennél a pontnál elképedésem nem fokozható tovább. Kíváncsiságom gyakran vezérel az internet különböző, gyermekneveléssel foglalkozó fórumaira, topikjaira, ahol (szerencsére, hiszen a közösségépítés nagyon hasznos, s mindenki számára egyre könnyebben és kényelmesebben elérhető szinterei ezek) édesanyák sokasága látja el egymást mindenféle probléma esetén különböző jótanácsokkal. Többnyire valóban jótanácsokkal, néhány esetben azonban előfordul, hogy hasonló tippeket javasolnak egymásnak arra az esetre, ha a gyermek hisztije nem szűnne, ha semmiképp nem akar aludni éjszaka, ha annyira rossz a kedve, hogy kezelhetetlennek tűnik tőle stb. Az internet hasábjain, laikusok által javasolt jó megoldásként sem szívesen olvas az ember ilyesmit, de egy ismeretterjesztő könyvben, melynek, ha nyelvezetében nem is, de tartalmában mindenképpen tudományos igényességgel kellene bírnia, egyenesen kétségbeesztőek az ilyen és ehhez hasonló sorok, melyek tulajdonképpen nyílt felhívást jelentenek az abúzusra.

A már említett Dr. Richard C. Woolfson Szülők kézikönyve című írása egyébként kifejezetten a neveléssel foglalkozik. Természetesen szintén kitér a hisztéria kezelésének kérdésére, szerencsére valóban praktikus jótanácsokat ad erre (figyelemelterelés, közös játék stb.). Részletesen foglalkozik a kortárs barátságokkal (külön megnyugtató a szülőket, hogy ne essen kétségbe, ha a gyermeknek képzelte barátja van), rengeteg játékfejtőt ír le, amelyet a kisgyerekek élvezhetnek, és én különösen praktikus részének tartottam a gyermekfelügyelet kérdését, amelyet alaposan körüljár, részletezve, mire kell odafigyelni akár akkor, ha napközibe adjuk gyermekünket, akár akkor, ha bébiszittert hívunk hozzá.

Gail Reichlin és Caroline Winkler Túlélőkalauz szülőknek című könyve, amely a Kulinária Kiadó gondozásában jelent meg 2006-ban, Stahl Judit neve miatt valószínűleg a népszerűségi listák élén jár. Valóban hasznosnak tűnik: könnyed és humoros, de anélkül, hogy ez felszínességbe vagy silányságba torkollna, felépítése kifejezetten praktikus, mivel kérdés-válasz formájában foglalkozik a nevelési alapkérdésekkel, s minden témakör végén egy-egy csokor tömören megfogalmazott jótanács szerepel. Külön szimpatikus, hogy rögtön az első témakör a nevelési alapkérdések. Számomra szintén nagyon pozitív, hogy fontosnak érzi a gyerek egyéniségéhez alkalmazkodó nevelést. Már célzottan keresem a hisztivel foglalkozó fejezetet: szerencsére se leöntés, se rázogatózás.

Elisabeth Plattner A nevelés mindennapi művészete című könyve (Dr. Szőke Henrik, 2005.) is a pozitív könyvek vonalába illeszkedik: stílusa nem olyan könnyed, mint a Reichlin-Winkler könyvé, de felkészült, logikus és praktikus, mely interjúszerű eseteleírásokon keresztül válaszolja meg a nevelés problematikusnak bizonyuló kérdéseit.

Margot Sunderland Okosan nevelni tudni kell című könyve (Mérték Kiadó, 2008.) is az általános ismeretterjesztők közé tartozik, habár tartalma sokkal szűkebb, mint a fentebbieké,

ugyanakkor ennek köszönhetően jóval alaposabb is: a különböző érzelmekkel (szeretet, félelem, agresszió stb.) való megbirkózásra, annak mikéntjeire, a gyermek érzelmi és szociális jóllétének kialakítására helyezi a hangsúlyt. Külön felhívja a figyelmet arra, hogy (Dr. Spock hajdani jótanácsaival ellentétben) az, ha a gyermeket hagyjuk sírni, mára kutatások által igazolt módon súlyosan káros következményekkel járhat, például olyan agyi elváltozásokat okozhat, amelyek később hajlamossá tennék a alkohol- és drogfüggés, valamint különböző neurotikus és érzelmi zavarok tekintetében. Sunderland meggyőződése továbbá, hogy amennyiben a szülő feltétlen engedelmességet követel a gyerektől, ha (akár csak szóban) erőszakos és követelőző vele, az később dacos és lázadó viselkedést vált ki a gyermekből. Ugyanakkor kiemeli azt is, hogy szavakra sokszor nincs is szükség: a gyermek figyelmének kiváltásához legtöbbször elegendő az ölelés is – sőt, véleménye szerint az ölelés akkor is hasznos, ha a szavak nem képesek lecsillapítani a gyermeket. (Sunderland egyébként is nagy hangsúlyt fektet az érintés fontosságára).

A nagy gyermek-kalauz (Goebel-Glückler, Futura, 2004.) magát egészen újszerűnek valló, homeopátiás gyerekevelési- és gondozási kézikönyv, amely a csecsemőkortól egészen a gyermek tízéves koráig szolgál praktikus tanácsokkal.

Dr. Julian Orenstein tollából egy egész sorozat áll rendelkezésre, de ezek már a másik vonalhoz, a tematikus ismeretterjesztőkhöz tartoznak. Orenstein sorozatának egyik darabja a *365 ötlet kezdő szülőknek – a baba első éve* (Alexandra Kiadó, 2006), amely a tárgyalt első évben igazán alaposan kitér mindenre az altatástól az etetésen át odáig, hogy melyek azok az aggodalmak, amelyekkel már orvoshoz kell fordulni. A sorozat másik darabja egyébként a jóval korábbi (1999-ben szintén az Alexandra által kiadott) könyv, a *365 ötlet, miként nyugtassuk meg síró gyermekünket* című. Orenstein kimerítően taglalja (365 lehetséges tippet át), mi okozhatja a kisbaba diszkomfortérzetét, és mit lehet tenni ezek ellen.

A tematikus könyvekből egyébként, ha lehet, még nagyobb a választék, mint az általános ismeretterjesztőkből. Olvashatunk bőven a bilire szoktatásról (pl.: *Dr. Gabriele Haug-Schnabel: A bili tudománya, avagy szobatisztaság felsőfokon*, Szépnapp Könyvek, 2005.; *Jane Gilbert: A bilire szoktatás*, Alexandra Kiadó, 2004), még bővebben a csecsemők gondozásáról (pl.: *June Thompson: A kisgyermek gondozása*, Hajja és Fiai Könyvkiadó, 2004.; *Tracy-Blau Hogg, Tracy-Blau Melinda: A suttogó titkai I. – a csecsemő gondozása és nevelése*, Európa Kiadó, 2007.). Ezekben belül mindenképp jelentős túlsúlyban vannak a csecsemőkkel foglalkozó könyvek; a születéstől az egyéves korig tartó időszakról foglalkozó írásokkal tényleg Dunát lehet rekeszteni. Az e korszakkal foglalkozó könyvek közös és legjellemzőbb vonása, hogy egyaránt foglalkoznak gondozási (táplálás, fürdetés, alváshoz szoktatás) és nevelési (játék, rendszerhez szoktatás) kérdésekkel. A fentebb említett *A suttogó titkai* című könyvet azért érdemes kiemelni, mert ritkaságot képvisel tekintetben, hogy részletesen kitér a gyermekágyi depresszióval való megbirkózásra, az iker-és koraszülés, valamint az örökbefogadás kérdésére is. Folytatása is létezik: *A suttogó titkai II. – a kisgyermek ne-*

velése (Európa Kiadó, 2007.) a gyerek korai éveivel (egy- és két-éves kor) foglalkozik, ezen belül szintén kimerítő alaposággal kitérve minden részletre a bilire szoktatástól a hiszti kezelésén át a fejlődési kérdésekig. Ezen belül külön taglalja a gyermeknyelv lefordítását és a beszédfejlesztést. Tracy Hogg, az egyik szerző egyébként ápolónő és tanácsadó, több mint 20 éve foglalkozik kisgyermekkel, Suttogónak (aki képes megérteni és megnyugtatni a síró csecsemőt) hálás ügyfelei nevezték el.

A csodálatos újszülött, amely Marshall H. Klaus és Phyllis H. Klaus tollából született, és a Jaffa Kiadó gondozásában jelent meg 2006-ban, szintén a csecsemőkorról foglalkozó könyvek sorába illeszkedik. A szerzőpáros egyébként orvos, illetve pszichoterapeuta, s üdítő változatosságként az újszülött képességeivel foglalkoznak könyvükben, részletesen taglalva a baba születés előtti cselekvéseit is (lélegző- és fogómozgás, mosolygás, grimaszolás stb.). E könyv is kitér az örökbefogadásra, sőt, az örökbefogadott gyermek szoptatására, és külön érdekessége a száznál is több ritka fénykép, amelyet tartalmaz.

Szintén tematikus, és azon belül is óriási tömeget felölelő a kamaszokkal foglalkozó könyvek sora. Érdemes kiemelni ezek közül Gary Chapman: *Kamaszokra hangolva – a tinédzserek öt szeretetnyelve* című könyvét, amely a Harmat Kiadó gondozásában jelent meg 2003-ban, s amely a szeretet módszerével próbálja végigkalauzolni a nem ritkán kétségbeesett szülőket gyermekük kamaszodásának rögös útján.

Összefoglalásként elmondható tehát, hogy bár ahány könyv, annyi féle, azért a megközelítések alapjait tekintve mégis ugyanazon sémára épülnek föl. A tartalomjegyzék átnézésével azonnal képet kaphatunk róla, mennyire részletes az adott könyv, illetve mennyire tér ki arra a kérdésre (vagy kérdésekre), amelyre/amelyekre választ szeretnénk. A témaspecifikus irodalomból is oly nagy a választék, hogy bátran érdemes keresgélni, valószínűleg minden felmerülő kérdésre választ lehet találni. Hiány mutatkozik a könyvpiacra, ahogy erre már utaltam korábban, az apák számára írott könyvek, etekintetben, úgy tűnik, mégsem vagyunk még egészen egyenrangúak.

Nem találkozunk a gyerekek vagy kamaszok tollából a szülőknek vagy kortársaknak szóló visszajelzésekkel, tapasztalatokkal, pedig ez sem csak tudományos munkákban volna hasznos és érdekes.

Nagyon kevés könyvben esik szó a szülői felkészülés, felkészítés lehetséges módjairól, a nem szabályos, hagyományos családi formákról (a mostohacsalád, patchwork család – több házasság, különféle gyerekek rokonsága stb.). Pedig a közhiatedlemmel ellentétben számos gyermekneveléssel kapcsolatos kérdésre fel lehet és fel is kellene készülni előre, és ebben elsősorban nem a gyakran igencsak egydimenziós, gyakorlatiasnak szánt tanácsok gyűjteménye segíthet, hanem más források mellett az önmagunkhoz, szüleinkhez, párunkhoz, a születendő gyerekekhez, a gyerekséghez, a neveléshez, a családi szerepekhez való viszonyunk tisztázásában, értelmezésében, rendszerezésében is mélyebb dimenziókat nyújtó irodalom.

Havas Júlia

Tony Parsons: A családban marad

„A család a társadalom legkisebb egysége”. E mondat mára inkább közhelyes, mint klasszikus, ugyanakkor fontos tudomásul venni, hogy a család fogalma az utóbbi években, sőt évtizedekben sok és alapvető változáson ment keresztül. Egyre ritkább a klasszikus családmódel, s egyre gyakoribbak az egyszülős családok, sőt, világszerte egyre több homoszexuális pár tud legalísan gyermeket vállalni.

Tony Parsons *Családban marad* című könyve igyekszik fölvenni a tempót a világ, a család fogalmának e gyors változásával, és a jelenlegi, modern viszonyok közt megmutatni, milyen sokféle lehet a család értelmezése, sőt a családhoz való viszonyulás maga is.

A család azonban csak az egyik réteg: a fő kérdés mégiscsak a nő viszonya az anyasághoz, miközben egy másik síkon, ha távolabbról is, de betekintést nyerhetünk az apai viszonyulásokba is.

A regény főhőse három lánytestvér, Cat, Jessica és Magen, akiket színésznő anyjuk kiskorukban elhagy. Szintén színész apjuk nem tud megbirkózni a rászakadt feladattal, ezért a legidősebb (ekkor 11 éves) nővér, Cat az, aki az anyaszerepet és az ezzel járó felelősséget átveszi, s igyekszik gondoskodni húgairól. A család, az anya elvesztését mindhárom testvér másként éli meg, s más-más tanulságot vonnak le belőle felnőttkorukra, saját családjuk alapítására vonatkozóan. Az ő érzelmeik, viszonyulásaik, gondolataik és alapvető, de váratlan (át)változásaik tükrözik a regény. Catbe egyfelől beleivódik anyja sokat hangoztatott mondata: „Életed első felét a szüleid teszik tönkre, a második felét a gyerekeid.”, másfelől húgai felnevelésével, gyerekkora ily hamar jött elvesztésével olyan élesen és elevenen tapasztalja meg az állandó kötöttséget, hogy felnőve úgy dönt, egyetlen célja a szabadság, s bármilyen béklyó elkerülése. „A családi élet azt jelenti, hogy a hűtő üresen kong, az anya lelépett, Jessica bög és Megan baba hisztizve kekszet követel.” – ebből pedig Cat nem kér többé.

Jessica, a középső testvér Cat ellentéte: tökéletes férje, tökéletes házassága és tökéletes élete egyetlen hiányzó láncszeme a gyermek. Megszállottan küzd hát érte, munkahelyét már azért otthagyja, hogy magára a teherbeesésre megfelelően felkészülhessen, az ezt követő években pedig a gyermekért való állandó küzdelme, s a kudarcok okozta elemésztő fájdalma teszi ki mindennapjait – „Egyetlen férfi sem okozott akkora csalódást, mint ez a meg nem született gyermek.”

Megan, a legkisebb testvér kitűnő tanuló rezidens orvos, aki nagyjából középen áll két nővére élethez, gyermekhez való hozzáállása között. Számára nem idegen a gyermekvállalás gondolata, de nem is tölti ki mindennapjait: vár a megfelelő pillanatra és a megfelelő férfira, és addig is hivatásának óhajt élni. Kitűnő tanuló és kitűnő orvos, ezért minden esélye megvan a csodás karrierre.

Háromjuk sorsa azonban világos példa arra, hogy az élet mindig produkálhat – sőt, produkál is – váratlan meglepetéseket, amelyekre lehetetlen felkészülni, és amelyek könnyedén megváltoztathatják, felülírhatják sziklaszilárdnak hitt meggyő-

ződéseinket. Cat, aki egész élete során függetlenségéhez ragaszkodott leginkább, hirtelen kétségbeesetten családra kezd vágni, ahogy egyik testvére teherbe esik. Jessica, aki betonbiztosnak tűnő házassága védelméből vívja elkeseredett harcát a gyermekért, lassan szembesül vele, hogy ez a csata egyre távolabb löki férjétől, s Megan sem menekül attól, hogy egy nem várt fordulat szembelyezze őt mindazzal, amit addig a legfontosabbnak ítélt.

Nemcsak a nők látás- és gondolkodásmódjáról szól azonban a könyv: rajtuk keresztül megtapasztalhatjuk a férfiak – férjek és szeretők, komoly kapcsolatok és kalandok – nőkhöz, gyermekhez, családhoz, felelősséghez való hozzáállását is, legalább annyi színt és árnyalatot vonultatva föl, amennyit az anyaszerepek széles értelmezési skáláján tár elénk a regény. Cat párja, Rory középkorú, egy elrontott házassággal és egy kezelhetetlen kamasszal a háta mögött, így eszébe sincs újabb gyereket vállalni, ami mindaddig rendkívül kényelmesnek, sőt ideálisnak tűnik Cat számára, míg meg nem inog a kötöttségmentes élet idealizálásában. Jessica férje, Paolo imádja a feleségét, s kész bármit megtenni érte, de közről végignézve, mit tett a gyermekáldás öccse házasságával, komoly kételyek kezdik gyötörni. Ráadásul a rezidens orvos Megan betegein keresztül szembesülünk a társadalmi rétegek, s velük a gyerekhez való hozzáállás szélsőségesen változó különbségeivel is: „Létezett odakint egy másik világ. A rendelő épülete körül elterpeszkedő lakótelepeken. Ahol a gyerekeket úgy hívták, hogy {az anyja bekapta a legyet}, mert az apa rávetette magát egy szegény szerencsétlenre, aki épp összeesett a nap végén.”

A három nővér és férjeik, barátaik, szeretőik gondolkodásának, kapcsolatrendszerének és életkörülményeinek állandó változása mellett egy biztos pont akad: maga a család. A nővérek szövetsége, amely a nehézségek, viták és véleménykülönbségek dacára minden körülmények között megmarad.

Mondhatnánk a regényt mindezért mélylélektaninak is, ugyanakkor – bár kétségtelenül gördülékeny, fordulatossá és olvasmányos – muszáj megemlíteni az időnként feleslegesnek, sőt, magát a lélektaniséget megsértő, „hollywoodian klasszikusnak” (vagy közhelyesnek?) ható, kissé zavaró fordulatokat is. Némi krimi, a gonosz anya, aki megkapja méltó büntetését a sorstól, az áldozat apa, aki élete alkonyán mégis elnyeri a hön áhított társat, a felnőtt képtelen fiú, aki gyermekét felelőtlen ségért családjá elvesztésével fizet, a végére pedig némi szirupos happy end, ami mégiscsak azt sugallja, hogy az író maga, bár látványosan törekszik a modernsége, a sztereotípiák idejétmúltságának sugallására, időnként mégsem tudott kitörni a maradiság közhelyéből, hiszen a végkifejlet mégis az, hogy legyen a nő bár karrierista, örökre és végletesen csalódott, hivatástudatos vagy bármilyen – nincs az a világlátás, amelyet felül ne írna az anyaság eszménye, az egyetlen, amely a női létet kiteljesíteni, a nőt boldoggá tenni hivatott. A könyv az Európa Kiadó gondozásában jelent meg 2005-ben.

Havas Júlia

Apák és családok¹

A Családok Nemzetközi Éve (1994) óta az Európai Unió politikája szintjén is előtérbe kerültek a családi szerepek, ezen belül is a férfiak, apák családi szerepvállalása. Alapproblémaként állapították meg, hogy hiányzik az ennek a célcsoportnak intézményesítetten, célzottan nyújtott segítség, ami alapvetően hátráltatja a hagyományos női-férfi, anya-apa szerepfelfogások modernizálását.

■ ÉRTÉKES SZEREPVÁLLALÁSOK

Ez a problematika azóta is folyamatosan aktuális: a szükségesnél jóval kevesebb nő és férfi – leendő vagy gyakorló szülők, átlagemberek, politikusok, hírességek, szakszervezeti vagy civil aktivisták, munkaadók, szakemberek –, van tisztában azzal, hogy a ma is normának elfogadott, nemi alapokon álló család- és szerepmodell a XIX. században rögzült azzá, amivé. Akkoriban a demokratikus országokban és a modern ipari társadalmakban éppen olyan fontos kérdés volt a férfiak családi vállalása, mint az erősödő női munkaerőpiaci jelenlét kérdése. A nők foglalkoztatása része volt a teljes jogú állampolgárságért, a női egyenjogúságért folytatott mozgalmaknak, és együtt járt más diszkriminált társadalmi csoportok jogainak bővülésével is. A társadalmi szinten megjelenő eredmények egyértelműen pozitív irányba hatottak, ami nem történt meg fordított irányban: a férfiak bevonása a családi vállalkozásokba nem járt együtt az újfajta szerepkör társadalmi megbecsülésével, értékelésével. Elfogadott tény – a nemileg meghatározott munka dominanciája, lényegében az ipari társadalmak felvirágzása óta –, hogy csak a piacépes szolgáltatásokat és javakat ismerik el értéknek. Az aktuális, család és munka összehangolását szolgáló törekvések, politikák és intézkedések – amelyek éppen azt célozzák, hogy a férfiak családi szerepvállalása értékes, de semmiképp nem lebecsülendő tevékenységnek számítson, amiképpen a nőknél is –, sikere azon is múlhat, hogy hogyan alakul a családban és a munkahelyen történő munka rangsora; hogy a családi vállalkozások státuszát az értékén tudják-e kezelni, hogy láthatóvá és megmutathatóvá válik-e az érintettek, a társadalom és a döntéshozók számára is a hozadéka, és ezt miben mérik. Az angolban erre használatos kifejezés (reconciliation = kibékítés, összeegyeztetés) jól kifejezi a folyamat lényegét: két, korábban egymással érdekellentétben állónak tartott életszférát (munka és család) kellene összehangolni úgy, hogy nem értékeljük le egyiket sem.² Ma már nem is így merül fel a kérdés: a kettő értékét tekintve nem versengő, hanem egymást megalapozó, kiegészítő, egyre inkább átjárható és összekeveredő terület. Ezért a hangsúly azon van, hogy e két, eredetileg elkülönülő – mert elkülönített – tevékenységnek újra összebékíthető legyen, ezt pedig a társa-

dalom újraszervezésével meg lehet oldani az univerzalitás, a családi és társadalmi életre fordított idő szinkronizálásának a jegyében inkább, mint a mára elavulttá vált nemi szerepekben, illetve azok átformálásában gondolkodva.

Ez az irány sokkal jobban megmozgatja a társadalmakat, mint a nők munkához való jogáért való XIX. századi mozgalmak, vagy az egyenlő munkáért egyenlő bért típusú küzdelmek, mert nem illeszkedik a munkákat mindenképpen rangsorba állító hagyományba. Ez az új szemlélet nemcsak félreteszi a családi élet és a munka világában végzett tevékenységek értékelési, összemérési és rangsorolási kényszerét és az ebben elterjedt sztereotípiákat, hanem megkérdőjelezi a hagyományosnak tartott és széles körben elfogadott férfi és női szerepkörök létjogosultságát a családban és a munka világában is, nem beszélve ezek presztízseről.

■ MUNKA ÉS CSALÁD

Az EU nemi egyenlőség tárgyában elfogadott dokumentumának (Roadmap 2006-2010) céljai³ csak e vállalkozások, szerepkörök azonos értékelésével, és a fizetett munka radikális átalakításával érhetők el. Az átalakításban fontos szerepe van a családi idő és munkaidő keverésének, általánosabban az egész társadalom időbeosztásának. Minden jel arra utal, hogy nem remélhetünk jelentős elmozdulást a férfiak, apák családi szerepvállalási hajlandóságában mindaddig, amíg a családdal töltött idő a munkaadók nézőpontjából értéktelen, karrierszempontról hátráltató, a munkára fogható humántőkéből hiányzó tényezőként jelenik meg.

A COFACE akciókutatásának fő célja volt, hogy megvizsgálja a férfiak hozzáállását a családi szerepekhez. Meddig vállalják a családi feladatokat gyerek gondozás-nevelés, idősebb rokonok segítése terén, és hogyan egyeztetik össze ezt a munkájukkal. Ezen túl, készek-e arra, hogy felvállalják fogyatékos vagy súlyos beteg gyerekeiket, hogyan boldogulnak a gyerekneveléssel válás után? Mindezt olyan kutatásokkal párhuzamosan, amelyek Belgiumban egyértelműen mutatják, hogy a szülői kötelezettségek teljesítése negatívabb karrierkövetkezményekkel jár a férfiakra nézve, összehasonlítva nőtársaikkal.

³ Az EU társadalmi nemek közötti egyenlőségi politikáját meghatározó alapidokumentum (Roadmap for equality between women and men 2006 – 2010) kiemelt cselekvési területként határozza meg a munka, a magán- és a családi élet összehangolását. Eszerint ez nemcsak nőket és anyákat érintő kérdés, és az együttműködés főbb területe a munkaerőpiac és az otthoni munkavégzés egyenlőbb felosztása. Az EU politikájában kiemelt fontosságú, hogy a férfiakat bevonják a társadalmi egyenlőséget elősegítő intézkedésekbe és programokba, meggyőzzék őket, hogy hosszú távon a férfiak is nyernek a nagyobb egyenlőséggel, a nemi szerepek átértékelésével, a sztereotípiák legyőzésével.

¹ A cikk a *Men and Families* (COFACE KIADVÁNY, 2006) alapján készült, fordította és összeállította Györfi Éva.

² Az *International Social Survey Programme (ISSP)* átfogó szociológiai kutatássorozatának megállapítása szerint a magyar társadalom viszonyulása a nők munkavállalásához, illetve a család és a munka összeegyeztetéséhez európai összehasonlításban túlságosan konzervatívnak tűnik.

Az apa-sztereotípiát újraértelmezése, újrajazolása elengedhetetlen a családi szerepekkel kapcsolatos férfi és női attitűdváltozáshoz. Ez derült ki azokból a két kérdésre adott válaszokból is, amelyek azt firtatták, hogy mi kellene a férfiak napi családi teendőibe való intenzívebb bevonásához, illetve, hogy milyen intézkedéseket kellene bevezetni állami szinten a bevonás fejlesztéséhez, szélesítéséhez. Egyetlen válasz sem volt oly mértékben kifejtett, mint a férfiak apaként kívánatos részvétele a család életében. Még azokban az esetekben is az apa gyermekneveléssel kapcsolatos aktivitásáról beszéltek a válaszadók, amikor a kérdés kifejezetten az idősebb hozzátartozók gondozására irányult. Érdekes, hogy az apa szerepvállalásának megítélése a nukleáris (szülő-gyerek) család viszonylatában válik igen hangsúlyossá, hiszen ez vált a legelfogadottabb, legelterjedtebb családmoddé.⁴

A finn helyzetet értékelve a kutatási összefoglaló kiemeli, hogy még mindig nagyon sok férfi hagyja az otthoni feladatokat feleségére, legyen szó házimunkáról vagy a családtagok ellátásáról, kevesen vesznek részt ebben a munkában. Mikro-szociális szinten a legnagyobb akadály a fejlődésben az, hogy a párok nem beszélnek erről, és hogy ellenállnak a változtatásnak. A feladatok ősrégi felosztása észlelhető sokaknál, mint a nemi identitásukat meghatározó megerősítés.

Második körben számos egyéb attitűdváltozást hátráltató tényezőt is felhoznak a válaszadók, többek között:

- folyamatosan fennáll az egyenlő munkáért egyenlőtlen fizetés helyzete, és általában problémásak a foglalkoztatási feltételek (EU-szerte 15%-os a fizetés különbség)
- nincs semmilyen esélykiegyenlítés az oktatásban, ami továbbgyűrűzik a munkapiacra is⁵
- érdekalapú helyi szekciózás a vezető gazdasági és szociális szereplők között
- munkahelyi légkör és karrier-rizikó, amit a család előtérbe helyezése jelenthet
- a munkaszervezés és a szülő támogatási rendszer nem felel meg a családok tényleges szükségleteinek
- alapvető családi szolgáltatások hiányoznak ahhoz, hogy a kisgyermekesek visszatérjenek a munka világába
- nemi sztereotípiák, amelyek az egész oktatási rendszeren és pl. a médián keresztül is állandósulnak.⁶

A férfiak esetében az attitűd- és viselkedésváltozást az idézheti elő, ha a magánélet és munkavállalás összeegyeztetése minden politikának részévé válik, és ez hatással van a munkaerőpiacra és a szociális jogra, és ehhez egyéb társadalmi elvárások adódnak. A különféle nemi esélyegyenlőséget sürgető progra-

4 A család fogalmának értelmezésekor - mint egy tavaly publikált magyarországi kutatás (FIONA – Férfibeszéd: családról és munkáról) is igazolta -, politikai és szakmai döntéshozók, vállalati középvezetők interjúja során több esetben előkerült a politikailag korrekt beszédmód, de amikor a gyakorlati dolgokról esett szó, alapvetően mindenki a nukleáris, kétszülős, heteroszexuális modelltől beszélt.

5 Annak ellenére, hogy már a lányok aránya egyre jelentősebben meghaladja a fiúkéét a felsőoktatás legtöbb területén (a szerk.).

6 És a növekvő ismertté váló esetek ellenére a munkahelyi erőszak, zaklatás a legtöbb helyen tabu (a szerk.).

mok és az egyéb, a családi élet és munkaidő újragondolását és összehangolását célzó programok komplex módon épülnek egymásra, részben a hatékony időstruktúra és támogató szolgáltatások megalapozhatják egy megfelelő esélyegyenlőségi politika sikerességét. A munka és a magánélet összehangolásának sikeressége szempontjából enyhe különbség érzékelhető a fiatalabb generáció javára. Ennek hátterében az is állhat, hogy a szintén vezetői karriert befutó feleség hatására ezek a férfiak már érzékenyebbek a társadalmi nemi (gender) kérdésekre.

A megfelelőnek tartott esélyegyenlőségi koncepció az, ha mindezt a női és férfi szükségletek és kívánságok univerzális kifejezésével és kezelésével teszik.

Mint a kutatási összefoglaló megállapítja, a nők már régóta küzdenek a jogaikért, a férfiak viszont még nem szerveződtek a szülői jogaikért küzdő lobbivá. Nincs egységes koncepciójuk és kész követeléseik sem a nagypolitika, sem a gazdasági élet, sem a civil szereplők megszólításához. Pedig a férfiaknak, apáknak észre kell venniük, hogy mindenekelőtt rajtuk múlik a családon belüli egyenjogúság megvalósulása, nekik kell meglépniük egyénilag és kollektíven is azt a lépcsőt, ami igazolja a jelenlétüket gyermekeik nevelésében, gondozásában, vagy más rászoruló családtagok segítségével, ápolásában. Ebben előbbre járnak a gyermeküket egyedül nevelő apák, akiknek ezt meg kellett oldaniuk.

A munkahelyi és közsférában érvényesülő egyenjogúság szükséges, de nem elégséges feltétele a valóságos egyenjogúságnak. A magánélet színterein, elsősorban a családban is meg kell teremteni ennek az alapjait. Nyilvánvalóan ide más eszközök kellene, nem lehet közvetlen állami beavatkozással, sokkal inkább a párok, szülők, családtagok belső döntésével elérni a kívánt helyzetet.

■ A KÖZÉLETI AKCIÓ SZFÉRA

A hét kutatásból egyértelműen kitűnik, hogy a válaszadók az egyéni-egyedi utakkal szemben a kollektív megoldásokat tartották alkalmasabbnak a megfelelő keretek kialakításához – mint szociális jogok, foglalkoztatási feltételek, munka és családi idő összeegyeztetése, oktatás és továbbképzés, vagy családi szolgáltatások eszközei. A '90-es évek megközelítése is nagyban változott, hiszen ma már – és ezt más kutatások is megerősítik –, elsődlegesen a családi feladatok ellátásának felosztása határozza meg az egyenjogúság minőségét, az erre szervezett idő biztosíthatósága a munkavállalói hozzáállást, és a nők munkaerő-piaci szerepvállalása ebben a kontextusban másként értelmezhető, mint korábban, amikor szinte ez volt az egyenjogúság egyedüli fokmérője.

Amiben politikai szinten lépéseket várnak az érintettek, az a következő:

- *Foglalkoztatáspolitikai:* nemek egyenlősége, ne diszkriminálják a szülőket

- *Családoknak nyújtott szolgáltatások* kínálatának bővítése: 6 év alattiak napközbeni ellátása, gyermekfelügyelet, iskolán kívüli és rendkívüli munkavégzési időkeretekhez szabott szabadidős tevékenységek és felügyelet, beteg gyermekek otthoni gondozása, bentlakás, átmeneti vagy hosszabb távú elhelyezés, otthon igénybe vehető szolgáltatások, külső segítség igénybevétele.

A kép a Szülők Házában készült. (www.szulokhaza.hu)

A fogyatékkal élő, tartósan vagy súlyosan beteg gyermekek szüleinek speciális, személyre szabott szolgáltatások, kapcsolati háló kiépítése.

- *Rugalmas munkaidő*, a családi élethez való jog tiszteletben tartása: szülői és családi fizetett szabadságolás, és ennek védelme, családi biztosítási rendszer a munkaadók és munkavállalók kockázatközösségével, különös hangsúllyal a fizetett apai szabadság biztosítására a gyermekszületés és gyermekgondozás során nyújtandó korszerű szülői szerepfelfogásnak megfelelően, a várandós kismamát megillető biztonsági előírásokat ki kell terjeszteni a frissen szült és szoptató anyukákra is

- *Oktatás és tréning*: a nemi egyenlőség témája kerüljön be az alapfokú oktatásba, minél korábban elérve a gyerekeket és így valódi attitűdváltozást eredményezne, kezdeményezni kell ezt a szülők felkészítésében, játszócsoportokban, óvodákban. Továbbképzés szükséges a szakemberek számára is, beleértve az egészségügyi-szülészeti-nőgyógyászati szolgáltatókat, ahol egyértelműen másodlagos szülőként kezelik az apákat, de a szülői felkészítést nyújtó legkülönbözőbb szakmákat is. Különösen támogatandók az apaságra felkészítő tréningek és tanácsadó szolgáltatások, amelyek célzottan felkészítik és megerősítik az apákat korszerű, mert egyenlő szülői szerepükben. A munkaerőpiac deszegregálása, fiúk motiválása az elnőiesedett szakmák (kisgyermek napközbeni ellátása, nevelés, oktatás, személyes gondoskodás) irányába és fordítva.

- *Információ*: munkáltatók, férfi dolgozók és közvélemény (szomszédok, barátok, tágabb család) tájékoztatása az apa családi jelenlétének fontosságáról, apasági jogairól, minősítési rendszer kidolgozása az 'apabarát' munkahely címért,

- *Társadalmi időszervezés*

■ TOVÁBBI TÉNYEK

Ehhez képest az Európai Parlament Nőjogi és Esélyegyenlőségi Bizottsága által rendezett 2007-es nőnap szemináriumon elhangzott rövid értékelés szerint Európa világviszonylatban is élen jár a nemek közti esélyegyenlőség előmozdításában, azonban az Unióban a nők még mindig 15%-kal kevesebbet keresnek a férfiaknál, bővíteni kellene a munka és a családi élet összeegyeztetését segítő gyermekgondozási szolgáltatásokat, nehézkes a bevándorló nők integrálása és riasztó méreteket ölt a nők elleni erőszak. Kiderült, hogy a nők bizonyos ágazatokban és pozíciókban szegregálódnak, ezért fontos a nemekhez kötődő munkaerőpiaci sztereotípiák felszámolása, és a férfiak részvételének ösztönzése a női többségű foglalkozások terén, például az általános iskolákban és a szociális ellátó, gyermekjóléti intézményekben.

A tavalyi brüsszeli nőnap szemináriumon szakértői prezentációk, politikusi felszólalások, kerekasztal-beszélések hangzottak el. Tény, hogy Németországban 1994 és 2004 közt nemhogy csökkent volna, de még nőtt is a kü-

lönbség a férfiak és nők bére közt; pozitív példaként említették az új tagországok közül Szlovéniát, ahol a legkisebb a különbség. Kiemelték, hogy bár átlagosan több nő tanul, mint férfi, azonban az egyetemi tanárok között már csupán 15 százalék a nők aránya. A vállalatok vezetőinek 32 százaléka nő, az igazgatótanácsokban azonban már csak szából 10, az ügyvezető igazgatók közt pedig csak 3 nőt találunk. A 2000-ben elfogadott, 10 évre szóló lisszaboni stratégia eredményeképp az utóbbi években az Unióban keletkező 8 millió új munkahelyből 6 milliót a nők foglaltak el. A közhiedelemmel ellentétben álló fontos következtetés, hogy nem ott születik több gyerek, ahol csak az apa dolgozik és az anya kizárólag a gyereknevelésnek szenteli magát, hanem ellenkezőleg. Az egész szeminárium egyik legfontosabb, iránymutató megállapítása volt, hogy a népesség akkor fogy lassabban, ha nagyobb a nők munkaerőpiaci részvétele, ennek megfelelően magasabb az iskolázottságuk, valamint jól kiépített gyermekgondozói szolgáltatások állnak rendelkezésre.

2007 tavaszán a Fiona (Fiatal Nőkért) Alapítvány a „Férfibe-széd: családról és munkáról” című kutatás vizsgálati eredményeit publikálta. Arra keresték a választ, hogyan vélekednek a férfifezetők a két nem esélyegyenlőségéről munkahelyen és családban, különös tekintettel az Európai Unió irányelveire. A kutatási összefoglalóból idézünk.

„Háttér: Az Európai Unió országai közül Magyarországon van a legerősebb összefüggés a nők gazdasági aktivitása és a gyerekvállalás között. Amíg a 20-49 éves gyermektelen nők foglalkoztatási rátája Magyarországon magasabb, mint az Európai Unió átlaga, addig az egy tizenkét év alatti gyermeket nevelő nők esetében 5, a három vagy több 12 év alatti gyermeket nevelő nők esetében közel harminc százalékpontos az elmaradás.

Az EUROSTAT 2004-es adatai azt mutatták, hogy a munkavállaló nők közül a magyarok töltik a legtöbb időt jövedelemszerző munkával Európában, emellett a háztartási munkák 80%-át akkor is ők végzik, ha nekik van magasabb presztízsű, jobban fizetett foglalkozásuk. Sőt, minél jobb a feleség foglalkozása, arányában annál több házimunka terheli.

A személyes véleményre és attitűdre fókuszáló vizsgálatban megkérdezett férfiakat arról kérdezték, hogyan érvényesítették saját életükben a családbarát szemléletet, hogyan alkalmazták cégükben, vagy az általuk vezetett szervezetben, illetve hogyan kapcsolták össze életük két területét, hogyan hatott egymásra munka és család. Az interjúk egyik célcsoportját politikai döntéshozók alkották: azok a férfiak, akik a kormányzat, a szakpolitika (minisztériumok) vagy a törvényhozás (országgyűlés) közép- vagy felsővezetőiként felelősek voltak vagy jelenleg is azok a család és munka összeegyeztetésére, illetve a nemek társadalmi egyenlőségére irányuló politikáért. A másik célcsoport olyan vállalatok és szervezetek vezetőiből állt, amelyek az elmúlt hét évben valamikor elnyerték a Családbarát Munkahely Díjat, kü-

lőndíjat vagy oklevelet. A meginterjúvolt férivezetők alapvetően házások, többgyerekesek, és középkorúak voltak.”

„A megkérdezett vezetők – akár valóban családbarát módon vezetik a cégüket, akár nem – a saját életükben nem tudják összehangolni munkájukat a magánéletükkel, és minden esetben a családjuk szorul háttérbe: jellemző a túlmunka, az önkiszármányolás, nem ritka a 12 órás munkanap, valamint a hétvégén, ünnepen is végzett munka.”

„Mindenképpen megerősödött az a kép tehát, hogy a férfi és női vezetőknek aszimmetrikus a helyzete a magánéleti háttér és a házassági piacot tekintve. A női vezetők körében folytatott vizsgálatok sorra azt erősítik meg, hogy a hivatást választó nők növekvő része nem él stabil párkapcsolatban, és általában nincsen gyermeke.”

„Megoszlottak a vélemények arról, hogy kinek a dolga a munka és a családi élet összeegyeztetése: a többségi vélemény az volt, hogy minden munkavállaló számára ott a feladat, de azért a nőket a családhoz rendelő hagyományos vélemények is elég erősek voltak. Senki sem akadt, aki a család menedzselését egyszemélyes vállalkozásként írta volna le, hanem minimálisan az együtt élő szülőkre gondoltak.”

„Akinak a kérdezett vezetők közül nem jelent problémát munka és család összehangolása, ott általában a feleségre hárul a háztartás és gyermeknevelés legtöbb feladata. Az összehangolás a kérdezettek többsége szerint mindenkinek egyformán dolga, de az elméletre rácáfol a gyakorlat: valójában többnyire saját életükben és környezetükben is inkább a nőkre hárul. Az alanyok egyik része ezt legalábbis indokoltan tartotta (biológiai, társadalmi determináltság), volt, aki ellenezte, de saját életében egyikük sem tett ellene.”

„A gyakorlat és az elmélet ütközik olyankor is, amikor a valóban kettős teher alatt szenvedő nőknél (a munka után még a háztartás és a gyereknevelés is rájuk hárul) próbál segíteni a munkaadó, így megmerevítve a hagyományos nemi szerepeket, ellenben az adott pillanatban segítve a nőket. Két válaszadó is együttérző, személyes családbarát intézkedésként említette meg, hogy a női dolgozókat előbb engedik el a munkából ünnepekkor, hogy legyen idejük megfőzni az ünnepi menüt. Az interjúalanyok ugyanakkor több esetben is szóba hozták, hogy ez más kultúrákban másként van, ezzel rámutattak arra, hogy a nemi szerepek erősen függenek a nemzeti kultúrától.”

„Az egyik alany nagyon pontosan megfogalmazta azt a problémát, amely sok válaszban is rejtetten megjelent, és ami mintegy általában a gender-politika egyik problematikus pontja. Mi a célravezető: ha az idealisztikus (jövőben elérendő) helyzetből kiindulva hozunk politikai döntéseket (pl. apák gyermekgondozásának megkönnyítése), vagy ha a realitásból, a jelen helyzetből kiindulva – természetesen szí-

gorúan átmeneti jelleggel – olyan politikát folytatunk, amely a hagyományos nemi szerepfelosztás miatt nagyobb hátrányt szenvedő nőknek segít elsősorban? Fennáll a veszély, hogy a nőket célzó intézkedések hagyományos szerepeikben rögzítik a két nem képviselőit.”

„Az interjúalanyok ugyan fontosnak tekintik a vezetők példamutatását, de ez a családbarát intézkedések esetében csak nagyon korlátozottan érvényesül. A legtöbb vállalat/szervezet vezetőjének életében ritkán látunk példákat arra, hogy meg tudták volna valósítani azokat az elveket, amelyeket a többi munkavállaló számára biztosítottak. Szerintük ahhoz, hogy a dolgozók számára megvalósuljon a családbarát munkahely, a vezető saját családját mindenképpen háttérbe kell szorítania, ehhez szinte minden esetben fontos erőforrást nyújtott a kérdezett felesége, aki többféle módon, de igen gyakran saját pályafutását háttérbe szorítva támogatta, segítette a férjét.”

„A magánélet és munka összehangolásának egyik módja az, hogy a feleségek felvállalják azt, hogy erősen támogatják a férfi karrierjét (ez az, amit a szakirodalom two persons career, azaz kétszemélyes karrier elnevezéssel illet). Ezzel szemben a dual-career family, azaz amikor mindkét fél karriert fut be, lényegesen ritkább volt. A feleségek támogatása és szerepvállalása nem jelentette ugyanakkor azt, hogy elfogadták volna férjük gyakorlatát.”

Forrás: http://www.fiona.org.hu/downloads/ferfibeszed_kutatasi_eredmenyek.doc

Meghívó

A Család, Gyermek, Ifjúság Egyesület rendkívüli közgyűlést tart, melyre ezúton szeretettel meghívja tagjait.

A közgyűlés

Helyszíne: 1064 Budapest, Podmaniczky u. 75. I. em. 1.

Időpontja: 2008. április 1. 9 óra

Amennyiben a közgyűlés határozatképtelen, a megismételt közgyűlést 2008. április 1-én 12 órakor tartjuk.

Napirendje:

1. az Egyesület hosszú távú megtakarításaival kapcsolatos kérdések
2. vezető tisztségviselő választás
3. egyébek

Budapest, 2008. március 17.

Büntetőügyi mediáció, fiatalok bűnelkövetése, családon belüli erőszak – Mit kezd mindezen kérdésekkel az osztrák intézményrendszer?

■ BESZÁMOLÓ A CSALÁD, GYERMEK, IFJÚSÁG EGYESÜLET AGIS PROGRAMJÁN BELÜL MEGVALÓSULÓ BÉCSI TANULMÁNYÚTRÓL (2007. DECEMBER 9-11.)¹

A Család, Gyermek, Ifjúság Egyesület „Multidimenzionális Helyreállító Igazságszolgáltatás Mindenkinél” elnevezésű programján belül (2006/AGIS/171) 2007 decemberében szakértői csoport látogatott Bécsbe. Az Európai Unió támogatásával megvalósuló tanulmányút célja az volt, hogy a látogatók betekintést nyerjenek a fiatalok bűnelkövetése és a családon belüli erőszak esetén alkalmazott módszerekbe, valamint a bevont intézmények napi szintű munkájába.

A szakértői csoportban részt vettek a Bűnmegelőzési Akadémia, a Bíróképző Akadémia, a Pesti Központi Kerületi Bíróság, a Kisebbségi Ombudsmani Hivatal, a Budapesti Területi Gyermekvédelmi Szakszolgálat, az Igazságügyi Hivatal, a Szociális és Munkaügyi Minisztérium, valamint a Család, Gyermek, Ifjúság Egyesület képviselői. A szakmai programot Dr. Christa Pelikan, a bécsi székhelyű Jogszociológiai és Kriminológiai Intézet kutatója koordinálta, aki maga is az egyik legnevesebb nemzetközi szaktekinetelye a büntetőügyi mediáció témájának.

Az alábbi cikk egyrészt összefoglalja a tanulmányút során hallottakat, másrészt képet kíván adni az Ausztriában kialakult mediációs rendszerről, hasonlóságairól és különbözőségeiről a magyar rendszerrel összevetve.

A tanulmányút során elsőként Dr. Arno Pilgram kriminológus professzor számolt be az Ausztriában tapasztalt *bűnügyi-büntetőpolitikai változásokról* és tendenciákról az elmúlt 20 év során. Kiemelte, hogy míg a 90-es években viszonylag stagnált, 2000 és 2004 között látványosan megemelkedett a bűncselekmények száma (2004-ben 250 000 elkövetőt regisztráltak). A fiatalok által elkövetett bűncselekmények száma 1988 és 1998 között megduplázódott 15000-ról 30000 elkövetőre. 2004-től ugyanakkor csökkenés figyelhető meg mind a fiatalok, mind az összes elkövetés számát tekintve. Az elmúlt húsz év során arányaiban nőtt mind az alternatív szankciók alkalmazása, mind a végrehajtható szabadságvesztés alkalmazása, amely egyben utalhat a fiatalok esetében is alkalmazott kettős nyomtávú büntetőpolitika hatására. Elsősorban a diverziós intézmények (alternatív szankciók) bevezetésének köszönhető, hogy a 80-as években a bíróság által elítélt fiatalok elkövetők száma

több mint felére csökkent (1984-ben több mint 7000 fiatalok elkövetőt ítéltek el, míg 1988-ban pedig összesen kb. 3300-at).

A fenti statisztikai áttekintést számos ponton megerősítette a Bécsi Központi Kerületi Bíróságon tett látogatás, ahol a magyar csoportnak lehetősége nyílt tapasztalatokat cserélni a helyi, fiatalokkal (14-18 év) és fiatal felnőttekkel (18-21 év) foglalkozó bírósági és ügyészségi vezetőkkel. A jogalkalmazók kiemelték a diverziós eljárások előnyét, amelyeknek köszönhetően a hivatalosan elindított büntetőügyek csupán töredéke kerül ténylegesen a bíróság elé. Az elterelést többségében (89%-ban) az ügyész ajánlja fel, ritkább esetben az eljáró bíróságnak. Az elterelések 70-80%-a sikeres. Diverzióként lehetőség van a pénzbüntetés (65%), a pártfogó felügyelet (15%), a közérdekű munkavégzés (1-2%), valamint a sértett - elkövető közötti mediáció elrendelésére. Szemben a magyarországi szabályozással, Ausztriában a fiatalok 18 év alatt is végezhetnek közérdekű munkát; ezt az esetek túlnyomó többségében egy helyi civilszervezetnél teszik. Ezen szankciók 80%-ban sikeresen zárulnak le. Az ügyészi elterelésről szóló döntések meghozatalát olyan szociális munkások segítik, akiknek feladata kizárólag az, hogy a jogalkalmazók számára konzultációt biztosítsanak, tehát maguk nem kezelnek eseteket (Magyarországon ezt a „tanácsadói” feladatot a pártfogó felügyelői véleményt készítő pártfogó végzi, aki emellett – a legtöbb esetben – maga is kezel eseteket). A fiatalok ügyében eljáró ügyészek és bírák speciális felkészítést kapnak munkájuk pedagógiai, pszichológiai és szociális munkát érintő vonatkozásairól.

Érdekes eszmecsere alakult ki a résztvevő jogalkalmazókkal arról, hogy – hasonlóan a magyar igazságszolgáltatási rendszerhez – ők sem kapnak (és kérnek) visszajelzést munkájuk eredményességéről, annak rövid- és hosszú távú hatásairól. Elmondásuk szerint az ő felelősségük arra terjed ki, hogy az igazságszolgáltatási gépezetben rájuk szánt feladatokat elvégezzék, törekedjenek arra, hogy mindezt a jogszabályban meghatározott módon tegyék, azonban az utánkövetést és munkájuk szélesebb értelemben vett hatékonyságának kérdését nem tekintik feladatuk részének.

Bécs bűnmegelőzési stratégiájáról és programjairól Rudolf Herbst rendőrségi képviselő tartott előadást. Az előadás nemcsak tartalmasságában volt kiemelkedő, de az előadó szakmai elhivatottságának és professzionalizmusának kisugárzása is kü-

¹ Köszönet Dr. Christa Pelikannak a cikkhez fűzött értékes gondolataiért.

lönleges volt, amely a látogató-csoport minden tagját megérintette.

A legtöbb kérdés a Magyarországon is sokszor példaként felhozott, Ausztriában 1997 óta működő távortartási eljárás végrehajtására vonatkozott. Ennek keretén belül, amennyiben egy családi konfliktus helyszínére kiszálló rendőr súlyos, családon belüli erőszak jeleit érzékeli, úgy az erőszaktevőt 10-20 napra kötelezheti lakóhelyének elhagyására és a családjával való kapcsolatának megszakítására. 20 napon túli távortartás elrendeléséhez bírósági határozat szükséges. A távol tartási időszak alatt a rendőrség feladata a családdal foglalkozó szolgálatok felé történő jelzés, valamint a folyamatos kapcsolattartás a női, gyermekvédelmi és férfiak számára elérhető tanácsadó szervezetekkel. A távortartási eljárást alkalmazó rendőrök speciális – pszichológiai és kommunikációs – felkészítést kapnak, hogy képesek legyenek egy konfliktushelyzetben eldönteni, szükséges-e távortartási határozatot hozniuk, vagy egyéb technikákkal is megoldható a konfliktushelyzet. Az is egyértelművé vált, hogy mind az áldozat(ok), mind az elkövető(k) ebben az időszakban információkat, szolgáltatásokat, segítséget kapnak, amelyek színvonala folyamatosan javul a tapasztalatok és a közben megszerzett ismeretek alapján.

Az előadás során további információk hangzottak el a rendőrségi bűnmegelőzés egyéb ágazatairól (vagyonvédelem; áldozatvédelem – elsősorban a zaklatás, családon belüli erőszak területén; erőszakmegelőzés), a rendszeres iskolai bűnmegelőzési előadások tartalmáról, valamint a gyermekekkel, szülőkkel és tanárokkal végzett interaktív foglalkozásokról. Kiderült, hogy az iskolákban dolgozó rendőrök önkéntes munkában vállalják ezt a feladatot, nem kapnak érte külön juttatást.

Szintén kuriózumként volt hallható a „Limes” elnevezésű civilszervezet képviselőinek előadása, akik szexuális bűncselekmények érintettjei számára nyújtanak elsősorban pszichológiai tanácsadást. Céljuk, hogy felismerjék, és időben kezeljék fiatalok problémás szexuális viselkedésének konzekvenciáit, és – megfelelő tanácsadói szolgáltatással – segítsenek megelőzni, hogy szexuális jellegű bűncselekmények elkövetői és/vagy áldozatai későbbi életükben – bármilyen szerepben – ismételten szembesüljenek e problémával. A szervezet egyéni és csoportos foglalkozásokat nyújt a hozzájuk forduló/küldött személyek számára, együttműködnek az egyéb érintett szakszolgálatokkal, valamint – amennyiben a felek ezt igénylik – facilitálják a szexuális bűncselekmények sértettjei és elkövetői közötti kommunikációt. Ennek célja lehet a felek közötti megértés, a megbocsátás, a bocsánatkérés és egyéb olyan szempontok feltárása, amelyek segíthetnek a feleknek abban, hogy képesek legyenek magukban lezárni az elszenvedett traumát.

A tanulmányút során lehetőség nyílt a *Bécsi Gyermek- és Ifjúságvédelmi Szakszolgálat* képviselőjének előadásában meghallgatni, hogy a szociális ellátórendszer milyen módon támogatja a bécsi gyermekes családokat, valamint – gyermekek veszélyeztetettsége esetén – milyen elvek mentén és eszközökkel léphet fel hatósági szereplőként. Benyomásunk szerint a gyermekvédelem Bécsben is hasonló gondokkal küzd, és ez volt az a hely, ahol a legkevésbé éreztük nyitottnak és a problémákat mélységében feltárónak a beszélgetést.

Az út utolsó látogatásaként a „Neustart” *Mediációs és Pártfogói Szolgálat* bécsi irodájában *Michael Königshofer* mediátor adott átfogó előadást a büntetőügyekben alkalmazott közvetítés ausztriai gyakorlatáról. Előadásában kiemelt szerepet kapott a családon belüli erőszak esetén alkalmazható mediáció kérdése, különös tekintettel annak speciális módszertanára. Az osztrák mediációs szolgáltatás törvényi, eljárásbeli és módszertani összefoglalását a keretes írás biztosítja.

Mivel az osztrák mediációs rendszer meghatározó modellként szerepelt a büntetőügyi közvetítés magyarországi rendszerének kialakítása során, a két intézményi struktúra számos szempontból hasonló: a mediáció a pártfogói szolgálat alatt került kialakításra; mediátorként professzionális szakemberek járnak el; a végrehajtás teljes mértékben központosított stb. Azonban megfigyelhető néhány különbség is a két rendszer között. Mivel erről kevesebb szó esik a magyarországi szaklapokban, e cikkben hadd foglaljuk röviden össze azokat a szempontokat, amelyek mentén a két ország gyakorlata eltérőnek tekinthető (1. táblázat).

A tanulmányút a bécsi *Jogszociológiai és Kriminológiai Intézetben* zárult, ahol *Dr. Christa Pelikan* kritikai megközelítésű összefoglalásával szélesebb elméleti kontextusba helyezte a látogatások során hallottakat. Előadásának legfőbb üzenete az volt, amit a magyar résztvevők is éreztek: az 1980-as évek végén lezajlott igazságügyi reformok Ausztriát az egyik leghaladóbb rendszerű és szemléletű országgá tették. Azonban ez a fejlődési folyamat „ellustult”. A fiatalok számára kidolgozott alternatív eljárások, különös tekintettel a mediáció, mindmáig kiemelkedő jelentőségű intézkedés, azonban megmaradt az intézményrendszer egy-egy – rendszeren belül elszigetelt – technikájának. Úgy tűnik – a széleskörű tapasztalat ellenére –, a mediáció mögött meghúzódó helyreállító szemléletnek Ausztriában sem sikerült áthatnia az igazságügyi rendszer egészét, tehát mindmáig elmondható, hogy a resztoratív igazságszolgáltatás koncepciója és céljai kevésbé jelennek meg az igazságügy egyéb színterein.

E folyamat végigtekintése, Dr. Pelikan előadása és a magyar résztvevők reflexiói pontosan kirajolták, hogy – a helyreállító szemléletet csak néhány éve alkalmazó – Magyarország számára melyek a jelenleg megjelenő legfontosabb szociálpolitikai és büntetőpolitikai kihívások, mik a helyreállító igazságszolgáltatás intézményesítésének folyamatában felmerülő potenciális „csapdalehetőségek”, és milyen elvekhez szükséges ragaszkodni ahhoz, hogy a hazai reformok során „ne veszítsük el a fától az erdőt”.

A fenti kérdések – különösen, ha egy új szemlélet hazai bevezetéséről van szó – sokszor szkeptikusságot, nem ritkán reménytelenséget váltanak ki a szakemberekből. Mégis azt gondolom, hogy az itt ismertetett tanulmányúthoz hasonló lehetőségek mindannyiunkat felejthetetlen pillanatokhoz segíthetik hozzá, nemcsak azért, mert megismerjük egy másik ország gyakorlatát, hanem, mert végre van egy kis időnk arra, hogy saját kollégáinkkal is beszélgethessünk, kérdezhessük egymást az egyéni tapasztalatokról, és – nem utolsó sorban – közösen gondolkodhassunk és tervezhessünk a jövőre nézve.

Fellegi Borbála
www.fellegi.hu

■ BÜNTETŐÜGYI MEDIÁCIÓ AUSZTRIÁBAN²

■ I. Törvényi háttér

Ausztriában már az 1980-as évektől kezdődően léteznek mediációs programok. Kialakulásuk elsősorban annak köszönhető, hogy az áldozati szempontok egyre nagyobb jelentőséget kaptak a büntetőeljárásban.

A mediáció formálisan elsőként az 1988-as, fiatalkorúakat érintő büntetőjogi szabályozásban jelent meg. A felnőtt korúakra vonatkozó szabályozás 1991-től vált napirendi kérdéssé. A kezdetben helyi szintű kísérleti programok fokozatosan terjedtek el az országban, majd 1999-ben fogadták el a mediáció felnőttkorúakra vonatkozó szabályozását is. A 2000-től hatályos jogszabály a mediációt egyéb elterelési lehetőségekkel együttesen szabályozza.

■ II. A mediáció feltételei

A mediációban felnőttkorúak és fiatalkorúak egyaránt részt vehetnek. Az 5 év szabadságvesztésnél nem súlyosabban büntetett, halált nem okozó bűncselekmények utalhatók mediációra. Mediációra lehetőség van – többek között – súlyos testi sértés, családon belüli erőszak és rablás esetén is. További feltétele az eset tiszta tényállása, felelősségvállalás a gyanúsított részéről, valamint jóvátételi szándékának megléte, elsősorban a kár megtérítése és a cselekményhez vezető okok megszüntetése.

A jogszabály a mediáció mellett a közérdekű munkát, a pénzbüntetést és a próbaidőt (pártfogóval, vagy anélkül) nevezi meg egyéb diverziós lehetőségként. A törvény szerint a jogalkalmazónak azon elterelési formát kell választania, amely leginkább segíti a sértettet az eljárás során. Ennek köszönhetően, a fenti feltételek fennállása esetén a mediáció elsőbbséget élvez az egyéb diverziós eljárásokhoz képest.

■ III. Az eljárás

Ahogy a fentiekből is kitűnik, a mediációt alapvetően diverziós eszközként alkalmazzák. Indítványozásra az ügyészi és bírói szakban van lehetőség. Alkalmazása elsősorban az ügyészi diszkrecionalitástól függ, amennyiben a korábban leírt feltételek fennállnak. Indítványozás esetén az ügyész a mediációs szolgálatot értesíti, amely ezt követően felveszi a kapcsolatot az elkövetővel. Az áldozatot akkor vonják be, ha részt akar venni a folyamatban. Mediáció esetén az ügyész felkérésére a közvetítő kapcsolatba lép a felekkel, tájékoztatja őket jogaikról és segíti a megállapodás folyamatát.

A mediátor minden esetben értesíti a sértettet, tájékoztatja a feleket a támogatók részvételének lehetőségéről, a jogi garanciákról, a kimeneteli lehetőségekről és az önkéntes hozzájárulás szükségességéről. Az előkészítő szakaszban a mediátor felméri, hogy fennállnak-e a szükséges feltételek a mediáció megtartásához. Ha nem (pl. nincs belátás, önkéntesség), az eset visszakerül az indítványozó hatóságnak, ha igen, megindul a mediáció a felek között, amelynek célja egy írásbeli megállapodás megkötése a jóvátétel módjáról (anyagi és szimbolikus), valamint arról, hogy hogyan előzhető meg a jövőbeni konfliktusok. A megállapodásban foglalt teljesítését a mediátor ellenőrzi. A mediátorok számos különböző módszert (forgatókönyvet) dolgoztak ki az eltérő jellegű konfliktusok kezelésére. Az ügyek típusa és a felek attitűdjei alapján a mediátor feladata az ügyben leginkább alkalmasnak tűnő módszer kiválasztása.

Felnőttkorú elkövetők esetén a mediáció feltétele, hogy az áldozat is hozzájáruljon az eljáráshoz (ha ez nem történik meg, az eset visszakerül az ügyészhez, aki döntést hoz egy más típusú elterelési forma alkalmazásáról vagy a vádemelésről).

Bírói esetküldésre akkor van lehetőség, ha az ügyész és a felek korábban ezt nem indítványozták. A felek indítványozását a bírónak jóvá kell hagynia. A bíró döntésével szemben jogorvoslati lehetőséggel lehet élni.

■ IV. A mediátor feladatai

A mediátori feladatokat a Pártfogói Törvény tartalmazza. A közvetítő elsősorban a feleket segíti a folyamatban; egyensúlyban tartja érdekeiket; tájékoztatja őket az eljárás céljáról, menetéről és következményeiről, feltárja a terhelt felelősségvállalásának és jóvátételi szándékának mértékét, valamint biztosítja a folyamat jogszerűségét és válaszol a felmerülő kérdésekre.

■ V. Az intézményi háttér

Ügyészi indítványozás esetén a mediációt a Neustart Egyesület³ Mediációs Osztálya végzi. E szervezet az Igazságügyi Minisztérium által finanszírozott autonóm szervezet, önálló vezetési és ellenőrzési osztállyal. A bécsi központú szervezetnek összesen 15 regionális irodája érhető el országszerte. A helyi irodák saját igazgatóval rendelkeznek, aki felelős az ügyésszel, bírósággal való kapcsolattartásért, a személyzetért és a módszertani ellenőrzésért.

² Christa Pelikan országtanulmánya és a tanulmányút során hallottak alapján, In: Miers, D. és Willemsens, J. (eds.) (2004), *Mapping Restorative Justice*, Leuven, European Forum for Victim-Offender Mediation and Restorative Justice, 15-23.

³ Korábban Pártfogói és Szociális Munkás Egyesületként működött

VI. A mediátorok kiválasztása, képzése

Mediátori tevékenységhez általában szociális munkás végzettség szükséges. Emellett a jogi vagy pszichológiai diploma szintén elfogadott, amennyiben a jelentkező rendelkezik gyakorlati tapasztalatokkal a szociális munka területén. Pozíció betöltésére a regionális igazgató vehet fel új szakembert.

A mediátori tevékenységhez egy 3-4 évig tartó képzés szükséges, amely alap- és továbbképzésből áll. A képzés elméleti és gyakorlati módszerekkel adja át a mediátori tevékenységhez szükséges alapismereteket, valamint a büntetőügyi mediációra vonatkozó speciális ismereteket.

A mediátorok legnagyobb része csak mediációs eseteket kezel, így pártfogóként nem dolgoznak. Egy mediátornak egy évben minimum 150 esetben kell eljárnia. A Neustart Egyesület biztosítja az egységes nemzeti sztenderdeket és protokollt, valamint részt vesz a terület szakmai fejlesztésében. A bejövő eseteket a regionális igazgatók osztják el esetkonferenciák során. Az ügyek nagyobb részét szemtől szembe mediációval, kisebb részét indirekt mediációval kezelik.

VII. Néhány kutatási eredmény

1985-2002-ig közel 76000, 2002-ben 8800 esetben került sor mediációra. A mediációra utalt esetek közel 70%-a valamilyen módon összekapcsolódik az agresszióval. 65%-uk személy elleni cselekedet volt, elsősorban testi sértés, fenyegetés, zaklatás, rablás. 35%-uk vagyoni elleni cselekedet volt; leginkább lopás, rablás és rongálás. Az ügyek 55%-ában a felek már korábban ismerték egymást (iskolai, szomszédági, családon belüli, munkahelyi konfliktusok). Fiatalkorúak ügyeinél az esetek 86%-ában nem került sor vádemelésre, felnőttkorúaknál ez az arány 71%-os volt. Az Innsbrucki és Linzi Egyetem kutatásai alapján a mediációban részt vett áldozatok 92%-a elégedett volt a mediációs eljárással. A visszaesést tanulmányozó kutatások alapján a mediációban részt vett első büntényesek 10%-a esett vissza, míg a mediációban nem résztvevő csoport esetében ez az arány több mint 20%-os volt. Bűnismétlők esetében a mediációban részt vetteknel a visszaesés 25%-kal kisebb volt a mediációban nem részt vettekkel összehasonlítva.

VIII. A családon belüli erőszak esetén alkalmazott mediáció

A megfelelő módszer kiválasztása előtt számos szempontot számításba kell venni, például, hogy egyszeri incidensről, vagy hosszú ideje elhúzódó konfliktusról van-e szó.

Célja: az áldozat számára támogatás biztosítása, érdekérvényesítő képességének erősítése; az elkövető belátásának, felelősségvállalásának elősegítése, hárítómechanizmusainak csökkentése. Ha ez nem lehetséges, többnyire terápia igénybevételét javasolják. Bonyolult ügyekben gyakran alkalmaznak két mediátort. Ennek egy speciális formája az ún. „vegyes páros-modell”, amely során egy férfi és egy női mediátor párban jár el. Ezt a technikát leginkább olyan esetekben alkalmazzák, amikor a vitában álló felek között függőségi helyzet, erőegyensúlytalanság áll fenn, vagy valamelyik fél a másik személy kényszer hatása alatt áll. A vegyes páros modellben az első beszélgetést a férfival a férfi mediátor, míg a nővel a női mediátor vezeti. Közvetlenül ezen előkészítő beszélgetések után megkezdődik maga a mediációs ülés, amelynek első szakaszában a két mediátor összefoglalja az előkészítés során hallottakat. A felek már a mediátorok által elmondottakra reagálnak, azt kiegészítik, majd innen folytatódik a mediációs ülés menete.

1. Táblázat: A magyar és osztrák mediációs rendszer összehasonlítása⁴

MAGYARORSZÁG

- Az esetkiválasztásnál az ügyész szerepe nagyobb, a mediátoré kisebb.
- Az elkövető büntetőjogi felelősségvállalása a mediáció feltétele.
- A mediátorok szoros, jogszabály által meghatározott határidőkkel dolgoznak.
- Csak olyan ügyekben alkalmazható mediáció, amelyben meghatározható a sértett.
- Elsődlegesen egy módszer alapján dolgoznak a mediátorok; a konferencia-módszert nem alkalmazzák.

AUSZTRIA

- Az esetkiválasztásnál az ügyész szerepe a meghatározó, de a bírósági szociális munkás konzultáció biztosításával segíteni tudja a megfelelő esetek kiválasztását és mediációra küldését.
- Az elkövető büntetőjogi felelősségvállalása nem feltétele a mediációnak, ugyanakkor az elkövető valamikorra felelősségvállalása szükséges a mediációhoz.
- Nincsenek határidők meghatározva a mediátor számára.
- Sértett nélkül is lehetséges a mediáció, bár az esetben alkalmazott ún. „kompenzációs eljárás” – a sértett hiánya miatt – csak részben tekinthető mediációnak.
- Több módszert vegyesen alkalmaznak a mediátorok, de konferenciámódszert itt sem alkalmazzák.

⁴ A táblázat bizonyos megállapításai a szerző szubjektív észrevételei, amelyet az itt részletezett tanulmányút során hallottak alapján fogalmazott meg.

MAGYARORSZÁG

- Az elterelésről döntő ügyészt a pártfogó szolgálat munkatársa segíti az elkészített környezettanulmánnyal és pártfogói véleménnyel. Az elkövető mellé esetlegesen kirendelt pártfogó ugyanazon szervezet (Igazságügyi Hivatal) tagja, amely a pártfogói véleményt készítette.
- A visszaeső elkövetők számára általában nem alkalmazható a mediáció.
- A mediáció lehet diverziós eljárás (az ügyész ejti a vádat), de lehet a bírói ítéletet kiegészítő eljárás is (amikor ítélet-enyhítést eredményez).
- A vádelhalasztás és egyéb elterelési formák jelenleg marginálisak, arányuk elenyésző a vádemelésre kerülő esetek számához képest.
- A mediációt végző Igazságügyi Hivatal az Igazságügyi és Rendészeti Minisztérium alá tartozó államigazgatási szerv.
- A büntetővégrehajtásban elsőként a pártfogó felügyelet és a közérdekű munka jelent meg, a mediációt csupán 2007-ben vezették be. Mind a pártfogói szolgáltatások, mind a közérdekű munka jóval elterjedtebb eszközei a szankciórendszernek, mint a mediáció.
- A pártfogók, szociális munkások és ügyészek/bírák között sok esetben még mindig hiányzik a partneri kapcsolat és együttműködés. A jogszabály alapján a jogalkalmazók továbbra is erős kontrollt kaptak a mediációs eljárás során. A mediáció intézményesítési folyamatának egyik kihívása, hogy az eljárásban miként kaphatnak nagyobb önállóságot a felek és maga a mediációt biztosító szervezet.
- A mediáció alkalmazásában újnak számító ország, amely sok új technikát, módszertant tud beilleszteni a gyakorlatába.
- Professzionális mediátorok: korábban pártfogóként dolgozó szakemberek, vagy ügyvédek.
- A mediátorként dolgozó pártfogó felügyelők – sokszor magas ügyszámmal – pártfogói felügyelőként is dolgoznak.
- Képzés: 60 óra + rendszeres szupervízió/ mentoring
- A bevezetés egy lépcsőben, az országos szintű, egységes rendszerű gyakorlat megalkotásával indult.
- A pártfogó rendszerben nem dolgozhatnak önkéntesek.
- A mediáció alkalmazásának egyik kihívása: nehéz a közösségi kohézió kialakítása, valamint az egyéni és közösségi felelősségérzet megerősítése. A közösségi szintű, alulról történő kezdeményezések artikulációja és beépítésük a formális igazságügyi eljárásokba újszerű elemnek számít.

AUSZTRIA

- Fiatalkorúak eljárásában a diverzió alkalmazásáról és annak módjáról döntő ügyészt egy bíróságon dolgozó szociális szakember segíti tanácsával, aki önmaga nem kezel eseteket. A folyamatba esetlegesen később belépő pártfogó egy másik szervezet (Neustart) tagja. Tehát az ügyész döntését segítő szakembert más szervezet rendeli ki a vádemelés előtti, mint a vádemelés utáni szakaszban.
- Visszaeső elkövetők esetében is alkalmazható a mediáció.
- A mediáció büntetőeljárásra gyakorolt hatásáról (védelejtés vagy az eljárás folytatása) az eljáró ügyész/bíró dönt, azonban a gyakorlatban sikeres mediáció esetén szinte minden esetben elejtik a vádat.
- Az ügyészhez kerülő, fiatalkorúak által elkövetett esetek 50%-át elterelik a bírói útról.
- A mediációt végző Neustart szervezet a minisztérium finanszírozásából működő, de jogilag önálló költségvetésű, non-profit szervezet.
- A pártfogói szolgálat elsőként a mediációt vezette be és csak később a közérdekű munkát, így az előbbi elterjedtebb eszköz, mint az utóbbi. A Neustart elsődlegesen a mediációs tevékenységre helyezi a hangsúlyt; az egyéb, pártfogói tevékenységek a szervezeten belül is másodlagosnak tekinthetők.
- A mediáció bevezetésekor (1988) a módszer minden szakma számára egyaránt kihívást jelentett, ez tette a mediátorokat egyenrangúvá az egyéb jogalkalmazókkal. A mediáció iránt először nagyfokú nyitottság mutatkozott, a jogalkalmazók csak később igényelték az erősebb kontroll visszavételét.
- A mediációban úttörőnek számító ország, de az elmúlt 20 évben módszertanilag keveset fejlődött, inkább „elkényelmesedett”.
- Professzionális mediátorok dolgoznak, akik szociális munkások, pszichológusok, pedagógusok, ritkább esetben jogászok.
- A mediátorok csak mediációs eseteket kezelnek, nem dolgoznak pártfogó felügyelőként.
- A képzés időtartama: 3 év.
- A bevezetés pilot programok indításával kezdődött három városban (Bécs, Linz, Salzburg), majd ezt követte az országos szintű intézményesítés.
- Sok önkéntes dolgozik a pártfogó rendszerben.
- A mediáció alkalmazásában szintén kihívást jelent a helyi közösségek kohéziójának és az állampolgárok közösségért érzett felelősségének hiánya.

AGIS 2006

TINCS

Területileg Illetékes Nevelési és Családsegítő Központ

■ JAVASLAT EGY MODELL INTÉZMÉNYRE

A gyermekkorú elkövetők, és különösen a „Krisztián” néven elhíresült gyerek ügye felkorbácsolta a média és a közvélemény kedélyét, és szélsőséges álláspontok megfogalmazására is sor került. Nem lehet kétséges, hogy azok a gyerekek, akik családi, iskolai kudarcokkal, szegénységgel, kiszolgáltatottsággal, bántalmazással, elhanyagolással küszködve erőteljes tiltakozásuknak adnak hangot a különféle figyelemfelhívó és nemegyszer kirívóan súlyos cselekményeikkel, segítségre szorúlnak. Ismereteink szerint ezt az elfogadás, szeretet, az értelmes korlátok, a rendszeresség, biztonság és a személyes szükségletek figyelembe vétele, a korrekció jól megtervezett és végrehajtott módja szolgálja, nem a büntetés. Ez persze azt is jelenti, hogy az elkövetőnek szembe kell néznie cselekedeteivel, azok következményeivel, a másoknak okozott kárral és fájdalommal, mert ez is építi őt és segít a jóvátételben is. Egy ilyen program körvonalai rajzolódnak az alábbiakban, amely egyben a hiányzó kistérségi szakmai központok létrejöttét is szolgálhatná, először kísérleti programként. Örömmel vennénk olvasóink véleményét, javaslatait erről, vagy az általuk jónak, hasznosnak tartott megoldásokról. (a szerk.)

■ A PROBLÉMA MEGFOGALMAZÁSA

A gyermekkorúak bűnelkövetése folyamatosan jelen van a társadalmunkban, a gyerekek egyre alacsonyabb életkorban követik el az első bűncselekményt, s csökken a bűnelkövető gyerekek átlagéletkora.

Nincs megfelelő intézmény a gyerekkori bűnözés megelőzésére, és a bűnelkövető gyerekek és családjaik ellátására.

A magatartási problémákkal küzdő, deviáns jeleket mutató, valamint a bűnelkövető gyermekekre és családjaikra vonatkozó jogi szabályozás hiányosságai és problémái, valamint a velük foglalkozó intézmények működési és együttműködési anomáliái következtében ezek a gyerekek és családjaik az esetek többségében ellátatlanok, illetve nem megfelelően ellátottak.

■ KÖZVETLEN CÉL

A gyermekkorú bűnelkövetés megelőzésére, a bűnelkövető gyermekek és családjaik ellátására, a gyermekkorú bűnismétlés és a kriminális létforma kialakulásának megelőzése érdekében olyan új intézmény létrehozása, ahol a gyerekek és családjaik igényeinek megfelelően együtt biztosítjuk a gyermekjóléti alapellátás és a gyermekvédelmi szakellátás feladatait és funkcióit, valamint a gyermekvédelem és a kapcsolódó ágazatok, tárcák (nevelés – oktatás, egészségügy, szociális ellátás, büntetőeljárás és büntetés-végrehajtás) együttműködését.

■ HOSSZABB TÁVÚ CÉL

A gyermekkorú bűnelkövetés visszaszorítása, az ennek érdekében szükséges képzés kidolgozása és akkreditálása, a szükséges kutatások és törvénymódosítások segítése.

■ FELADAT

A gyermekekkel és a családokkal foglalkozó, horizontálisan és vertikálisan is széttagolt szabályozási rendszer és intézményhálózat feladatait és működését a jelenleginél jobban összehangoló modellt, a Területileg Illetékes Nevelési és Családsegítő Központ (továbbiakban: TINCS) működésének kidolgozása, a modell intézmény létrehozása, a benne dolgozó szakemberek kiválasztása és felkészítése, az intézmény működtetése, tapasztalatainak dokumentálása.

■ A TERÜLETILEG ILLETÉKES NEVELÉSI ÉS CSALÁDSEGÍTŐ KÖZPONT GONDOLATÁNAK ELŐZMÉNYEI

■ 1980-as évek

A TINCS (akkor mint Tinédzser Családterápiás Központ) gondolata először az 1980-as évek elején merült fel Révész Magdiban és bennem. Egy budapesti Nevelési Tanácsadóban pszichológusként dolgozva szembesültünk azzal, hogy az általunk ellátott (főleg magatartási problémákat mutató) gyermekek egy része minden segítségünk ellenére állami gondozásba kerül.

Abban az időben a nevelőotthonokból nem vezetett visszaút a családokhoz, szinte minden állami gondozottá vált gyermek az intézetben (sokszor egyikből a másikba dobálva), rendkívül sanyarú körülmények között nőtt fel.

Az évek során elszakadtak eredeti családjuktól, környezetüktől, esetenként kultúrájuktól.

Az intézeti váltások és az intézetekben dolgozók nagy fluktuációja miatt a gyermekek többször megélték a felnőttekkel (esetleg létrejött) bizalmi kapcsolat elvesztését, nem alakultak/alakulhattak ki hosszú távú kötődéseik, sokan már a nevelőotthoni éveik alatt deviánssá lettek.

Nagykorúvá válásukkor általában gyökértelenül, a mindennapi élethez szükséges ismeretek és készségek, megfelelő iskolázottság és szakma, az életkezdeshez szükséges anyagi lehetőségek és tulajdon nélkül kerültek utcára, lettek hajléktalanok, züllöttek el.

A következő felismerések vezettek a nyolcvanas évek elején Tinédzser Családterápiás Központ javaslatához:

- A nevelési-oktatási intézmények, a gyermekegészségügyi intézmények, a gyermekvédelmi alapellátás, a gyámhivatal, sokszor a család és a tágabb környezet közös érdeke, hogy a „nehéz gyermekeket” intézetbe (gyermekvédelmi szakellátásba) nyomja, így megszabaduljon a „problémától”.

- Ha egy gyermek állami gondozásba került, az előbb említett intézmények és személyek a gyermek visszakerülése ellen dolgoznak.

- A nevelőotthonoknak nincsenek eszközeik a visszagondozásra, sokszor a megfelelő ellátásra sem.

- A gyermekvédelmi alapellátás és szakellátás szétválasztott.

- Nem jó intézetben felnőni, ha lehet, ezt meg kell előzni.

- A gyermekek tünetei a családi, környezeti problémákat jelzik, ezért nemcsak a gyermekkel, hanem családjával, környezetével is foglalkozni kell.

- Az állami gondozásba vételt sok esetben nem lehet ambuláns eszközökkel megelőzni.

- Szükség van a gyermekvédelmi alapellátás és szakellátás közötti, önkéntesen igénybe vehető, ambuláns és bentlakásos ellátást is biztosító, családterápiával (is) dolgozó intézményre.

Kidolgoztuk a Tinédzser Családterápiás Központ működését (lsd. <http://nol.hu/cikk/408526/>, az elképzelés megjelent a Magyar Pszichológiai Szemlében), s több éven át lobbiztunk ennek kísérleti, modellértékű megvalósításáért.

Azonban a gyermekvédelmi alapellátás és a szakellátás is ellenérdekelte volt egy ilyen intézmény befogadásában, létrejöttében.

■ 1990-es évek

1995-ben megtudtam, hogy az akkori Szilágyi Erzsébet Gyermekotthon épületét a főváros visszaadja az egyháznak, s új gyermekotthont épít.

(Történelmi pillanat volt a magyar gyermekvédelemben, mert évtizedek óta nem épült új gyermekotthon.)

Az akkori igazgató megbízása éppen lejárt, s az eredeti koncepció aktualizált változatával sikeresen pályáztam.

A főváros elfogadta terveimet a Csillaghegyen felépítendő új intézménnyel kapcsolatban, amely a következő egységekből állt:

- ambuláns pszichoterápiás/családterápiás részleg
- általános iskola
- lakásotthonok
- önálló kis lakások
- központi épület (tanfolyamok, klub, sportolás, adminisztráció részére)
- sportpályák, játszótér

Azt javasoltuk, hogy az újonnan felépített intézmény legyen modell a gyermekvédelemben, legyen felelős egy körzetért, s tudjon adekváтан reagálni a körzetben felmerülő gyermekvédel-

mi problémákra, függetlenül attól, hogy a probléma elvileg az alapellátás vagy a szakellátás körébe tartozik.

Ezt neve is jelezte volna: FŐTASI – Fővárosi Terápiás Alapellátási és Szakellátási Intézmény.

A gyermek mindenképp felett álló érdeke, hogy eredeti családjában nőjön fel, hogy a szükséges ellátást eredeti környezetében kapja meg, családjából és környezetéből csak a legszükségesebb esetben, akkor is a lehető legrövidebb időre kerüljön ki, s közben kapja meg a megfelelő ellátást.

Azt gondoltuk, hogy ennek az érdeknek leginkább az felel meg, ha a gyermekkel és családjával a probléma jelentkezésétől a rendezéséig ugyanaz a stáb dolgozik.

A következő működési módot javasoltuk:

- Az esetek egy része ambulánsan rendezhető.

- Ha nem elegendő az ambuláns ellátás, a családoknak legyen lehetőségük a gyermek időszakos elhelyezésére, illetve, ha nem csak a gyermeket kell időszakosan kiemelni, a család más tagjai is időszakosan beköltözhessenek.

- Ha a gyermeket hosszabb időre kell kiemelni, arra is legyen lehetőség – a GYIVI által biztosított átmeneti otthoni funkciót és feladatokat, valamint a hosszabb távú ellátást is biztosíthatassuk.

- Ha a gyermek az intézményben válik nagykorúvá, az önálló lakásokban kaphasson utógondozást.

A legfontosabb újdonság az volt, hogy a gyermeket ne dobálja az alapellátás és a szakellátás; egy intézmény (sokféle kínálattal) vállaljon felelősséget, s ugyanaz a szakember gárda (teamben) foglalkozzon a gyermekkel és a családdal a problémák rendezéséig.

Az intézmény felépült, tervezett működését azonban keresztbe vágta „A gyermekek védelméről és a gyámügyi igazgatásról szóló 1997. évi XXXI. Törvény” (továbbiakban: Gyermekvédelmi Törvény), amely új intézményhálózat (Gyermekjóléti Szolgálat) létrehozásával tovább szilárdította az alap- és a szakellátás szakadékát.

Ott álltunk gyönyörű, többfunkciós épületegyüttesünkkel, kiképzett szakembereinkkel, s a fővárosi önkormányzat mint fenntartó nem engedte a modell megvalósítását. A FŐTASI névben az „Alapellátási”-t „Alapfokú oktatási”-ra cserélték.

■ 2000-től

A Gyermekvédelmi Törvénynek megfelelő gyermekjóléti alapellátás és gyermekvédelmi szakellátás több mint 10 éves működése meggyőzött arról, hogy a feladatok és felelőségek szétválasztása nem áll a gyermekek és a családok érdekében.

A kettős rendszer sok kérdésre nem tud megfelelő választ adni, s teljesen tanácstalan az olyan feladatokban, mint pl. a gyermekkorú bűnelkövetők és családjaik ellátása.

A TINCS gondolata újra aktuálissá vált.

Munkatársaink készen állnak a modell napjaink kihívásaira válaszoló – Területileg Illetékes Nevelési és Családsegítő Központ működésének részletes kidolgozására, beindítására.

Vaskuti Pál

A Család, Gyermek, Ifjúság Egyesület 2008. évi képzései

■ A GYERMEKBÁNTALMAZÁS KEZELÉSE ÉS MEGELŐZÉSE

A továbbképzés során a résztvevőkkel megismertetjük a bántalmazás formáit, tüneteit, hatásait az áldozattá vált gyerekekre, valamint tudatosítjuk bennük a bántalmazást elszenvedett gyermekek kezelésében betöltött szerepüket, bármely területen is végzik feladataikat. A program során a résztvevőknek lehetőségük van arra, hogy olyan jellegű készségeiket fejlesszék, amelyek a gyermekek bántalmazásának eredményes felismeréshez, folyamatkövetéshez és a beavatkozási/segítségnyújtási módozatokhoz vezetnek.

Témánk:

- A bántalmazáshoz vezető okok.
- A fizikai, az érzelmi/lelki és a szexuális bántalmazás, elhanyagolás jelei, tünetei.
- A bántalmazás hatása a gyerekekre/családra/közösségre.
- A bántalmazott gyerekek viselkedési, magatartási specialitásai.
- Nélkülözhetetlen feladatok a bántalmazott gyermek/család segítésében.
- Teendők, amelyekkel a gyermeket megvédhetjük a további bántalmazástól.
- Kapcsolatteremtés és kapcsolat fenntartása a bántalmazás elszenvedőivel, valamint a bántalmazóval.
- Folyamatelemzés és segítő stratégiák meghatározása az erőszakot elszenvedettek támogatására.

A 32 órás tanfolyami képzés - amely 4 képzési napot vesz igénybe - részvételi díja 40.000 Ft.

A képzés végén a résztvevők tanúsítványt kapnak, valamint a személyes gondoskodásban dolgozók továbbképzési pontrendszerében 40 pontot igazolunk vissza. (akkreditációs szám: T-05-095/2007.)

20 fő jelentkezése esetén vidékre is utazunk.

Jelentkezés írásban (*személyes adatok, munkahely, szakmai tapasztalat megjelölésével*) a következő elérhetőségek valamelyikén:

csagyi@csagyi.hu

Fax: 36/1-225-3525

■ FELELŐSSÉG, INFORMÁCIÓ, KOMPETENCIA, SZÜLŐKNEK

■ FIKSz készségfejlesztő program

Az öt foglalkozásból (heti 1 képzési nap) álló készségfejlesztés és az elméleti ismeretanyag tartalmazza azt az információt és szaktudást, amellyel a gyermekvédelemben dolgozó munkatársak szakmai hatékonysága növelhető.

A program során a tartós gondozásban részesülő gyerekekre koncentrálnunk, és a képzést a kompetenciákhoz kötődő feladatok tudatosítására alapozzuk. A párhuzamok használatával a saját élmények és a gyermekek által átélt történések egymáshoz közelítenek, az empátiás készség nő, a megértés eredményesebbé válik, amely nélküli a minősítést és az ítélezést egyaránt.

A kompetencia jelentése: a gyermekvédelemben dolgozó munkatárs birtokában van azoknak a készségeknek és ismereteknek, amelyek a rábízott gyerekek biztonságát és egészségét szavatolják.

A kompetenciák tudatosításával, a hozzá kötődő feladatok és felelőségek behatárolásával célunk elérni azt, hogy a szakmában dolgozó munkatársak a kompetenciák képzett - tudatos szintjén végezzék tevékenységüket. A 30 órás készségfejlesztés - amely 5 képzési napot vesz igénybe - ára 40.000 Ft. A képzés végén a résztvevők tanúsítványt szereznek, valamint a személyes gondoskodásban dolgozók továbbképzési pontrendszerében 30 pontot igazolunk vissza. (akkreditációs szám: S-05-100/2007.)

16 fő jelentkezése esetén vidékre is utazunk.

A program tervezett időpontja: 2008. május 5.

Jelentkezés írásban (személyes adatok, munkahely, szakmai tapasztalat megjelölésével) a következő elérhetőségek valamelyikén:

Email: csagyi@csagyi.hu

Postacím: 1380, Budapest Pf. 1061

Telefon: +36/1-225-3526

■ MEDIÁCIÓS KÉPZÉS

A családi mediáció bevezetése és elterjesztése a család- és gyermekvédelem területén rendkívüli jelentőséggel bír. A szakmai készségfejlesztő program célja, hogy a résztvevőket megismertesse a mediáció folyamatával, így a szakmában dolgozó szakemberek, e technika alkalmazásával a családok konfliktusainak kezelésében hatékony segítséget nyújthatnak.

A mediáció - olyan konfliktuskezelési módszer, ahol a konfliktusban álló felek egy pártatlan szakember, a mediátor segítségével jutnak el a megegyezéshez, mely az egyéni és kölcsönös érdekek figyelembevételével történik.

A technika használatának legfőbb előnye, hogy a konfliktusban állók mindegyike nyertesként kerülhet ki a helyzetből, a családtagok közötti kapcsolat hosszabb távra együttműködő és problémamentes lehet.

Az 5 napos akkreditált képzés összköltsége 40 000.- Ft.

Időbeosztása: 3 nap egyben + 1-1 nap szupervízió a képzés után 1-2 hónappal.

15-20 fő jelentkezése esetén vidéki helyszínre is utazunk.

Az összességében 30 órás tanulási folyamat végén a résztvevők tanúsítványt kapnak, valamint a személyes gondoskodásban dolgozók továbbképzési pontrendszerében 35 pontot igazolunk vissza.

(akkreditációs szám: S-05-099/2005)

Az írásbeli jelentkezéseket **e-mailen** vagy faxon (06/1-225-3525) várjuk.

■ FACILITÁTOR KÉPZÉS – A JÓVÁTÉTELI ELJÁRÁS LEVEZETÉSE

A „Szemtől szembe konfliktusmegoldó és megoldáskereső program” alternatív eljárás a fiatalok bűnelkövetők ügyeinek megbeszélésére és a döntéshozásra.

A program kulcsfogalma a **helyreállítás**. Nem terápiás módszer és nem elnéző a vétségekkel, kihágásokkal, bűncselekményekkel szemben: helyteleníti a nem megfelelő viselkedést és cselekedeteket, de támogatja és értékeli a tett elkövetőjének belső értékeit. Végső soron az a cél, hogy a társadalom illetve a közösség többi része felszabaduljon a szabályszegők diktálta kontroll alól.

A **jóvátételi szemléletű** megbeszéléseken a **facilitátor** együtt dolgozik a vétkesekkel, elkövetőkkel, szabályszegőkkel, közvetlenül bevonva őket a megoldáskereső folyamatába, melyben szerepet kapnak az áldozatok, károsultak, család, barátok, a közösség is és mindenki, akire az elkövető viselkedése valahogyan hatással volt. A „Szemtől szembe” képzés keretében a résztvevők elsajátítják az ehhez szükséges módszereket, technikákat és képzett facilitátorként alkalmazhatják tudásukat munkájuk során.

A 30 órás tréning - mely háromszor hat óra képzésből és kétszer hat óra szupervízióból áll - ára 40.000 Ft. A képzés végén a résztvevők tanúsítványt szereznek, valamint a személyes gondoskodásban dolgozók továbbképzési pontrendszerében 25 pontot igazolunk vissza. (akkreditációs szám: S-05-099/2007)

20 fő jelentkezése esetén vidékre is utazunk.

A jelentkezéseket a csagyi@csagyi.hu címen és faxon (06/1-225-3525) várjuk.

Gyermekvédelmi Napok 2008

■ 2008. ÁPRILIS 15–20.

■ CSILI PESTERZSÉBETI MŰVELŐDÉSI KÖZPONT

A 2008. évi rendezvény-sorozat – a gyermekalkotásokat bemutató emblémikus programok mellett – kiemelt figyelmet fordít a segítségre szoruló gyermekek és fiatalok önálló életre való felkészítésére, valamint a „jó gyakorlatok” bemutatására a gyermekvédelemben. Mindkét témában akkreditált országos konferenciát szervezünk, és a gyermekvédelmi módszertani kiállítás középpontjába állítjuk azokat.

■ FOLYAMATOS ÉS TÖBBNAPOS RENDEZVÉNYEK

1. Képzőművészeti kiállítás **ÉN–TÉR–KÉP** gyermekalkotók, alkotóműhelyek a gyermekvédelemben címmel; április 15–20.
2. **Történelmi kiállítás** a fővárosi és Pest megyei állami gyermekvédelemről; április 15–20.
3. Gyermekvédelmi **módszertani kiállítás** (jó gyakorlatok, képzési és segítő módszerek, sajátos foglalkoztatási formák, szakmai kiadványok); időtartam: április 15–20.
4. **Színházi találkozó** gyermekelőadók és együttesek részvételével: április 18–20.
5. **Filmvetítések**: április 16–18. (17h30).

■ EGYNAPOS RENDEZVÉNYEK

1. **Országos Gyermekvédelmi Tanácskozás** „Az önálló életre felkészítés a gyermekvédelemben” címmel; április 15. (10–17 óra).
2. **Országos Gyermekvédelmi Tanácskozás** „Jó gyakorlatok a gyermekvédelmi szakellátásban” címmel; április 16. (10–17 óra).
3. A kamaszok és fiatal felnőttek gondozásának sajátosságaival alap- és szakellátási szakemberek részvételével foglalkozó **szakmai műhely kerekasztal-beszélgetése**; április 17. (10 óra).
4. **Gyermekparlament** a gyermekvédelemről: április 17.
5. A **Gyermekvédelmi Arcképcsarnok** találkozója: április 17. (15 óra).
6. **Könyvbemutató**: április 16 (16 óra)

■ RENDEZŐK

Fővárosi Önkormányzat, Pest Megye Önkormányzata, Szociális és Munkaügyi Minisztérium, Fővárosi TEGYESZ, Pest Megyei TEGYESZI.

Házigazdák és közreműködők: a fővárosi és a Pest megyei gyermekjóléti és gyermekvédelmi intézmények és szakmai egyesületek, a Nevelőotthonok Nemzetközi Szövetsége Magyarországi Szervezete, SZMM Aszódi Javítóintézete, SZMM Rákospalotai Javítóintézete.

A Gyermekvédelmi Napok fővédnökei:

Lamperth Mónika szociális és munkaügyi miniszter,

Horváth Csaba, Budapest főváros főpolgármester-helyettese,

Sinkovics László, Pest Megye Közgyűlésének alelnöke.